

ఎమెస్కో వరుస రామాయణం

నామధ్య: కోట వీరాంజనేయ శర్మ

Cat 2945

ఎమెస్కో వచన రామాయణం
(పదకొండవ సంపుటం)

ర చ న :

శతావధాని కోట వీరాంజనేయ శర్మ

యం. శేషాచలం అండ్ కంపెనీ
మచిలీపట్నం-సికింద్రాబాదు

EMESCO VACHANA RAMAYANAM - Vol. 11

as retold by :

SATAVADHANI KOTA VEERANJANEYA SARMA

first edition :

NOVEMBER 1981

Cat-1

publishers :

M. SESHACHALAM & Co.,
Machilipatnam, Secunderabad.

cover design :

B A P U

printers :

MADHU PRINTERS
Secunderabad.

Price : Rs 5-00

distributors :

M/s. ANDHRA PRADESH BOOK DISTRIBUTORS,
3237, Rashtrapathi Road, Secunderabad - 500 003.

ద్వాదశాదిత్య మండలంవలె ప్రకాశించే

13 సంపుటల ఎమెస్టో వచన రామాయణ ప్రాశస్త్యం.

ఏనాడు వాల్మీకి మహర్షి అపార తపశ్శక్తితో వేదాన్ని రామాయణాత్మకంగా ఆవిష్కరించాడో ఆ నెటినుండి అవిచ్ఛిన్నంగా శాస్తోపశాఖలలో బహు నామాలతో ఆ కల్పచ్యుతం భారతాన్ని పుణ్యభూమిగా, కల్పభూమిగా చేసి దిగి గంతాలను ప్రాకించి, ఇంకా ప్రాకుతుంది. అందుకే ఒక కవి “రామవేస్వర భారత్రయ నందరెన్ని గరులన్ వర్ణించిన గ్రామదే” అని అన్నాడు. మేం కూడా ఆ పక్షత్ర భావంతోనే ఈ మహాకావ్యానికి పూనుకున్నాం. ఈ నూర్పు ప్రయత్నంలో ఒక విలక్షణమైన మార్గం త్రొక్కటం జరిగింది. వేదానికి వేదం ప్రమాణంలాగా వాల్మీకి రామాయణానికి వాల్మీకిమే ప్రమాణంగా అనువాదం లోనే అపవాదాలు పరాస్తం చేయబడినై. యథాతథంగా అనువదించినా స్వతంత్ర కావ్యంవలె చదువరులకు అనందం కలిగిస్తుంది. ఎన్నో గ్రంథ గ్రంథాలు ఉన్నై. ఎన్నో పూర్వాపర విరుద్ధాలున్నట్లు పైకి కనుపిస్తాయి. వచ్చిన కథలేవన్నై. ఒకచోట శంకట ఎక్కడో పరిహారం వుంటుంది. ఈ చిక్కులన్నీ ఇందులో విడదీయబడినై. శైలచారవలె ఆవాహితంగా రచనా ప్రోకస్సు ప్రవహిస్తుంటే చదివినేంయ, కేదారబండాలు, నల్లని, ఎర్రని, రేగడ భూములు కిస్సార నిడుపయోగ ప్రదేశాలు సస్యశ్యామలంగా మారి పలానుభవంకో ఇహపర సుఖాలు తమంతతామే కోరి వలించి వన్నై. ఈ రచనా విన్యాసం సరికొత్త. పండిత పాదురభేదం లేకుండా శ్రీ శివ వివక్షణ లేకుండా అందరికీ రామాయణ కల్పచ్యుత వలాలను అందిస్తుంది. ఏ అనుమానం వచ్చినా ఈ రామాయణం ఆ పుట్టంలో చూసుకుంటే తెలుస్తుంది. ఇంతకు పూర్వం తెలియని ఎన్నో రహస్యాలు వెలికి తీయబడినై. ఇదాహరణకు దశరథుడు ముగ్గురు భార్యలకు పాయసం నాల్గవారలెందుకు చేశాడు? వారి వర ఎందుకు దర్శనవ్వమెంది? రార పతి ప్రతగా ఎందుకు ఆరార్య అయింది? నీతా పరిత్యాగంలో రాముడు అన్యాయం చేశాడా? ఇంకా ఎన్నో ఎన్నో - ఈ బృహత్కార్యం ఎందుకు సంకల్పించామో చదివి చదువరులు సాక్షులు గండి.

స్వామి! భవత్కృపన్ బదవ సంపుటమున్ రచియించి భక్తితో
భూమి భవాత్మదేవు పదపూజ యొనర్చితి సూనమట్లుగన్
గామితదాత! యీ పడునొకండవ సంపుటమున్ మృదుూర్తులన్
దామరపండితా! భవబంధహరంబుగ వ్రాయఁబూనుమా.

మకరాక్షసు రాముని తూలనాడుట

ప్రళయగర్భంతో, ప్రపంచ మారణ సాధనాలతో గణ్ధారసి పాశే నదివలె వస్తున్న రాక్షస సైన్యాన్ని మర్కట సైన్యంచూచి వృక్షశైల శిలామల దాల్చి ఛాయాపన్న ప్రతి గర్జనలు చేస్తూ ముందుకు సాగింది. రక్కసులు రణరంగంలో కాలుమోపటం కష్టాలు ఎదురునడిచి పోబియ్యటం, ప్రతిఘటించి నిశాతులు దాడితో విజృంభించటం జరిగి పోరుదారుణంగా సాగింది. అంతకంతకు తుపానువలె అధిక దేగంలో పరస్పర హనన విజయరాంభురై ఉభయూరూ తెగించి సమరం సాగించారు. అడుగులు అడ్డుతరో మహర్షురై ఆతాళంబుంచి చూస్తున్నారు. పరిభ్రమభగవంతులనిహంతలు, ఉర్విధర వృక్ష మారకులు, నిఘరముష్టికలంబరాశిరులు, వివిధగదానికుంతకరవృక్షశిలాధిన్న శరీరురై భటులు సమరం చేస్తుంటే రక్కసులు క్రమంగా స్రుక్తి వెనుకంజ వేస్తున్నారు. మకరాక్షసు తిలకించాడు. చొర్నిద్యనించాడు. శరవర్షం సారించాడు. వాతాహతికి మేఘం విచ్చినట్లు వానరభూహం విచ్చింది. రక్షణ స్థానానికి హరిహోరుండే రక్ష సైన్యం వెన్నంటి తరుముకుని వస్తూంది. భీతితో కపిసైన్యం రామచంద్రుని దిశగా మరలింది. రాముడు చూచాడు. భద్రావన ప్రళయస్త్రమైన హస్తం ఎత్తి వానరుల వారింది నిలువరించాడు. దొంగే వారాకి చెలియలికట్టవలె, విజయగర్భంతో వెన్నంటి వస్తున్న రాక్షసుల దుర్వయవర సంఘ భీతికర శారమహాఘగ తీవ్రవృష్టిచే ఆహుగపడకుండా ఆపాడు. శరాగ్నికి శలదాలను చేశాడు. అగస్త్యుని అరచేయి సముద్రాన్ని నిర్జలం చేసినట్లు రాముడు తన సైన్యాన్ని సంపూర్ణంగా దహిస్తుండే, మకరరాక్షసు మంటలు క్రక్కుతూ, "రామా! నిలు నిలు. ఎందుకు నిమ్మలావు? ఆ శస్త్రభటువర్గంపై అస్త్రాలు కురిపించి అధికుడ

నని నిరూపించుకో చూస్తున్నావా? నేనున్నాను. నీ సమర పాటవం చూడవచ్చాను. ద్వంద్వయుద్ధం చేద్దాం. ప్రాచాలపై తీపితో పారపోబోతు. నేను లేని సమయంలో నాలోడి భుజి దండరారణ్యంలో చంపావు. ఇప్పుడు పరాక్రమంలో నా ఎదుట దానిస్తుంటే ఒడలు భగ్గన మంచుతూచి. నాకిది అడుకాల చాలు. చైవం నా పట్ల పున్నందుననే నిన్ను నా ముందుకు త్రోశాను. మూర్త సింహాన్ని మృగం సమీపించినట్లు ప్రతిక్రియా వాంఛ ప్రబలుకలైన నన్ను చేరవచ్చావు. లండ్రీ యుణం తీర్చుకునే సమయం ఆసన్నమైంది. నాచే నివారుదలై తిష్టంభుపొయి నీచే చచ్చిన నిశాచర పీఠులలో చెరిచేసి క్రిమించు.

“ఓరామా! ఇన్ని మాటలెందు? లోకం నీపీటూ, నాపీటూమాస్తుంది. గదరావారో, ఇరరాత్రికస్త్రాంబులారావారో, రిక్తహస్తాలతో మృత్యుద్ధం రావారో చెప్పు. నీవు ఏమి కోరితే దానిలో నేను తలపడరాను. నిర్ణయం నీకే వదలు తున్నాను. ఎందులో నీరు పాడిత్యం వుంటే అందులోనే పోరాడుదాం” అని అన్నాడు. రాముడు మరరావుని మాటలు విని మందహాసం చేశాడు. “నిశాటనాయకా! భారమృత్యా! ఎందుకు వికర్తనాలు? వ్యర్థంగా ఎందుకు ప్రేలుతున్నావు! పోటిరినంలో కీర్తివస్తుందిగాని మాటల బియ్యంలో వస్తుందా? నీ జాతికి రోమావ్యంగా చెప్పవగిన చతుర్థక సహస్ర నిశాట సైన్యం నిమిష మాత్రంలో ఎవనిచేర హరమైందో, దూషణ ప్రతిఘటనతో కలిపి నీ లండ్రీ భుజి ఎవను యమనవనానికి దానిరయంతో పంపాతో వాడి ఎదుట మాటలు పనిచేయవనీ, పోటురసం రావాలనీ తెలియకుండా వదలుతున్నా వెందుకు? నీవు నా సైన్యాన్ని చంపుతున్నా నీమీటికి రాలేదు. పదాల సంకుల సమర కాలంలో నీ వాళ్ళను రక్షించే నిమిత్తం నీవే మూర్ఖుడవై నా వాళ్ళను భర్తించావు. అయినా నీ దురుద్యోగం సహించాను. నీ కనుహాలుకనుకున్న చైవం మృత్యు గహ్వరానికి తెచ్చించని గుర్తించలేని నీవు రామునితో ఏం యుద్ధం చేస్తావు? మీ కులపతి నాతో పోరి ఓడి ఇండికి చేరాడు. ఇంకవరకు మళ్ళీ రాలేదు. పాపం! అనవసరంగా మిమ్మల్ని అహవానికి అర్పిస్తున్నాడు. ఇవంతా నీకు తెలుసు. ప్రేరేపు కనుక గుర్తు చేశాను. నీవు రణవిద్యా సంపూర్ణుడవు. నాకు రథంలేదు. ఇరరాముచాలా లేపు. కరచాపాలుమాత్రం వున్నాయి. నీ కోరిక తీర్చాలంటే అవన్నీ తెప్పించుకోవాలి. కాలహరణానికి

తారణం ఆపుతుంటి. చచ్చినవాళ్ళలోగలసి క్రిడించే అవకాశం నీకు మిక్కిలిగా తావడం నాకు సమ్మతంరాదు. ఎవడి శరీరం రీక్షయించన అరాచకం గృహ సృగాల మోరకలు ముక్కుబండిగా భుజించుతావో పోదలో లేల్పుకుందాం. ఇక మాటలుమాని సర్వాయుధాలతో రథమై నీవు, శరణాప మూత్రపదార్థంగా నేనూ యుద్ధం చేద్దాం. రంధ్ర రుణం తీర్చే కొడుకవు. నీకే ముందమాళం ఇస్తున్నాను. నేను ముందే దిగిలే నీ ప్రవాహం చూపించే స్థితి నీరూ, చూచే స్థితి నాకూ పుండరీకపుష్పని అనుకుంటున్నాను" అని చెప్పరుంటే రాక్షసుడు శరాసనం ఎక్కువైట్టి శర వర్షం గురిశాడు. అతడు ప్రయోగించే అస్త్రాలను నిజాంధాలతో ఖండించి వేశాడు. మానవదానవ శ్రేష్ఠులు మాటలపాటలు మాని మార్గచాలలో మరణ దేవతను అహ్వనిస్తుంటే వానర రాక్షసులు, దేవదాని వస్తుగంధర్వాదులు విభ్రమంతో విలోపిస్తున్నారు. పరస్పరం అస్త్ర సంహారంతో ఆగవ ఉచ్చలబలంతో, ఉదుగనిచలంతో, పిర్య శోభ్యైర్దాలు మూర్తులు గొన్నట్లు, పుజ్జవ్యయం, సుదర్శనవ్యయం, పాశ ద్వయం, హరావారవ్యయం ఘర్షించినట్లు ఘర్షించుతుంటే ఖండిత శరాలు గుట్టుపడి పర్వతాలవలె పెరుగసాగినై. "ఇంతరాలం ఎదిరించి ఎవరూ పోలేరేదు. ఏమ నిజంగా పేరుదే. ఇక పేడి ఆటలు సాగనియను. ఈ విధంగా ఎంత కాలమైనా పోరుతుంటే ఏం ప్రయోజనం సాధించినట్లు?" అని రాముడు అనుకున్నాడు. ఆకర్ణాంతం మోలి-లాగి దానవుని భనువు ఒక శరంరోనూ, శరత్రయంతో వాణలనూ, అష్ట బేముఖాలతో సారసి, మార్గణ చక్రంతో రథాన్ని నిర్మానుభావం చేశాడు. రథం నాశనంరాగానే ఫాలలోచనుడు కూలం దార్చి చచ్చినట్లు తేలకూలం పట్టుకుని నేల దూరాడు. దూకిన వెంటనే మర రాక్షసు కూలాన్ని భయంకరంగా త్రుప్పి రామునిపై విసిరాడు. రాక్షస కరనియ్యత్త కూలానిలాన్ని రాముకోదంక నిర్గత ప్రచండవాండవాల భుజంగం కణించింది. కూలాస్థ్రాలు కొట్టుకుంటుంటే మిడుగురులు చెవరి పరిసర ప్రాంతాన్ని భగ్గన మండించినై. చివరకు దాకరతి దాణం దానవునికూలాన్ని పొడి పొడి చేసి కూల్చింది. విశ్వ భూతజాలం సర్వ పరాక్రముడైన రాముని భనుపాండిరికీ, సర్వలోక భీర కూల హరణానికి "మేలు మేలు, భో భో" అంటూ గురించింది. ఆ స్తోత్రనాదం దిక్కుల నిండింది. కూల రథాలు పోయినా షపాచరుడు ముష్టి విగించి "రామా! నిలు. ఆగు" మని అరుస్తూ

పైకి వస్తుంటే, హాసవిశిత శశాంకుడు, ధరణీజా మనోజ్ఞ హృత్పద్యబంధం పాపహస్తం గుణంలో కూర్చి, ప్రజ్వలించేసే నిశాచరునిపై ప్రమోగించాడు. ఆ చిమ్మిన అమ్ము దైత్యుని రొమ్ములోనాటి దుమ్ములు కనపడగా వెన్ను దూటి వెలికి వచ్చి యధాస్థానంలో అంతర్నితమైంది. షపాచరుడు షణ కాలంలో బింబాలు పలికినంత కాలంకూడా రాముని ఎదుట నిలువలేక యమ మందిర వాసానికి వేంచేశాడు. దుర్వయుడైన మకరాక్షుడు చాగగానే, రామదాణ భీతి, వానర ప్రతి హింసాశక్తి కలవరపెట్టగా హతశేష సైన్యం లంకకు పారిపోయింది. మర్కట వీరుల్లో మళ్ళీ పర్వ దిన సాగరంలాగా ఉత్సాహం పొంగి పొర్లింది.

ఇంద్రజిత్తు రెండవసారి యుద్ధానికి పోవుట

పారి వచ్చిన అసుర సేన మకరాక్షుని మరణ గాఢ లంకేశ్వరునకు వినిపించి దుఃఖించింది. మకరాక్షుని చావు మాంసాశన ప్రభువునకు మతి సంక్షోభం కలిగించింది. పట పట పప్పు కొరుకురూ, కుజిల చరిత్రలు దైన కొడుకు రావణుని చూచి, "నాయనా! యుద్ధ గతి మారింది. లోకైక వీరుల, రాక్షస వంశ రత్నాల, రామ అష్టాణ శర మండంలో హులించేశాను. ఫలితం సర్వ నాశనం. ఇంచులో నీవు గాక రణానికిపోయి విజయంతో లంక చేరినవాడు లేడు. నీవు సర్వశక్తి మంతుడవు. రెండుసార్లు శత్రువుల నిర్జింహావు. నా దురదృష్టం వాళ్ళను మళ్ళీ మేడుదీరుల చేసింది. ఈ సారి వాళ్ళ మరణం వూర్తిగా చూడకుండా మరలిరావద్దు. యుద్ధంలో ఎప్పటికీ యుక్తమో అది నీకు తెలిసినట్లు మారెవ్వరికీ తెలియదు. ప్రచ్ఛన్న యుద్ధంతప్ప ప్రరృక్ష యుద్ధం నిరుపయోగమని తేలింది. శత్రువుల కంటబడితే బ్రవకనీయరు. సమీపించకుండా సమరం చేయి. దేవతలను జయించిన నీకు మానవ వానరులొక రెక్కా? సురలోకపతినే నిర్జించిన నీకు సరలోకపతులు ఎంతవారు? నీ మాయామహిమను దాతమాదా దాసోహం అనక తప్పదు. ఇంతవరకు రెండుసార్లు వెళ్ళి నీవే విజయివై వచ్చావు. నీవు తప్ప శత్రువుల జయించే వీరుడు లంకలోనే కాదు మన జాతిలోనే మిగులలేడు. నా పరువు ప్రతిష్ఠలు నీవే కాపాడాలి" అంటూ కళ్ళనీళ్ళు పెట్టుకున్నాడు. ఇంద్రజిత్తు గుండె తండ్రి కన్నీళ్ళతో

వరిగింది. రామ లక్ష్మణ వధయే తనధ్యేయంగా భావించాడు. అగ్నిహోత్రుని ఆవాహనం చేసి ఆర్చించటానికి యజ్ఞభూమికి తండ్రి ఆనుజ్ఞకొని తరలి వెళ్ళాడు. రత్నాంబరాలుగొని దానవ కాంతలు భయంతో వెనుక వచ్చారు. అంబరాలు దరించి లాజలచేతా, గంధమాల్య హవిస్సులచేతా అగ్నిని ఆవ హింపచేసి పూజించి శరపత్రాలుగా నిజశస్త్రాలుపేర్చి, లాండ్రశాఢా సమిధల నర్పించి, అరుణ వస్త్రధారియై ఇనుపస్రవంతో శరపత్ర మధ్యప్రదేశంలో మేకను బలి ఇచ్చి హారంచేశాడు. పొగలేని మంటలతో, విజయం సూచిస్తూ, సప్రదక్షిణంగా సర్వాధరణ భూషితుడై జ్వలకుడు సాక్షాత్కరించి హవి త్రగహించాడు. అనంతరం రావణి అంతర్ధానగతం, హయ చతుష్కం, రాంచన పరిచ్ఛదం, అసుల తేజం, అర్థచంద్ర పూర్ణచంద్ర నికార విశిఖా సమ్యక్ధం, మృగ సంయుతం అయిన రఘ్ని ఆతోహించి, శార పరిపూర్ణ జలకుంభమై, జ్వందిత హుతవహుశుభ్యమై, వైచూర్య కరితమైన ధ్వజాన్ని ఎత్తి, సూర్యతల్పం బ్రహ్మశరం రక్షింపగా, దుస్సాధనత్వంబు లంఘనగతం నిర్గమించి రాక్షస వీరులతో ఆత్మోత్కర్ష తెలుపసాగాడు.

అవ్యభుతైన ఇంద్రజిత్తు రామ లక్ష్మణ వానరుల

చాఢింతుట

“రక్షోపిషలా! జంకపద్ధ. చంపకముని వేషధారలైన రామ లక్ష్మణుల వధించి జయం మీ చేతికి అందిస్తాను. తండ్రి ఆనందంతో ఆస్త్రియులకు తర్పణం కచ్చేలాగా చేస్తాను. భూమండలం అవానరం, అరామలక్షణం కావిస్తాను. నా తండ్రి మనశ్శల్కం పెకలిస్తాను. ఈనాడు వానరులు మిమ్మల్ని లేరి మాదలేరు. మీపోటుకు అడ్డులేదు. ఎక్కడ నేడున్నా మీవెంట పున్నట్లే. పగలేచ్చుకునే ఆచారం వచ్చింది. అది నారూపంగా వై పంపిడిచ్చినది. నడపండి. నేటితో యుద్ధపరిసమాప్తి కావాలె” అంటూ రథంలో అవ్యభుతై రణశ్మైత్రానికి వెళ్ళాడు. పోయి రుషావసులకు, త్రిశ్రేణుజంగ విధాప్రవిధాసులకు, అవశీరిత నైఋతయోధులను రామలక్ష్మణులను ప్లవంగ వీరమధ్యంలో చూసి, “అహో! వీరా రామలక్ష్మణులు? జగజ్జీగీయమాన పరాక్రములు. సంజేహం లేదు. వీరికన్నారగి విజయం సాధిస్తాను” అని తలచి శరపాతం చేశాడు.

హతార్తుగ పవ్విపదురున్న దాచాల తాకిడికి నొచ్చి, నిలువద్రొక్కుడుని
 అంబరానికి శరాలు విమ్మారు. రాని ఒక దాణం రూదా వాణ్ణి తారలేదు.
 అంధరమన్నుకర్పించి, అభ్రాన్నిగదాచ మంచు అలముకున్నట్లు రానరాకుండా
 చేసి శరవర్షం కురిశాడు. గుణలతా ఘోషమో, హయభుర గంధీర ఘట్టిన
 ధ్వానమో, నేమి నినదమో తెలియరాకుండా, శబ్దవేడులకు ఖండాతరవేడులకు
 అంచకుండా దాచాలు పరంపరగా ప్రయోగిస్తున్నాడు. ఎదురుగా ముబ్బులోపచ్చి
 సర్పాంగాలు చుర్మివిహసనంగా మూర్ఛవాలు వినరి రామలక్ష్మణుల శరీరాలను
 జల్లెడలాగా చేపించాడు. వాన ధారకు పర్వతం వలె నిర్వి ఛ్రాతలు శరగమ
 నాన్ని గుర్తించి ఆ దిమ్మగా అస్త్రసంబోహాన్ని అగకుండా ప్రయోగించాడు.
 ఆ విధంగా జరుగుతుందని అనుకొని ఇంద్రజి సోదర ప్రయత్న శరాలకు
 తనువు లక్షభూతంగా దాతలో ఆ దిమ్మ వడిలి పృష్ఠభాగం చేరి యుద్ధం
 చేయసాగాడు. ఏదిమ్మనుంచి వస్తున్నా దేహం రాండం తారకుండా ఖండి
 స్తున్న దాశరథుల ప్రజ్ఞకు మాయావి సిగ్గుపడి, తగిలే వరకూ కనపడకుండా
 నారాచాలునాటి శరీరాలు చీల్చాడు. అనురథుడు కనిపించడు. అస్త్రాలు
 కనుపించవు. లక్ష్మ్యం తెలియని స్థితిలో అన్నదమ్ములు చాపధరులై నిలిచి
 శరాఘాతాలను సహిస్తున్నారు. పూచిన కింకర వృషాలూ, రామలక్ష్మణు
 లూ భేదం కనిపించలేదు. దాశరథులు నిర్వాహారులు కాగానే నయవందకుడు
 విజృంభించాడు. వాడి రూపంవాని, ధనువువాని, రాకరాని, పోకరాని, దాణంవాని
 తెలియని విధంగా మాయాయవనికలోదాగి అపారవాసర సైన్యాన్ని నాశనం
 చేశాడు. "ఆ కుడిల కర్ముడు శాంబరీ సహాయంతో శాఖచరులనూ చంపు
 తున్నాడు. మనలను చేరగాని దర్పమృలచేశాడు. వీరవిహారం చేస్తున్నాడు.
 శక్తికర్ణి అశర్తులవలె సహించటం ఎవరికి క్షేమం? మనరా? మనకోసం
 పోరాడవచ్చిన మర్కట నాయకులరా? సహనానికైనా ఒక సమయం
 వుండాలి. మన ఉదాసీనత విరోధుల విక్రమాన్ని వృద్ధిచేస్తూందని అను
 కోటం అవసరం. నీకు సమ్మతమైతే బ్రహ్మాస్త్రంతో ఆరాక్షనం చేస్తాను.
 అంతటితో పీడ విరగడైపోయింది" అని కోపంతో అన్నతో అన్నాడు.
 "తమ్ముడా! ఆ పని నేను చేయలేక పూరుకున్నానా? ఒకే ఒక
 దుర్మాధుని కారణంగా జాతి నిర్మూలనం చేయటం ధర్మమా? సోక్కినవాణ్ణి,
 అయ్యవ్యమానుణ్ణి, పారుదోరును, అజరించినవాణ్ణి, దాగినవాణ్ణి, శరణు

జొచ్చినవాణ్ణి శత్రువై నా చంపటం భర్మయాదు. ఐహ్వాకులు ఆ పని ఎన్నడు చేయలేదు. నేను వీణ్ణి చంపే మార్గం ఆలోచిస్తూనే వున్నాను. మీరు మాయను ఆశ్రయించి సమరం సాగిస్తున్నాడు. మనం ఎలాగైనా వాణ్ణి కనుపించేలాగా ఏదో యత్నం చేయాలి. కనపడితే మనవాళ్ళే చంపుతారు. మనచారా రాసీయరు. రసారలం దూరినా, ఆకాశంలో అణగినా చంపటానికి నేను సిద్ధంగా వున్నాను. ఎంతోరాలం వేచివుండ పనిలేదు. ఇప్పుడే శరదగ్ధుడై చూచుపై పడతాను" అంటూ పరమ దయామూర్తి రాముడు తమ్మునితో చెప్పి శ్రీచంగా తారాపథంక పరిశీలనగా చూచాడు. మాయావిజయ ఇంద్రజి రాముని చూపులో పడ్డాడు.

రావణి మాయాసీతతో హనుమ వున్న

దిక్కుకు పోవుట

రాముని చూపు రావణి శరీరం కాల్చింది. ఇక లాభంలేదని మాయ మూని "రాముడు క్రుద్ధుడైనాడు. అతని చూపులో ఇక మాయ నిలువదు. నన్ను చూచాడు. శరమోషం నలుపకముందే తప్పుకోటం యుక్తం" అని తలచి అంకరు మరలిపోయాడు. వాడు పోవటంలో మంచుపొర విడిపోయినట్లు కల్పిత మాయాంధరారం పంచబంకాళమై పోయింది. అంపవెల్లి అగిపోయింది. వానరులు చెలరేగి దానవుల చూరబుచ్చ సాగారు. గృహానికి పోయినా ఇంద్ర జిత్తు మనస్సు శాంతించలేదు. తనపై విశ్వాసంతో వచ్చిన తన వాళ్ళంతా తీవ్రల చేతుల్లో చావటం, తాను ప్రాణధీతిలో తిరిగి రావడం, తండ్రితోనూ, తనవాళ్ళతోనూ పలికిన ప్రగల్భ వాక్యబృందం ఆచూకాన్ని ఎత్తి చూపి స్తున్నై. ఏమైనానరే ఇక వెనక్కు రాగదాదనని నిర్ణయించుకుని, రాముడున్న వైపు వరుస హనుమ వున్న పశ్చిమద్వారంవైపు వచ్చాడు. సత్యవరాకరమ లైన సోమరుల పొంగు అణగించే సంకల్పంతో మాయతో అచ్చంగా సీతపరై లోచేట్టు ఒక శ్రీని కల్పన చేశాడు. దాన్ని తన తేరు ముందు ధాగంలో తన పడేలాగా బంధించాడు. మోహంతో కపిసేన ముణిగేలాగా రథం అభిముఖంగా తోలించుకుని వచ్చాడు. వస్తున్న మేఘునాడుని వానరులు పీడించి సొం కైలాంచర్మరులై, పావని పురస్కరులై వాణ్ణి చంపే ఆసతో ఒక్కపెట్టున

తాతారు. హనుమ పర్యవేక్షణ రథానికి ఎదురేగి, ముసిన చీరతో, జడలు కట్టిన వేజితో, కన్నుల్లో కారుతున్న అశ్రుజల వాహినితో, ఉపవాస కృశీ భూతాంగ తేజంతో, విగతభూషా సంతతితో, దీనపదనయై, భూమి బ్రుంగిన దేహంతో చెలువేది వున్న ఒక స్త్రీ మూర్తిని మూర్తకాలంచూచి, "సీతా మాతయే ఈమె" అని భావించి సంతాపించాడు. కొన్నిరోజులక్రిందట కన్న వాడు, సీతను గుర్తించినవాడుకావటం, ఆపన్నురాలై శత్రురళంపై వుండటం కారణంగా హనుమ హృదయం అల్లాడిపోయింది. బుద్ధి మూగపోయింది.

ఇంద్రజిత్తు మాయ సీతను చంపబూనుట

"రణక్షేత్రానికి ఈ దుర్మార్గుడు ఎందుకు తెచ్చాడు? ఏం చేయ నెంచాడు? వీడు రామ ప్రభువుతో పోరాడుతూ పారిపోయింది ఈమెను తెచ్చుటకేనా? ఈ పాపి ఇప్పుడే నా చేత మరణిస్తాడు. సీతమ్మ చెర నుండి విముక్తి అవుతుంది" అని సైన్యాన్ని పురికొల్పుతూ పైపైకి చప్పున్న హనుమ రూపం చూచాడు. లోగా హనుమ ఎంతవాడో ఎరిగినవాడు కనుక సమీపించకుండా ఒరలో ఖడ్గంలాగి పైకెత్తి ఆ దుష్టుడు మాయా సీత కేళాలు చేత పట్టుకుని "రామా! శ్రీరామా!" అంటూ రోదీస్తున్నా కనికరం లేకుండా కంఠం తరుగవోయాడు. హనుమ ఆ దుస్సంఘటన చూడలేక అశ్రువులు కారుస్తూ, ఆ సాధ్వీని, రామచంద్రుని అన్ధాంగిని దీనంగాచూస్తూ, "ఒరీ మూర్ఖడా! ఆత్మనాశనకారిమైన అన్యస్త్రీ కేళాకర్షణం ఎందుకు చేశావు? దుర్మార్గుడా! దుష్టుడా! సీతుడా! రావలుడా! ఘోరా! మానిత ద్రుహ్మార్థి మందనుడైన పులస్త్యు వంశంలో జన్మించింది రాక్షసి ప్రహర గర్భంలో. అందుచేతనే నిరయాన్ని కూర్చే ఈ నీచకాత్మానికి సాహసించావు. ముద్రుడా! పాపీ! ఉగ్ర కర్ముడా! నీకు కరుణలేకపోయినా జుగుప్సనూడా లేదు. ఎందుకు వుంటుంది? రక్త దాహులు. పలల భోజులు. ఛీ! నీవెంతో గొప్ప వీరుడవనీ, ఇంద్రుణ్ణి జయించావనీ ఏమీమో పొగడుతారు. అంతా నీ తండ్రి వరబం. నీ నైజం నీచరాక్షస లక్షణం. ఇల్లా, వాకిరీ, రాజ్యం, తువకు భర్త సాన్నిధ్యం విడిచి అహోరాత్రాలు ఏడుస్తూ కాలం గడుపుతుందే నీకేం ద్రోహం చేసిందని ఆమెను చంపవోతున్నావు? పురుషుడవై మాతో పోరాడ లేక అభమాభముడవై ఆడుదానిని చంపుతున్నావు. నీవు బ్రదికి ఎవరిని

సంతోషపెట్టగలవు? నీచకాముకుడు, నిర్లజ్జుడు, సమతభీరుడు నీ తండ్రి సంతోషించవచ్చునేమో కాని, నీ తల్లి, నీ భార్య సంతోషించరు సరికదా భీరుడు కోరిన పుత్రుడైనాడనీ, నీచుడు భర్త అయినాడనీ అసహ్యించు కుంటారు. నీవీ సతినీ చంపావా? నీవు జీవించవు. నిన్ను చంపక విడువను. నేను భర్మమార్గాచలంబిని. రామ భర్తదను. కనుక నీ బ్రహ్మస్త్రాన్ని, నీ మాయనూ సహించాను. లేకపోతే మొదటినాటి యుద్ధంలోనే నిన్ను చంపి ముట్టించే వాణ్ణి. నేను నిన్ను వీరుని చంపినట్లు చంపక మృగంలాగా చంపి శ్రీ హత్యాపాపానికి ఏ లోకం ప్రాప్తిస్తుందో, ఆ లోకానికి పంపుతాను అగు. పుంస్తవహీనుడా! అగు. ఇదిగో ఈ ముష్టి మాతంతో నీ బ్రతుకు ముగుస్తుంది" అంటూ మీదికి లంఘించాడు. ఆతనితోపాటు ఆగచర సైన్యం రావణ సైన్యాన్ని రాళ్ళవానలో ముంచింది.

రావణి కల్పితసీతను హనుమ చూడగా

భండించుట

ఆగ్రహంతో వస్తున్న వానరసేనను శరవృష్టిలో నిరోధించి పావనిని లక్షించి "నీ కూతలలో నాకేం పని? నాకు విజయం కావాలే. నా తండ్రి ఆనందించాలి. అంటే. సామాన్యుల సామాన్యాస్థానంలో జయిస్తాను. దివ్యుల దివ్యాస్థానంలో నిర్జిస్తాను. శక్తిమంతుల వంచనతో జయిస్తాను. అవీ సాధ్యం కాకపోతే మాయతో జయిస్తాను. ప్రయోజన భూమ్యులైన పౌరుషంతో నాకు సంబంధం లేదు. ఏ శ్రీకై నీహ, సుగ్రీవుడూ, రామలక్ష్మణులూ ఎర్రవచ్చి నా వాళ్ళను చంపారో, నా తండ్రికి అవమానం కల్పించారో ఆ శ్రీని నీ ఎదుటనే భండిస్తాను. ఇది బ్రతికినా నా తండ్రికి అనుకూలురాలు రాదు. ఇంక జీవిస్తే ఎవరిని ప్రాణాలు తీయిస్తుందో. అందుకే ముందు ఈ పిశాచాన్ని తొలగించి, ఆపై రామలక్ష్మణుల క్రుంది, నిన్నూ, సుగ్రీవుణ్ణి, వివేకద్రష్టుడూ, శత్రు హతనేవా ధురంధరుడూ అయిన విభీషణుని చంపుతాను. అడుదాన్ని చంపటం అభిమతార్థం అన్నావు. నీకు రణ నీతి, రాజనీతి తెలియదు. శత్రువును జయించాలంటే దాహ్యధ్వంసరాలు రెండూ దాటించాలి. నీర చస్తే రాముడు నిర్విరుద్ధుడై చస్తాడు. అన్న చస్తే రమ్ముడు చస్తాడు. వాళ్ళు

చావగానే నా చేత మీరు చస్తారు. కనుక ఈ పని అర్హమయిందే" అని హనుమతు చెప్పతూ కృపాణంతో కృత్రిమ సీత తల నరికాడు. రెండు తుండేలు నేలపడినై. మాయా సీతను చంపి "ఓ పెద్ద కోటి! మీ అందరి ఆరాటం తీరిపోయింది. రామునిపై పగలో రామపర్తిని చంపాడు. శర యోజన నిర్మిత సేతుబంధనం, మహా దైత్య వీర సంహారం, లంకావహనం, అన్నీ వృధా అయినై. ఇంతెవరికోసం పోరుతారో, ఏం చేస్తారో మీరే నిర్ణయించుకోండి. ఇక మారు యుద్ధంలో పనిలేదు" అని మేఘనాద నామం సార్థకంగా గర్జించాడు. లావరిలాంగూల సైన్యం పారిపోసాగింది. నిశాచర సైన్యం విజయఘోషలో ఉబ్బొంగిపోయింది.

హనుమ ఇంద్రజిత్తుతో పోరుట

నిశాచుల ఆర్పుటులకూ, ఉత్సాహం ఉరకలుచేస్తూ మేఘనాదుడుచేసిన ఘోషకూ వానర సైన్యం స్తబ్ధమైంది. "ఇంతకు తెగించినవాడు ఎంతకైనా సాహసిస్తాడు, ఏమైనా చేస్తాడు. ప్రాణాలుంటే బలుసాకయినా తిని బ్రతుక వచ్చు" నని భావించి స్థవంగ పుంగవులు పుడమిపడిన పాచరసం చెల్లా చెదరైనట్లు ఎక్కడి వాళ్ళక్కడ చెదరిపోసాగారు. భయంకర చిత్తులై పరుగెత్తుతున్న స్థవగ పీఠల హనుమ చేయిత్తి ఆపి, "సాహస పంతులారా! రణవాంఛా తత్పరులారా! సంగరోత్సాహాన్ని సమయించి, దైర్యాన్ని ఏట గలిపి, యుద్ధావని వదలి, పరులు ఛక్కున నవ్వేట్లు పారిపోతున్నారా? ప్రాణాలంత తీపా? ఎంత పేరు గడించారు? ఎందరిని మడియించారు? ఎంత భారత చూపారు? రామచంద్రుని ప్రేమకు ఎంత పాల్పరులయ్యారు? పంక్తిముఖుని దృష్టికి ఎంత భయంకరులయ్యారు? అదంతా ఏంచేశారు? ఈ పిరికిమండు ఏతంగిడిరో కొన్నారు? చావు యుద్ధంలోనేనా? ఇంటిలోరాదా? చావక స్థిరంగా బ్రతికినవారున్నారా? నారక్షణలో మీరిపనిచేయటం నన్నవమానించటంకాదా? నేను నిలిచి వుండగా మీరు పారిపోవటం ధర్మమా? నేను ఆశ్రయిస్తే మీరు చేసింది యుక్తమైన పనే. నేను ఎదుటనుండగా నన్నుగాదని మిమ్మల్ని చెనకటం సాధ్యమా? మీ భయం ఎవరినిమాది? రాక్షసులనా? మీపేరు చెపితేనే వాళ్ళు లంకకు పారిపోతారు. ఇక ఈశ్వరుడు, నయవంచకుడు ఇంద్రజిత్తును గురించా?

నేనెదుగుగానేవున్నానుగా. వాదెక్కడికిపోతాను? నేనెక్కడికిపోతాను? రాము సేవకులు, రవిపుత్రుని బంటులు సాటిరని మేజిమగవారు. మెరకతనం మంది వాడు, మనవైదలది. నావెదుక పూహంగా నిలువోండి" అని సక్రొధ సింహంలాగా ప్రవోధించాడు. అప్పటి కప్పుడు ధీరిని నిగ్రహించి, షరాక్ర మాన్ని గ్రహించి నగచదులు సహజాత్మ సంశోధితపాములై, భూమి గ్రక్కడల ముందుకు నడిచారు. ఆగ్రహించిన హనుమ సవ్యావసవ్యంగా పర్వత వృక్షలా వృక్షాన్ని కురిసి రాత్రించర గాత్రాలను నుగ్గనూచం చేశాడు. అంతలో నిలువక మహాపర్వతం రావణి రథంపై విసిరాడు. సమయస్ఫూర్తి గల సారథి రథాన్ని మారంగా తోలుచునిపోయాడు. ఆ పర్వతపాతానికి అనురసేన అపారంగా విలయంపొందింది. రక్షణ పొందిన రావణి కపిసైన్యం పోటుకు తనవారు పరురున్న భంగపాటు చూచి రథాన్ని ముందుకు తోరించి మర్కటల మర్కాంగాలు ఛేదించసాగాడు. వానరులు అందుతేని శిలాశైల వృక్షం గురిసి ఇంద్రజిత్తును వేధించారు. ఇంతలో హనుమ దిగ్గరగా ఎలుగెత్తి "వానరులారా! పోరుమానండి. నామాటలు కొన్ని వినండి" అని అన్నాడు.

సామీరి సమరం చాలించి రాముని చూడదోవుట

హతార్తుగా హనుమ అహవాన్ని ఆపుచున్నాడు. "ఇంద్రజిత్తును మనం చంపినా, అనురసేనను అంతం చేసినా ఏమేలు లభిస్తుంది? మనం పోరుచున్నది రామునికోసంగా? ఈయుద్ధానికి హేతువు సీతామార. రాముని ప్రాణాపియ. ఆమె హత్యచేయబడితే ఎవరికోసం ఈ యుద్ధం? వృధా ప్రాణత్యాగం చేయటం ఎందుకు? ప్రకంబెడినా భలమైనా దక్కాలిగదా! రెండు చేసిన లేవదులమైతే ప్రయోజనం ఏముంది? జరిగినదంతా రామరవి పుత్రులకు చెప్పతాను. వారు ఏవిధంగా ఆలోచిస్తారో, వీనిర్థయం తీసుకుంటారో ఆవిధంగా చేయటం మనవిధి. తెలిసింది చెప్పకపోవటం సేవకభర్మం కాదు. మీదుమిక్కిలియుద్ధానికి దీజమైన మైఖేలిమరణంవాదతగిందేనా? పూహం డివసంహరించి నా వెనుకరండి" అని చెప్పి యోధులతో రామునికి చెంతకు చేరదోయాడు. అగచదులతో హనుమంతుడు రణంమీది రాముని చేరపోవటం రావణి చూచాడు. తన ఎత్తు పారించని సంతసించాడు. "సేరను చూచినవాడు

హనుమ ఒక్కడే. ఆరడి మూట రామునకు బంగారు మూట. నమ్మకంపేట. అందుకే రామునితో పోరుమాని వంచనతో జయించాలని తానీ ఎత్తు వేశాడు. హనుమ నమ్మాడు. రామునకు చెప్పతాడు. అనంతరం తానూహించినట్లే జరుగుతుంది. ఇక నా కార్యం విజయవంతంగా ముగిస్తాను" అని ఆలోచించి విధివత్సకారం చైత్యంలోని నికుంభిలకుపోయి ఆధిచార హోషం ప్రారంభించాడు. ఆరడు అర్చిస్తున్న పలలాస హవిస్సుతో జ్వలించు అస్తమ యార్కనుచితో ప్రజ్వలించసాగాడు. రాక్షసుల క్షేమంగోరి రావణి వర సన్నిధమైన హోషం అంతరాయం లేకుండా చేయసాగాడు. శత్రువులకు కానరాకుండా రక్ష సైన్యాన్ని చుట్టూ బలంగా కాపుంచాడు. హోషం జరుగుతున్నా చూమం రాకుండా అగ్ని వెలుగుతున్నాడు.

రావణి సీతను వధించెనని హనుమ

శ్రీరామునితో చెప్పుట

నైఋతికి రక్షిస్తున్న రామచంద్రుడు హనుమ కాపాడుతున్నవశ్యమ దిక్కున రాక్షసులు చేస్తున్న కోలాహలంవిని, అక్కడ పోరు ఘోరంగా జరుగుతున్నదని భావించి జాంబవంతుని పిలిచి "భల్లూకపతీ! విన్నావా ఆ రక్కసుల ఆర్వాటాలు? ఇంకను పూర్వం మనవాళ్ళ ఉత్సాహం ఘోషలు వినిపించినై. ఇంతలో శత్రువుల అరుపులు అధికమైనై. అంతకంతకు అధి వృద్ధివాణొచ్చినై. కారణం ఏమై వుంటుంది? హనుమకు సంగరం భారమైందేమో? మనవాళ్ళ చడిచప్పుడూ తొడిగా లేదు. పావని నిల్చి వుండగా పరులు విశృంఖలంగా విజృంభించుతారా? నాకు నమస్కంలేదు. ఏదో ఇబ్బంది కలిగి వుంటుంది. నీవు నీ సేనతో రోడు పడిపోవటం మంచిది" అని చెప్పాడు. వెనువెంటనే జాంబవంతుడు కదలిపోయాడు. దారినడుమ దీర్ఘంగా నిశ్చలసిస్తూ, విన్ననైన వదనంతో కవులవెంట బెట్టుకుని వస్తున్న మహాకవీ చూచాడు. హనుమ కూడ ఆ వృద్ధ యోధుని ఆపి తన వెంటగొని రాముని సన్నిధికి వచ్చాడు. రాముడు హనుమను లేరిపార చూచాడు. పూర్వం ఏ స్థితిలోనూ తాను చూడని హనుమ రూపలక్షణాలను లిలించి ఆశ్చర్యాన్ని చిలించాడు. ఇంతలో పావని ఆపుతోలేని ఆవేదనతో "స్వామీ! రామచంద్రా!

చూడగూడని దృశ్యం చూచాడు. చెప్పగూడని విషయం చెప్పబోతున్నాడు. నన్ను విడిచి ఇండుకే ధీమానువిచ్చి నిర్విప్లంగా ఉంటాడు. చెప్పక దాచేస్తాడు. పరిణామం ఏది ఎటువచ్చినా జరుగుతున్నాడు. ఇంద్రునిపై నీవై పుట్టింది అంతుపోయి పుట్టి పుట్టుకుంటున్నా నా రక్షణ భేదించాలని వచ్చాడు. కాదు రావటం, మనహస్త రలవడం, శత్రుసేన హతమారటం జరుగుతుంది. మంచలహారి ఇంద్రునిపై నా కైపు రక్షణతో ఉంటున్నా వచ్చాడు. రక్షణమేర కల్గి నీరహస్య బంధితుడై వుంటి. అమెను రక్షించడామని యర్హుడై రోషం అమెను నా ఎదుట కుదించుతో నీరం ఇంటించాడు. నా లేచున్నా ఆరిపోయింది. రోషం అంతుర బాధురంగా రోషింది. కర్తవ్యం రోషక నీ దర్శనాని వచ్చాడు" అని ముగించవలసిందే మొదలనరికిన భూవంశం రామను పూర్తిగాను. రక్షణ కంపితరాలతో కలువరావుల నీరం రామునిపై కావాలనికై చచ్చాడు. ఎవరి గోటివెంటి ఏ ఒక మాట కాలేదు. కైరవ్యం వాళ్ళతో వుంటే లేవో ఎవరికి తెలియదు. ఎవరి కళ్ళకు ఉన్న కనిపించలేదు. శోరం మోసగా చరమస్థాయికి చేరుకుంది. అగ్రానాగరాలు అంతా తరిగినవాళ్ళు. అందుకుండా వ్యామోహం విచక్షణ అడచింది చివ్వులు దాడించింది. రక్షణరహిత పంపమానులు గణిపరకలైనారు. నయవలచునైన సత్తవలకు ఏదిధారించావో అదే జరిగింది. అంతా రక్షణ సర్వధారం! నీర నీడించివుంది. రామాదుల పరాక్రమం మొక్కపోయింది. చూడుకురి ధ్రువం కల్గటమే అశ్శక్త్యం. అన్ని అవరోధాలు నిగ్రహించి నీరకు పోయితున్నా మిగిలినవం నీర కుంటించింది ఎలా విశ్వసించాడు? కాలకర్తి మాయానుజ్ఞా అంతా.

సామిత్రి రామునితో పర్యం పల్లవముని చెప్పటం

కాణావలం కైరవ్యపాదంవల్ల రాముడు లేచుకున్నాడు కాని సంతోషం కాలేదు. శోరసాగరం ముందున్నా నిలువరించుకుని సామిత్రి అన్నను పొంది పట్టుకుని, హేర్మ్యయ్యకమైన హాస్యాంతో ప్రవసించ సాగాడు. "అమ్మా! నేను నీకు ప్రయోగం నా జల్లుకుంటున్నా. ఇంకా అందువలనా రక్షణగా తెలుసుకున్నా సంగతులే మొదలు. నీవు భక్తానికి ప్రతిపూర్తివి. అనుగ్రహగనా అందుకు నివర్తనం వుంటి. విశేషించివున్నా.

ఇదికూడా ప్రత్యక్షంగా అందరికీ తెలిసిందే. పరోపహరివి. అందుకు నీ జీవితమే సాక్ష్యం. అటువంటి నీకు అనర్థం రాకూడదు. అయినా నీకువచ్చింది కనుక ధర్మాన్ని ఆచరించటం నిరర్థకం. సావర జంగమాలకే విధంగా తెలియటం లోకంలో లేదో, లోకానికి కూడా అలాగే ధర్మం తెలియపడటం లేను. అది ఉంటే మనరెందుకు అనుభవానికి రాదు? ఇది జడం, ఇది చైతన్యం అని తెలుస్తూంది కదా? ఇది ధర్మఫలం, ఇది అధర్మ ఫలం అని తెలియాలిగా? ఇప్పుడు మనకు తెలిసిన విధంగా నీవుండగా వడిన మరణించ కూడదు. మనకు సగప్రదాయం, పెద్దలు చెప్పిన ధర్మాన్నే నీవు ఆచరిస్తున్నావు. ఇది మరీ దేనివల్ల వచ్చిన ఫలం? ఇది అధర్మంవల్ల వచ్చిందనుకోవాలా? కనుక ధర్మం వుండనటం కల్గి. ఇక అధర్మం వుండేయో ఆలోచిద్దాం. పగవచ్చిన పంక్తిముఖుడు అధర్మాలని చెప్పేవాడి కన్నీటితో ప్రతీక. ఆతడు అజన్మ పరమ భోగి. ఆతడు అనుభవించని అర్థాలేమి మిగిలివున్నాయి? కనుక అధర్మ పథకమిచ్చిన అనురపతి దుఃఖం పొందక పోవటం, ధర్మనిరతుడైన నీవు కష్టాలు అనుభవించటం పరస్పర విరుద్ధ కార్యాలు గదా? ఎలా జరుగుతున్నాయి? దీన్ని సూక్ష్మంగా విచారిస్తే అధర్మం సుఖానికి, ధర్మం అనుభవానికి కారణమని తేలుతూంది.

అన్నా! ధర్మవర్తనం శర్మ ప్రవచునీ, ధర్మహీనత దుఃఖకారణమనీ నీవుకలపోస్తే అది అసత్యం. కార్యకారణ సంబంధ దూరం. బ్రహ్మానింతరాలం ధర్మమూర్తులు సుఖాలనూ, అధర్మకర్మలు దుఃఖాన్నీ పొందినట్లు లోకానుభవం చెప్పటం లేదే? మిశ్రమ భరానుభవ భీతులే కానవస్తున్నారే! కనుక ధర్మాధర్మాలు రెండూ నిరర్థకాలే. పాపాత్ముల అధర్మం విషిస్తుంటే క్రమంగా అధర్మం వీణించిపోదా? ఇంక దానికి స్వర్గం ఎక్కడనుండి? ఈ సృష్ట్యాది ఇప్పటికి అధర్మం అనే పేరు చూసిపోయి వుండాలి. కర్మ చెడినా కర్మాధి దేవత ఫలం ఇస్తుందని వాదిస్తే, చైతన్య ధర్మమూర్తినే దానివ్రాసింది. అది కావంటే కర్మకారుడే అన్నది దాఖలువున్నాడు. ఇది సర్వంగా తెలుస్తున్న విషయం. పాపధర్మఫలం దుఃఖమైతే అది దైవానికే చెందుతుందిరాని, కర్మకు చెందదు. ధర్మంవై పూజించే! ధర్మమనేదానికి రూపులేదు. సంకేతాఖారపు. ఇక అసత్యరూపమైన ధర్మం పరఫలం ఇస్తుం

దని భావించడం భ్రాంతి అవుతుంది. స్త్రీలర్హు డర్హులక్కాలు తోలిచి మానై అది రెండూ పోయిపోయి అడవల్లించి పువహరిస్తా. తనంతకాదు భరించని భర్తాన్ని ఎంచుకోసం అడరించా? భర్తమీ పువహరం అడరుంటే భర్తం పల్ల దాటలు వచ్చినదని ఎంచు అడకోవా? కాబట్టి ఇంక చరకు భర్తం రక్షిస్తుందనుకొని నీవు ఇకనుంచు పోయిపోయే అర్హులయిం. అన్ని కార్యాలు అప్పుడే చక్కలవత్రై.

భర్తాల్లో కష్టా సర్వవ్రతమే చరకుభర్తం. అది అడరిస్తానంటావా? అది కూడా నీవేక అడరించవలదు. దీనికి నీ విభజనమే తప్పని చెప్తాను. మహానాడు మధ్యంలో రండ్రి నీవు రాజ్యం ఇస్తానని చెప్పాను. చలంతరహి రుదై చందకరు పోయినాడు. సర్వం రహి చని రండ్రిని రంబించక అకని రెండోమాట ఎంచుకు పోయినాడు? కేవలం భర్తంగానీ, అభర్తంగానీ మానవుడు అడరించాలనే నిర్ణయంవ్వకపో ఇంకను చనిని చంచుంచా చుట్టం ఎంచుకు చెప్పలేదు. ఇంచుట్టం లేని సారాంశం మీదంటే భర్తా భర్తాలు రెండూ విడివిడిగా తీసు రుదైకాని పోయినావుమనీ, పోయేరు మీ యుక్తమో అది చెనేవాళ్ళకు నోళ్ళం ఎట్లయ్యేమా కలుగు తుందని. దీనికి ఇప్పుడిగానే వివరిస్తాను. ఇంచా ఇంట్లోకివచ్చి చంపుకానని నేనుంటే నీవు చచ్చిపోవు. అరాజనం అభర్తయినావు. అప్పుడే వాట్ల వధిస్తే ఇప్పుడీమిట్ట వచ్చేదేరాచగా? నీవు చంపకలదినా చరిచాను చయ కలవరదే?

సామిత్రి ఫనము సర్వార్థ సాఫనముని అన్నలో చెప్పుట

అన్నా! ఇంకొక విషయం చెప్పరాను. పువహాల్లో భర్తసాఫను అల్లం మూలం కదా? అర్హుమీకు భర్తాలే చెప్తాను? భర్తానికి అల్లం మూలమైతే, దానికి రాజ్యం మూలం. న్యాయంగా రావగినరాజ్యాన్ని చంపావు. దానిలో నేనుమూలం పోయింది. ఇక భర్తంమాత్రం నీవర్థ ఎలా పుంటుంది? భర్తానికి మూలభనం ఎలాగో అలాగే భదానికి పాటలు కూలం. పాటలచ్చే పన్నులలో భర్తకార్యాలు జరుగుత్రై. అది ఊట కాండ్లదెరి ఎప్పుడూ అధి స్తుంది. ఇక దానభర్తాలకు తొరలే ఉండదు. కాబట్టి సర్వకార్య సాఫదానికి

ధనం ప్రధాన సాధనం. అది చేజేరుల పాకు చేసుకున్నవానికి ఇంకా ధర్మం ఎక్కడ? ధనహీనుడు బలహీనుడు. వాణ్ణి అన్నతమ్ములు కూడా పరిత్యజిస్తారు. ధనం లేనివాడు కలపెట్టే కార్యం వేసవిలో ఏటి సీసలాగా వట్టి పోతుంది. సౌఖ్యం అశించినవాడు ముందు తనకున్నది వెచ్చబెడతాడు. అట్టే దాన్ని పొందటానికి ఎన్నో పాపకార్యాలు చేస్తాడు. ఆ పాపంతో వాడు చస్తాడు. కలవానికి మిత్రులుంటారు. బంధువులుంటారు. ఇతరుల రాకపోకలు, స్తుతి సన్మానాలు, రాజగౌరవాలు, ముష్టాన్న భోజనాలు అన్నీ వుంటాయి. లేని వాడు పడమి లేనివాడు. ధనం వుంటే (విద్యలేని) పాపరుడు పండితుడౌతాడు. కూక నేర్పరి అవుతాడు. కురూపి సుందరుడవుతాడు. ఒకటేమిటి? ధనముంటే అన్నీ వాడే అవుతాడు. బలవంతుడు, ధీమంతుడు, ధర్మార్ముడు, త్యాగిభోగి అన్నీ ధనంతో కావచ్చు. అర్థరహితుడికే అన్ని అనర్థాలువస్తాయి. కులంపున్నా హీనుగా చూస్తారు. పాండిత్యం వున్నా ప్రభువులుగాని, ప్రజలు గాని గుర్తించరు. సర్వశక్తిసంపన్నుడైన ధనాన్ని ఏమాటంచి త్యాగం చేశావో నీకే తెలియాలి. అన్నాన్ని అర్థార్థమైన వారికోసం వ్యయంచేస్తే అది వృధ గాదు. నిర్లభుడు, ధనాధిలాషులతో అనర్థాలను కొనితెచ్చుకుంటాడు. ఇంతెందుకు? శమహర్ష రామదమ క్రోధ ధర్మాదిగుణాలన్నీ ధనం చేరనే ప్రపల్లిస్తాయి. స్థిరంగా నిలుస్తుంది. కీర్తిచారణాలవుతుంది. ధర్మం ధర్మమంటూ ఒక ధర్మాన్నే అవరించే పాశ్వు శర్మం చాలా దూరంగా వుంటుంది. మేఘం దట్టంగా అలముకుంటే సూర్యచంద్రుని ప్రకాశ గ్రహాలు సయిరం కాన రానట్లు, లోకంలోని శార్య సౌఖ్య కారణాలైన దానవిత్త ధర్మశర్మాలు సీకు లేనే లేవుగా. అన్నీ పడబరుని తండ్రిని సత్యవాదిగా చేయాలని సంకల్పించావు. దానికి ఫలంగా అడవిలో ఆ వృక్ష ప్లాలు అనుభవించావు. ఇప్పుడు ప్రాచాభిరురైన భార్యుడాని బ్రదుకు బండలు చేసుకున్నావు. ఇంత ఘోరం జరిగితే నీవు ఎందుకు ఉదాసీనంగా వున్నావో నాకు బోధపడలేదు. ఇకనైనా ఇంద్రజిత్తు చేసిన దుష్కృతికి ప్రతికృతి చేద్దావుగానిలే. నాకు అరుణ్ణ ఇచ్చి నీవు రామన్న పరిణామాన్ని చర్చించు. ఓ రాజులోక రత్నమా! ఓ అపామదాసు యుగగా! నియమప్రకా! తెలెమ్ము. మహర్ముద వైన నిర్ము నీవు తెలుసుకోలేక ఆయుష్యా! శోకిస్తుంటే నేనేం చేసేది? ఈ సౌమిత్రి పుట్టింది నీ ప్రయంకోసం. నీకు అప్రియం జరిగితే ఓర్చి వీడు

బ్రతుకలేదు. నీకు ప్రేమాస్పదం, నాకు మార్కస్టాసియం అయిన వడిన మరణం విని సహించలేదు. నేను జీవించివుండగా భర్తమూర్తిని నిన్ను కష్టాలపాలు చేసిన విశ్వం వుండేదే? దుఃఖించేదే? ఎక్కడి భర్త? ఎక్కడి దేవతలు? ఎక్కడ సర్వవ్రత నియమాలు? నాకు లోకం అందే సీపు. బ్రదుకందే సీపు. ఈ సృష్టి నన్నే అవమానించింది. జరిగిన కీడు నీకు కాదు, నాకు. మనసా వాచా కర్మచా నేను నిన్నుగాక అన్యం ఎరగను. ఈ విశ్వ సృష్టిని దగ్గం చేస్తాను. నేను దగ్గదగైపోతాను. ఈ యుద్ధం చేసికి? ఈ కాల హరణం దేనికి? నీకు అప్రియమైన భార్య మరణం విని ఏడు క్రోధకలుషిత చిత్తుడైనాను. అంకనూ, అంతాదివరినీ, సర్వ సందవనూ, సబాధవంగా దహించివేస్తాను" అని అక్షయము అన్నను ఓదార్చాడు.

రావణి మాయోపాయాలను విభిషణుడు

రామునకు చెప్పుట

మూర్ఖుల్లిన రామునకు స్వర్గి మాత్రం కలిగింది. కాని, స్వస్థత మాత్రం పూర్తిగా రాలేదు. అక్షయము చెప్పుచున్న మాటలు వింటున్నట్లు కానీ, తద్వారా దుఃఖించునట్లుగాని ఆయనలో కనిపించుచుండు. ఇంతలో కపిసైన్యాన్ని క్రమబద్ధంగా పూర్వోద్దేశార్థి, కరుణ సేవికగా వచ్చే కరి నాభుడులాగా మంతులు అనుసరింపగా ఆ స్థానానికి విభిషణుడు వచ్చాడు. సౌమిత్రి అంకంలో పున్న రామచంద్రుణ్ణి, దుఃఖితుడైన అక్షయునీ, వానరులనూ చూచాడు. ఆ స్థితి విభిషణునికి అర్థమాలేదు. రాముడు శోకాకుల చిత్తుడై, పరధ్యానంగా ఎందుకు వున్నాడో వివరం తెలియక ఆతడు కూడా ఆవేదనపాలై కారణం ఏమని అడిగాడు. సౌమిత్రి రాక్షసవరినీ, కపలనూ, రవి పుత్రుణ్ణి చూస్తూ, నీళ్ళలో నిండిన నేత్రాలతో "ఏం చెప్పేది? ఇంద్రుడే యుద్ధ మధ్యంలో సీతామత హత్యచేయబడిందని హనుమ చెప్పగా విని అతిదుఃఖంతో అన్న మూర్ఛితుడైనాడు. ఆయన పాటు మాకు అందరికీ కష్టకారణమైంది" అని ఇంకా ఏమో చెప్పబోతున్న సౌమిత్రిని అపి "అర్థమైంది. హనుమంతుడు చెప్పినమాట అయితి ఇంకిందన్నట్లు వుంది. కాని, విశ్వసనీయంగా లేదు. హనుమ భ్రాంతి పడవచ్చు. జరిగిన సన్నివేశం సర్వం మాత్రమే కాదు. రావణుని హృదయం నాకు తెలుసు. తానే చంపని సీతాదేవిని

కాదునుచే చంపిస్తావా? సర్వ నాశనానికి సిద్ధపడ్డాడే కాని ఆయెను నీరు సమర్థింపటానికి ఇష్టపడలేదు. కనుక సీతాదేవి నిజంగా మరణించినది. ఇది ఇంద్రుని నయమనన. అది గుర్తించలేక హనుమ నమ్మి యుద్ధం చేసి చచ్చి పుటాడు. “ప్రమాదోభేదురాదు” అని కదా పెద్దలమాటై. ఆకాశ మూల సామ్రాజ్యంలో మాయ సీతను యశస్వీ సీతగా భావించి ఆతని చంప దోయివుంటాను. వాడు హనుమను ఎదుర్కొలేక ఆ కర్మిల్ల సీతను భంజించి భ్రాంతి కల్పించివుంటాను. అలా చేయటానికి వాడొక ప్రయోగనాన్ని ఆపించివుంటాను. అది చెప్పతా వినండి.

రాజుని నిరుంధిం యాగంచేయటం రామునకు విభీషణుడు చెప్పుట

మిమ్మల్ని బంధించలేక అంకరుపోయి హనుమ ప్రక్షిర దహ్నుద్వారం గుండా దండెడితే చచ్చాడు. వాడు పట్టెటప్పడే మాయసీతతోవచ్చివుంటాను. మీరు మాస్తుంబగా ఆపనిచేయటం వాడికి సాధ్యంకాదు. కంటపడితే చంపుతా రని ఆ ఆక్రూరకన్యనికి తెలుసు. అందువల్ల మోసంకో విజయం సాధించా అని సుంకర్నించి హనుమ మాస్తుంబగా ఆపని చేశాడు. అయినమాట వేద వాక్కుగా మీరు నమ్మిస్తారనీ, వాడికి తెలుసు. మైతిరి మరణవార్త వినిమీరు యుద్ధం విరమిస్తారనీ, శాశ్వతంగా సీత రాజునికి దక్కుతుందనీ ఈమని చేశాడు. ఇదిగత వాడు ఇంకో ప్రయోగనంకాదా ఉద్దేశించాడు. తాను యుద్ధ ప్రారంభంలో సాధించిన యజ్ఞపుష్పమైన అగ్ని ఇచ్చిన బ్రహ్మాస్త్రం అన్యస్త్రంగా మనలను దాళించటానికి వాడుకున్నాడు. ఇక ఇరరాస్త్రాలు పనికిరాకగనుక, మళ్ళీ హామింవేసి ఆ దివ్యాస్త్రాన్ని అగ్ని ప్రసాదంగా పొందిలేకని మిమ్మల్ని బంధించుకు. దానికి మనలను నిర్విర్యులుగా, నిర్బాహులుగాచేసి మోసం చేస్తున్నాడు. అది పూర్ణమయితే ఇక మనకు యుద్ధంలో పనికిదు. వాడేవాన్ని మనలను హరించి ముగిస్తాడు. ఇప్పుడు ఆక్రమిస్తున్న మిమ్మనిమీ యుద్ధంలోకి దించారు. ఇవంతావాడుపన్నినమాట. ఇది సత్యంకాదు. నా వెంట కొంత కష్టమైనాగ్ని పంపు. నీవు వ్యసనం మాని కర్తవ్య పరాయణుడవుగావారు. నీ శోకంవల్ల కపిలోక చైతన్యం కళ మూసింది. నీవు నిర్బంధితో వుండు. రక్తికనకార్యం నేను చూచుకుంటాను.

నారో వచ్చే కపిసేనను నాయకుడై లక్ష్యమును రావాలె. సౌమిత్రిచే వాడు చేస్తున్న సమంజసుండు భంగంరావాలె. అనంతరం ఆతని అస్త్రంతో వాడు చాచాలె. శత్రువు సమాప్తకర్మయైతే వాడు త్రిమూర్తులకే అవశ్యుడు. హోమం పూర్తివాగానే అగ్నిదత్తరథ సారథి భరణరాసనాలతో అవ్యభుదౌ తాను. అప్పుడు వాడు వేసే దాదాలు, వాడుచేసే, అగదాలు దీవిజాలకే సాధ్యంవాడు. యుద్ధంలో నీ లక్ష్యానికి అందదు. ఎదుటికి రాదు. ప్రమాదం తెలిసి తెప్పకుంటాము" అని విభీషణుడు ఆరురకరో రాముని పేరు రున్నాడు.

రావణనిచంప లక్ష్యముని పంపమని విభీషణుడు

రాముని కోరుట

రాముడు సౌమిత్రి మూటలవలెనే విభీషణుని మాటలు రూఢ విన్నాడు. రాని స్వస్థుడు రానందున సరిగా గ్రహింపక చిరడుకపడి "మిత్రువా! నీవివ్వడేమిని నాకు చెప్పుచున్నావు? ఇప్పుడు నా మనస్సు గ్రహణచారణలకు తగినట్లుగా లేదు. శ్రమ అనుకోకుండా ఇంకోసారి చెప్ప" మని అడిగాడు. క్రమంగా భృంశంకడపురున్న రామనిచూచి, విభీషణుడు మెల్లగా ఇలా చెప్పాడు. "రాజుచంద్రా! నీవితరు పూర్వం నారో చెప్పిన ప్రహరం మన సైన్యాన్ని పునర్విభజనంచేసి పుంపవలసిన ప్రదేశాల్లో పుంపదగినవారినిపుంపి పార్శ్వభంగం జరిగితే ఆదురునేమరు అందువాటులో కొంత కొంత సైన్యాన్ని రాపుంపి శక్తి కల్గినంత మరకు అభేదంగా మొగ్గరంపన్నాను. ఇది నీకు చెప్ప వచ్చాను. విషయం తెలియక నీవు విచారంలో మునిగి పున్నావు. రావణ మాయాసీత కళరో హనుమను ద్రాంచిరో ముంచి మర్యాదకు శత్రునాశనానికి నిరుంధిలరో హోమం చేయబోయాడు. మర్రుం తెలియని మారుని నీకు సీత వధింప బడిందని చెప్పటానికి యుద్ధం మాని వచ్చాడు. వాడిపాచిక పారించి. తన సైన్యాన్ని చుట్టూ రాపుంపరుని, కానరాకుండా సవం చేస్తున్నాడు. ఆ చేసే విధానం మనకు మన్నించ రానిది. మన్నిస్తే మరణం కోరితెచ్చుకున్నవాళ్ళనుపురాం. అది మధ్యలో భంగమైతే వాడే చస్తాడు. అందుకు తగిన పుపాయం తెలుసు. నీవు దివాసీ నంగా పుండటం శత్రువులకు విజయాన్ని చేరికండించటం, స్వదననాశనాన్ని

హంసించుటగా చరియిస్తుంది. నీవు ముందు భూర్యసిరిపించాలి. నీవు కోదండధారివారవోలే మంగలి ఇంద్రజిత్తు రాంబాయ్ అక్షయంగా వుంటుంది. తానకిని గ్రహించాలనే కోరిక నీవు నిజంగా వుండే, రాక్షసరాజుల సంహారం చేయి. ఆ పనికి ముగియ నావెంట అక్షయిని పంపు. నిరుంధిలలో నవం చేస్తున్న క్రకటిత్తు ప్రవరమిట్టంలో యుద్ధానికి వచ్చే యత్నం నేను చేస్తాను. కర్మలు రాక్షసుల చేయి హోయతుండాన్ని భంగం చేస్తారు. సౌమిత్రి వ్యంవ్యయిద్దంలో ఇంద్రనిత్తును చంపుతాను. ఇక రామయను రప్ప మన లను అగేహారు లంకలో రు. రామని చాస్తే రామయను చచ్చినట్లే. "ఎవడు నీవు చేస్తున్న సమవాన్ని విన్నుండేస్తాడో వాడే నిన్ను చంపుతాడని బ్రహ్మ పరం ఇన్నేటమ్మను చెప్పాడు. కాబట్టి సౌమిత్రినే క్రతువిన్నుం చేయించి రక్షాన రహించడం చేయిస్తాను. ఇప్పుడే ప్రారంభించాను. ముగియక ముందే మనం శరీరలవాళ్ళం, హోయక్షవంతులం! ముగిస్తే మన చరిత్రలే ముగిస్తే. వాడుకరుమనందే విశ్వాగలే ముగిస్తుంది. నాకు వాని మాయలు మర్యాలు అన్నీ తెలుసు. అవ్యక్తి రథస్థుడై అహంబలో నిలిస్తే వాడు ఆదేయము. అలస్యం చేయకుండా సౌమిత్రిని రామవిషాభం పంపు. ప్రతి పదనం చెప్పవద్దు" మన్ని విన్నవించాను విభీషణుడు.

రాముడు రావణనిచంప. సౌమిత్రిని

నిరుంధిలను పంపుట

రాముడు దానవ శ్రేష్ఠుని మాటలు శ్రద్ధగా అలకించాడు. ముందు హనుమంతుని పరిశీలించాడు. భర్మానికరమణం వుండేమా తీవ్రంగా కోరించాడు. పగవారి బంధుత్తి యుద్ధాలు తెక్కించాడు. పరమాత్మాన్ని దర్శించాడు. రమ్మట్టి చూచాడు. "అయ్యో! హనుమం జ్ఞాంబసంకామి యూభవులలో కూడి సైన్య ముద్దుడైన తిడ్కించావని నాయకుడుగా నీవు ప్రతిపక్షి సంహారం నిమిత్తం నిరుంధిలను పో. నీవెంట మంత్రి చతుర్వయంలో విభీషణుడు వచ్చి కర్తవ్యాన్ని నిర్వహిస్తుంటాడు. అరడు చెప్పినట్లు అహం నడిపిండు. చేర పరిసర విభి అరడు చాగా ఎరిగినవాడు" అని అనుమరినిచ్చాడు. అమృత విక్రమయైన అక్షయిని అన్న ఆనుమరి అహంబగానే శత్రువులంకరవాదం చేరికి తీసుకున్నాడు. అలనిరొహితుగ విభీషణుడు కూడ భవపును భరి

చాడు. భగవదవ చూడేవాలు చాల్చి, సమరసన్నుతుడై అన్నకు ప్రణమిల్లి పాదాభిషేకం చేశాడు. "విజయోస్తు!" అంటూ రాముడు తీవ్రమైన తమ్ముని కొగిరించి శరం మూర్కొన్నాడు. అన్న అనుగ్రహాన్ని ఆశీర్వాదాన్ని పొందిన లక్ష్మణుడు ఓలేజిల్లుడై, "అన్నా! ఇప్పుడు నీ తమ్ముని విక్రమం చూడు. నా భనువును విడిచి మూర్ఖులు గుంపులుగట్టి సరస్సులో ప్రవేశించే హంసలాగా రావణాకృతుని మీదులో ప్రవేశిస్తాయి. లంకపై గాలివానవలె భరమరంపర చ్ఛాపిస్తుంది. నవనం భయపడేపోరుంది. దానితో ఇంద్రుడు కూడా భయపడేపోతాడు. ఇంతవరకు నీ అంగీకారంతోనే ఆగాను. ఇంకెక్కడి ఇంద్రుడు? ఇంకెక్కడి మాయా నాటకం?" అని హనుమదులు వెంటాగా, విభీషణుడు మూర్ఖం చూడగా నికుంభిలకు ప్రయాణించాడు. మూర్ఖులతో భయభరితం రస సైన్యంతో వచ్చి చేరాడు. అందరు కలసి ఏకరూపంగా పోయిపోయి, శత్రుభయంకరమైనవీ, విస్తృతమైనవీ, కేతనోగ్రమైనవీ, గాఢమందలవీ, దీప్తిమంకరమైనవీ, చారుమణులకు గావించుచున్నవీ అయిన ఇంద్రుడే సేనావాదాన్ని చూచాడు. భనువును వామహస్తంతోనూ, శరాన్ని దక్షిణ హస్తంతోనూ పట్టుకుని భూతుడైన రావణి యశ్శాన్ని నాశం చేసే సురల్పంతో విభీషణుని నిర్దేశంతోనూ నిరీక్షిస్తూ స్థిరంగా నిల్చున్నాడు. వానర సైన్యాధిపతులు ఎప్పుడు తమకు ఆజ్ఞ వస్తుంది? ఎప్పుడు నిరావరల హతమారుస్తాం? అనే తహతహతో, ప్రహరణసాధనాలు ధరించి తీక్షితులై వున్నారు. దశవరుల అదేశంతోనూ ఆగచరులు ఎదురుచూస్తున్నారు.

రపులు ఇంద్రుని సేనతో పోరుట

విభీషణుడు తన పక్షంలో వున్న సైన్య సంసిద్ధతను ముందు చూచాడు. తర్వాత ఎవరి పక్షం సైన్యాన్ని పరిశీలించాడు. "రామానుజా! నీ ముందేమి చూస్తున్నావు?" "గాఢంగా క్రమింప జలధర సీలవర్షం చూస్తున్నాను." "అంతేరా? ఇంకేమైనా కనుపిస్తుందా?" "అంతే. ఇంకేమీ గోచరించటంలేదు." "అదే ఇంద్రుని సేనావాహిని. మాయచే మనకు కనుపించకుండా చేశాడు. దాని మధ్యంలో రావణాకృతుడు, భీరుడు, క్రూరుడు, వందకుడు, దుస్సహ పరాక్రముడు, భలుడు, జగద్యయంకరుడు, అధముడు హామం చేస్తున్నాడు. నీ దివ్యాస్త్ర పాటవంతో ప్రళయంగా ఆ రక్షణ

పూహాన్ని పాయలు పాయలుగా ప్రక్కలుకొట్టు. అది విచ్చిన్నం కాగానే ఆ
 పాపి దృష్టి గోచరమవుతాను" అని ర్వరపెట్టాడు. వెంటనే అప్పుడును
 చాపం సజ్జించేసి దిక్కరి శ్రవణ విచారకంగా గుణం భృనించి మండలేక్కర
 చాపంతో శరపహ్ని రగిల్చారు. సామిద్ర శర ప్రయోగం చేసే దిక్కుగా
 కాకా మృగ సైన్యం లంఘించి యుద్ధానికి రంపడించి. రాక్షసులు కూడ చేప
 మెరయ భగ్గ పరశ్వభతోడుర చాలాది సాధనాలతో వానర సైన్యాన్ని
 ప్రతిఘటించారు. అండానగరం నాల్గు దిక్కుల ఎడతెరిపిల్ని సందుల సుమరం
 జరిగింది. విరిగిన ఆయుధాలతో, పగిలిన పర్వత శరలాలతో, తునియరైన
 వృక్షాలతో రణ రంగం ఓభర్యంగా మారిపోయింది. నిశాటు రెంర పోటు
 చూపినా, చూటుల ఛాటికి, అక్షులు వాణాన్నికి సమిధతై చూపిపోయారు.
 దహించబడుతున్నారు. అంకంకం మహాదళిపతి పొంగి వస్తున్న ఆగచర
 సైన్యాన్ని, ప్రళయ సమయ నిగ్గర జడవాలనంచరి వస్తున్న సామిద్ర శర
 ముఖాన్ని అడ్డగించడానికి ప్రాచాలనే తైర్లులు పలుంగాపెట్టాడు. కనుమూసి
 తెరిచే లోడల అజీయంగా నిర్మించిన రాక్షస రక్షణ పూహం నామరూపాలు
 లేకుండా పోయింది. చచ్చిపహ్ని చాపగా, హరశేషులు దిక్కు తెలియక
 గమ్యంలేక పారిపోతూ క్షమగుల దారిపడి ప్రాచాలు విశిస్తున్నారు. దుర
 హంశారి, ముష్టబుద్ధిచైన ఇంద్రుడు సైన్యంపాటుచూచి, సవనంమాని, దురా
 గ్రహంలో లేచివచ్చి, హర్యరవాన్ని అభివసించి, శరరరాసనాలు గైకొని,
 రాంకమ్రుడో అన్నట్లు కట్టలపై రావోరుంటే, రాక్షస సైన్యం మళ్ళీ అతని
 వాడ రానరాకుండా చుట్టూ దడి కట్టినట్లు నిర్మించి. విచ్చిపోయిన చీకట్లు
 మళ్ళీ విశ్వంభించినట్లుగా రాక్షసులుక్రమ్మటంతో రావణినిగుర్తింపలేక చూడరి
 మంటలు గ్రమ్మనూ, వృక్షాన్ని పూని నిశాట సైన్యంపై దూకి నిహూమ
 ఛాపం చేయసాగాడు. ప్రాచాలకు తెగించి రాక్షసులుకూడా హుడుమడు అనేక
 భీకర శస్త్రాంశో ప్రహరించి దాళించారు. అయినా వజ్రవాయుడు అక్షుపెట్టి
 లేడు. చరచాలతో, కరాలతో, ముష్టలతో, నవాలతో, బలలతో, వృక్షంతోవైరి
 సైన్యాన్ని పీడ్లు పెంటలు చేశాడు. అప్పటి హుడుమడువు అమరులతో ఆశ్చ
 ర్యం కల్గించింది. అహితాహి దై నరేయుడు హుడు విశ్వంభణానికి అనురులు
 ఆగలేక కారికి బుద్ధివిప్పారు. పోరులో ఘోరంగా రనచారు మరణిస్తుంటే
 తాళలేక ఇంద్రుడు "సారథి! ఆ మహాకపికి ఎదురుగా రథంపోనియ్యి.

జాగవేస్తే నైశ్యం వూర్తిగా నాశనమవుతుంది. త్వరగా రోలు" మంటూ
 తొందరచేశాడు. సారథి రథం ముందుకు దూకించాడు.

ఇంద్రుడి హనుమంతుని ఎదిరించుట

వస్తూనే పంత్రిముఖుని పట్టి చాచుట మారవాస్త్రాలు కంఠవృద్ధిగా
 కురిచాడు. ఆ తైత్తిరుడు చేసే దాదాలని ఒకీసి పట్టి గోగపట్టలవరం, చొప్పు
 చుట్టవరం విరిచి ముక్కులు చేశాడు. అంతకంతకు ఆగ్రహంతో ఆచారం
 పెంచుతూ హనుమంతుడు "ఒరీ చుష్ట నిశాటదా! ఇవి మాయా
 యుద్ధం కాదురా. ప్రత్యక్ష రథనంతో నిర్భిక్షున్నాననీ, నీ ఎదుట స్థిరజీవి,
 వ్రణకాయము, అంజనాపుత్రుడు నిర్భిక్షున్నాననీ ఒక్కసారి గురుడు చెప్పు
 చుని చురీ యుద్ధం చేయి. నీవు పిరికిపంపపుకావోలే, నా సమక్షంలో కను
 పించుకూ పోరు. భీషణుడైతే మాయను ఆశ్రయిండు. అదిమాక ఇకనా
 ముందు సాగదు. నేను నీ బ్రహ్మాస్త్రాన్ని రెండు సార్లు కఠి గౌరవం
 చాను. అవి నన్నేమీ చేయలేదు. అదే నీ జీవితానికి ఆధారం. దాన్ని ఇంతకు
 మునుపే వాడుకున్నావు. ఇక నీవు వేసే శరాలు శక్తిరహితాలు. ప్రయో
 గిండు. ఏ ఏ కరసంకానం ఎంతెంత చనివేస్తుందో నీవేమీమాను. పోలిపోదుండా
 పోరాడు. నీమీద! నాపోటు రిని బ్రతికిలేగదా దాదాలు వేయటం? నీబంటు
 రథం చూపటం" అని నిందావాక్యాలతో చాట్ట రెచ్చగొట్టాడు. అజన్మపంచరు
 గైనా, హనుమ ములుకులవంటి పలుకులతో చేస్తున్న కార్యం చురిచి రావణ
 చాచం ఎత్తి కరం సంభించాడు. ఆ సమయంలోనమీ వేచివున్న విభీషణుడు,
 సామ్రాట్ని పిలిచి "సామ్రాట్! నరిగాచాడు. వాచే మాయావి ఇంద్రుడితల్లి.
 హనుమతో పోరుతున్నాడు. వెంటనే నీవు సమీపించి కరణముఖాలతో శరీ
 రం చీల్చు" మని చూపించాడు.

సామ్రాట్ని ఇంద్రుడి హోమంచేసే మర్రిని

విభీషణుడు చూపుట

అక్షులుకు విభీషణుడు చూపించినవైపు పరీక్షగా చూచాడు. కాని
 అడ్డానికి అందలేదు. అవిగమించి అనులేశుని తమ్ముడు వెంటబెట్టుచుని
 దగ్గరలోవున్న వనంలో ప్రవేశించి "సామ్రాట్! ఇప్పుడు సృష్టంగాచాడు.

జంభరసద్యుకంగా కనుపిస్తున్నదే అదే రావణి హోమంవేసే స్వగ్రోధం. ఇక్కడవాడు భూరబలునిస్తాడు. సమంత్రంగా అగ్నిదేవుణ్ణి ఆర్పించి శరపత్రమధ్యంలో నల్లమేకను బరిచిచ్చిహంతుడేస్తాడు. తర్వాత తనరథాన్ని గుర్రాలనూ, అస్త్రకస్త్రాలు అందులో వ్రేలుస్తాడు. అప్పుడు అగ్నిసంతసింది, సప్రవక్షిణంగా జ్వాలలు పరగించి స్వయంగా హవిస్సు గ్రహించి అంతర్ధానమై ఆభేద్యమైన దివ్యశరశరాసన హయరథాలు ప్రసాదిస్తాడు. అది గ్రహించి అత్యశ్మరూపంలో యుద్ధం చేస్తాడు. ఆ సమయంలో వాడిచే చావలసిందేనని, వాణ్ణి మూలం ఎవరూ చంపలేరు. ఆహారాబలంతో వారు కొందరిని చంపుతారు. కొందరిని బంధించుతారు. కొందరిని చిత్రవధ చేస్తాడు. వాడి సంతల్పానికి వికల్పం అంటూ అప్పుడుండదు. హనుమనెట్లో కనుబ్రామి మళ్ళీ మురి వద్దకు వస్తాడు. వాడిక్కడికి రాకముందే నీవు రథాశ్వసారథి యుక్తంగా చంపాలి. ఏమరుపాటువద్దు. ఈరోజు వాడు నీచే చావటం తప్పం. యజ్ఞమధ్యంలో లేచివచ్చాడు. యజ్ఞదీక్ష భంగమైంది. అది నీచేతనే జరిగింది కనుక నీచేతనే చస్తాడు. ఈ త్వరగా-త్వరగా-సంధించుశరం. మ్రోగించుగుణం!" అంటూ పుత్రాహుపరిచాడు. లక్ష్మణుడు తత్క్షణం కోడండ గుఱాన్ని జగద్విలయంగా మేటాడు. అధ్వని విని అసుర పరిసురుడు హోమ ప్రదేశానికి, తనకూ మధ్య నిల్చిన పగగొన్న శేషాహి సౌమిత్రిని చూచాడు. ఆరని ప్రక్కనున్న పినరండ్రిని కూడా అప్పుడే చూచాడు. ఇంతలో లక్ష్మణుడు "కూరకర్ముడా! రావణీ! నీకోసం వెదకు కుంటూ వచ్చాను. నీ దురవ్యవస్థంవల్ల దృష్టిపథంలో నిల్చావు. నాకు రచారి ధేయం ఇవ్వు. నీమాయకు ఇక స్వస్తివెప్పి నిల్చి యుద్ధం సాగించు. నీరోజులు చేరువైనై. దుర్మార్గం ఎంతకాలం చలామణి అవుతుంది? పాప కార్యాలవల్ల కలసి వచ్చే వలం, తాటాకులమంట పండిది. నీమదా! నిలుచో. ముందుకురావో"వని చారుపోట్టులాగా సూటిమాటలన్నాడు. రావణి రూపం దాల్చిన కోపంగా మారాడు.

ఇంద్రజి విభీషణుని నిందించుట

"ఓ కృతఘ్నుడా! ఎక్కడవుట్టావు? ఎక్కడపెరిగావు? నాతండ్రికి సాక్షాత్తు తమ్ముడవు. ప్రత్యక్ష ద్రోహం తనయునిపట్ల ఎంచుకు తంచావు?

సేదే జన్మం? చుట్టునున్న భావం నీకు భూస్యం. స్వజాత్యభిమానం గగన కుసుమం. స్నేహభావం కుందేటికొమ్మ. ప్రమాణబుద్ధి మేడిపువ్వు. భర్త చింతనం తెల్లనిరాకి. దున్నప్పీ! నీకు నారంధ్రితోబుట్టువనికాడ తోచలేదా? అయినవాళ్ళను పదలి కానివాళ్ళు కావ్వపినికే నిన్నుమాచి నాయనస్సు భేద పడుతున్నది. ఎక్కడి అంధావాసం? ఎక్కడ నరవనరసేవ? అయ్యయ్యో! నీరామూత్రం భేదంకాదా తెలియలేదా? చడిచాపు శాస్త్రానిన్నీ. ఎందుకు కాంక్షా? నీచలను బుద్ధిచతురత ఎందుకుంటుంది? తనకైన వాళ్ళ గుణహీన లై నా, పదలు గుణదంతులే అయినా, బుద్ధికలవాడికి తన వాళ్ళే కావగిన వాళ్ళు. పదలెప్పుడూడరులే. ఇంతమూత్రంకాదా ఎవగవా? ఓరికులదోహే! ఆత్మీయుల నాళంగేరి ఇరవల చేరే మూర్ఖుడు కాంగరిలో తానూ వాళ్ళచేరనే చెడతాడని ఎందుకు తలపపు? దయాదాక్షిణ్యాలు పీడిబుడ్డావు. బరిచెగించావు. ఇంత కలషయ కావ్యానికి నీవు గాక ఎవడు దిగుతాడు? తల్లి తడుపు చెడ బుడ్డావు. నీ ముఖంచూస్తేనే నిరయం వస్తుంది. నా వండివాడు నీ కొడుకై లే ఈ పాడుపని చేయగలవా? తుమ్మకొమ్మ గొడ్డలితోకూడి స్వకాలి నాళ నానికి తోడ్పడినట్లు నీవు క్రతువుల పంచచేరి నీ ఆత్మీయుల మర్మాలు తెలిపి కులనాళనం చేస్తున్నావు. ఈ సారి నిన్ను మూత్రం బ్రహ్మకనిస్తానా?" అని ఇంద్రదత్తు విధిషణుని తూలరాడాడు. ప్రక్కనున్న సౌమిత్రి సంఘ భిర సాగరంపలె కోపంతో చాపమెత్తాడు.

విధిషణుడు ఇంద్రదత్తుకు ప్రత్యుత్తర మిచ్చుట

తాతరయ్యం లేకుండా పినతండ్రిని రావణి దుర్బాషలాడుతుందే సౌమిత్రి చాపం సజ్జం చేశాడు. విధిషణుడు సుమిత్రానందమట్టి ఆపి, "రావణ పుత్రా! నయవంచరా! విచక్షణశ్ఛాన విమూఢచేరస్కా! ఏం ప్రేలు తున్నావు? ఈనాటిలో నీ చాపు తళ్ళిమని తలంచి అందుకు నిందాపై ఆరో పించి పడిరావు. పుట్టినప్పటి నుంచి నా శీలం ఎటువంటిదో నీ తండ్రికి తెలుసు. ఆపై నీకూ తెలుసు. జన్మించింది క్రూర రాక్షసకులమైనా గుణం చేర రాక్షసుణ్ణి రానే? చిన్నప్పటినుంచీ దాడుల కర్మలు నాకు రుచిందవు. నేను వంశప్రదోహినీ, కులనాపరుడనని నిందించావు. అందుకు కారణం ముందు నీ తండ్రి. తర్వాత నీవు. ఆనాడు సభలో యుద్ధం వద్దని చెప్పాను. రాముడు

సత్య పరాక్రముడని చెప్పాడు. సీత సామాన్య స్త్రీ రాదని చెప్పాడు. ఆమెను రామునకిచ్చి సంభవించుకోమని చెప్పాడు. యుద్ధం రులక్షయానికి కారణమని చెప్పాడు. సీత నీ తండ్రిని సమర్థించావు. అతను నన్ను నిష్కారణంగా అవమానించి దాయాదీవని వెళ్ళగొట్టాడు. లోగడ మీరు దుష్టవర్గాలు చేస్తుంటే నేను కర్మించుకున్నానా? పగవ్యాకృతో చేరులు కలహానా? మీ కర్మానికి మిమ్ములను వదలాను. అయినవాళ్ళని నీవంగా చూచి పరాధవిస్తే, పెళ్ళిపొమ్మంటే ఎంచుకు వాళ్ళను ఆశ్రయించుకుని బ్రతుకాలో? అప్పుడులేని బంధుప్రీతి ఆదరాసారాలలో చచ్చింది రాబోలు! భర్తహీనుల్లో, కలుషకర్మశ్లోకరగర సర్వాన్ని విడదాడినట్లు బుద్ధిమంతుడు విడిచి కర్మాన్ని పొందుతాడు. పరధన పరదారాపహరణాలు, మిత్రులను సంయోలు చూచున్నా వివాహ హేతువులని నీవదా! నీరు మాత్రం తెలియదా? మహాన్యుల హింసించారు. దేవతలతో ఎదురించి పోరుచేశారు. ఆశూయా, గర్హం, షరత్త్రేయో సహనం సంపన్నాశన కారణాలని పెద్దలు చెప్పలేదా? అయినా అన్నీ సహించాను. అన్నను వైదంగా ఆరాధించాను. నీ తండ్రి సుగుణాలను ఈ దుష్టదారు పర్యవ్రాసి మేఘంవలె క్రమ్ముకొన్నై. ఏమెగంలో నన్ను నిందించుకున్నావు? మీ చేతులలో ఓరిత్రాను మీ కంఠాలను విగించుకున్నాడు. ఇక లంకలోను సీతలేవు. నీ తండ్రిలేడు. నీరు నేటితో అయ్యి పరివృత్తి అయింది. వృత్త భాషణాలెంచుకు? అని మారింది. దాలకుదవు. మరీహీనుడివి. మానవ మర్యాదలు తెలియని పరమ మూఢుడివి. యమపాళ బంధుడివి. నీరు నోచినట్లు ప్రేలు. ఆరిపోయేనీపం గప్పుడున్నట్లు, ఆదరాసారాలలో సంకలషదా లున్నట్లు, నీ మర్యాదలు సరిపెట్టుకున్నాను. ఎంత లెట్టిరా, ఏడ్చినా మళ్ళీ ముగ్ధుని చేరలేవు. నీ యజ్ఞం భగ్నంనయ్యింది. దానితో నీ కాపు సంసిద్ధంగా వుంది. నీ ఎదురు వుంది లోకోత్తర మానవ రూపధారి అన్మయము. నిష్క్వచంక మరల అన్నను చూడదు. నీవు సహజ శక్తులతో రలషడవలసిందే. కూట యుద్ధం కొనసాగించలేవు. చేస్తూ మారిన యజ్ఞం చేస్తూనే పోయి యమలోకంలో పూర్తిచేయి. వానర శ్రేష్ఠులరూ, దాశరథులరూ కనుషిస్తూ కయ్యంజేసి కావక బ్రవచటం నీకు రాదు నీ తండ్రికి కూడా సాధ్యంరాదు" అని సమాధానం చెప్పాడు.

రావణి సౌమిత్రిల సంభాషణం

అగ్రహారీశుడైన హనుమ అంతలో లక్ష్యుని చేరవచ్చాడు. "హుజ్జా! ఇక ఇంద్రజిత్తు మరణించటం తప్ప మిగిలిన ముగ్ధుల చేరవచ్చు. సంగ్రామం తీవ్రంగా సాగుతుంది. వాడు రక్షణము. సమానంగా యుద్ధరత్న జరగాలె. నీవు నా దురుస్థింధంపై ఆధిరోహించు. వాని రక్షణ, హుజ్జాలు, సారథి దివ్యాలు రావు. కనుక నీవే హుజ్జావటం నిర్ణయం. నన్ను వాడేమీ చేయలేదు. వాని అస్త్ర శస్త్రాలు నావట్టే వున్నాయి. నన్ను నేను కాదుంటాను. నీవు మాత్రం వాని మరణంకోసం యుద్ధం విరమించవచ్చు." అని సుగ్రావంగా ప్రహేళికలు చెప్పి విడిచిపెట్టాడు. ఇంద్రుని బయటిన పరాక్రమంవల్ల రావణి పిగిలించి ముగ్ధుని నిరంతరం నాడు. "శేషం కోసేన హుజ్జా" అన్నట్లు రోషపారిచే, దివ్యమహిమ, దుష్టత, ప్రలయాయుధాల వలన భయంకర చాపమెత్తి, కరకటంకరకాండలు విప్పి తొందగా, ఉపయోగపడనివలె ప్రహేళికలు, హుజ్జుల ముగ్ధులైన అసేమిదై యున్న శత్రుహింస సమర్థుడగు సౌమిత్రిని చూచి "హుజ్జా! నీవు, నేను మించుకుంటే సంఘింసే శరవృష్టి ఎలా తప్పించుకుంటావు? దుఢిని అగ్ని దహించినట్లు, నిన్ను, నీ బలాన్ని దహిస్తాను. కణకాలంలో యుద్ధం నానికే అంతర్యంతరం. మీలో నన్నునే విడుదలచేడని ఇష్టంలే నిరూపించాను. నీవు బహుశా మరణిస్తావు. నా నాగాస్త్ర బంధించడమే అంతర ప్రాణంతో హుజ్జాయనం చేయటం? స్మరిలో వుంటే చావుకోలే వచ్చాలో? తెలియదు. కాలక్షణంకోసం అలాడ వచ్చావా? ఎంత అమానుషమవుతుంది?" అని సౌమిత్రిని అభిశేషించాడు. లక్ష్యుడు చిన్నగా నవ్వి "అలరడరా! విరక్త నాలు ఎవరికీ ప్రీతిరావు. ఇంద్రుడు జరిగిన యుద్ధంలో నీవు మాయలోపార నిలిచి ఎవరితో యుద్ధం చేసాడో చెప్పు? నా అన్న అనుమతిలేదు. సహాయముగాలు ఇప్పుడిక్కడ నీ ఎదురుగావున్న ఇంద్రుని బంధించలేవు. మీం నీ బ్రహ్మశ్రాంతి బద్ధులమని పరమేష్ఠిదైగల భక్తికారణం కాని, నీ ప్రయోజనార్థానికాదు. ఇప్పుడు ప్రయోగించు. నీకే తెలుస్తుంది. పరమహుజ్జుడైన పిగిలించుకుంటాను. అతని దోహదమే మంచి మామించావు? రావణుని తెలిసిన ప్రాణం తెలుసా రణం వారిమీదనుకుంటే చచ్చే, భయపడకుండానే శత్రువును బయటి

మార్గం చూస్తారు; కాని, మీరేగా అర్థమయ్యి, అంతరంగియ్యి అవమానించి వెళ్ళగొడతారా? అవమానింపబడ్డవాడు ప్రతీకారం చింతించడా? అందులో తప్పేముంది? అప్పుడు నీ తలకు ఈయనచే ప్రమాదం వస్తుందని తోచలేదా? అహంబాది. ఆత్మగ్లాభిమనరాయణుడవు. నీ శక్తిపై రిపగురిని విశ్వాసంతో తండ్రిని నమ్మించావు. ఇప్పుడు విచారిస్తే ఏంఫలం? ఏవేవో ప్రగల్భాలు పలికావు. ఎవడు విగ్రహం? ఇంతా? ఆ కార్తి మూకు నమ్మించకుండా మాయలో ముమ్మల్ని బాధించి బంధించావు. అప్పుడుకూడ నా అన్న నన్ను ఒప్పుకోవడాదు. కడుక బ్రదికిపోయావు. ఇప్పుడు నాకు సంపూర్ణ స్వేచ్ఛ ఇచ్చి ఓవించి అన్న పంపాడు. ఇక ఇప్పుడు నీ ప్రతాపం చూపు. చూడాలనే నేనూ వచ్చాను. నీచేత పరాభూతుడనైనానని ఆశీషించావు. నీ నాగపాతాలు సురాసురులకు సడలించ సాధ్యం కాదనే గర్వం ఇప్పుడేమైంది? మాకట్లు మేమే విప్పుకున్నాం కదా? ఇది తెలిసి ఇంకా ప్రేలుతా వెండుకు? దొంగగా పోరాడే నీపూ జూడడవేనా? పెక్కు మాటలతో పనేముంది? నీ శరలక్ష్యంలో నిలిచివున్నాను. నీ పూర్వ శక్తిలన్నీ ప్రదర్శించి నన్నేం చేస్తావో చేయి. నేనుకూడ నీవెంత విలువైనా చూస్తాను. పూర్ణ ప్రసంగం మాని కార్యరంగంలోకి దిగు" అని ఆశీరవతీసుడని అన్నర్థ వాక్యాలతో అభిషేపించాడు.

బంధ్రజిల్లాక్షుణ్ణుల యుద్ధం ప్రారంభం

లక్ష్మణుని ప్రతివాక్యం రావణి పొరుషాన్ని తెచ్చకొట్టింది. కోప భూర్జితనేత్రద్వయమై, నిఃతాపగలప పెక్కింటి తెరపలేకుండా అమ్మ తంగా ప్రయోగించాడు. ఆతడు వైనిన శరప్రకరంవే భూమిలేని వర్షా వరె సామిరి ప్రవాహించాడు. ఆతని అస్త్రలాభులవరింపూ ప్రతిక్రియ మానుకున్నాడు. దానిలో దానవులుపొంగిపోయి "మానవా! సీగర్వం దించాను కదా? ఇకనైనా తెలివివెచ్చుకో"మని ఆకాశం బ్రహ్మలయ్యేలాగా అర్చి టించాడు. "మానిర మధ్యమర్గతమార్గమందుని పంపించి సీప్రాణసమీరవాన్ని ఇప్పుడే అహరిస్తుంది. నక్కలు, చేగలు, గ్రద్దలు, గంధులుగా వ్రాలి నేల దొరగిన నీ కళేబరాన్ని చొక్కలు పొడుస్తూ, షరస్వరం కల హస్తా భషింపగాక. కవచం ముక్కలై, భుజుభంకితమై, పరిహారగ్ధమై,

అవరంలో 'పదిహేయన దుష్టుణ్ణి, అభీరుణ్ణి, భత్తుణ్ణి, దాసుణ్ణి, వ్రత
బంధుణ్ణి నిన్ను దురహంసారి రాముడు చూచి కోరిండుగద'" అంటూ
రాయలు ప్రేరేపించాడు. "ఓ దుర్మతి! పరేంగిర ధ్వానమావా! పలువా!
వాగ్గులం ఎందుకురా చూపుతావు? ఇప్పుడు నీ చేసిన భవనాత్మం ఏమంటి?
నీ దావాలు నాచే ఖండితం రాలేదరా ఇంక గర్వం? నేను నీ అస్త్ర
విద్యాసాన్ని చూచాలనే, నీ శరాలు నన్నెంత దాడిస్తాయో ప్రదర్శించా
లంటి ఉపేక్షించానురా. అంతేకాని, శక్తిలేకపోయాడు. చేరకాక రాయ. ప్రాచ్య
తలపై ప్రయోగించే సామూహ్యస్త్రాలనే ఖండించలేకపోలే దివ్యాస్త్రాలు
కల నీతో ఎందుకు తలపడమన్నా? ఇంకామూత్రమైనా తెలియదా? ఎలా
తెలుస్తుంది? అహంకారివి. అర్హుణ్ణుడు పరాయణుడవు. బ్రహ్మచర్యవచనంపై
బ్రహ్మికోపాదవు అవుతా? కాదా? అంటే నీతో వాగింది చేరలో అది తీర్పు కీర్తి
పొందరాదా? అది నీకు నాతో యుద్ధానంతరంకాదు ఇప్పుడే నిన్ను నీవు
కీర్తిండుకుంటున్నావా? నేను నీవరే చూడలేకపోతే చేరలో చూసిస్తాను"
అంటూ నారి తెగిడింది పంప వినిభాలతో రావణి వచ్చింది భేరించారు. ఆరం
భమున నాటిన దావాలు పంపనాదురి కిరదాలవరం పన్నెత్తి. ఆ శరభూతా
నికె నొచ్చి దానివ్రతయం పరిపాడు. సొమ్మరి ఒడులుగా చూచే భూను
దావారో ఖండించాడు. ఇంద్రదీప్తి యుద్ధాంధ్రో మాయపడు అత్రయంది
అయిందేదాడు. అందుచే ఆరంభమవు తైషణ్యం చూచే ఆహవాళం రోకానికి
అంకగాలేదు. ఈనాడు ప్రత్యక్షంగా యుద్ధభూమిలో నిర్బాహారాదురున్నాడు.
పనవర నివసలు అనంతో "ఇద్దరూ ఇద్దరే. విద్రుంధం, భువంధం,
శక్తదివ్యాత్త సంపదలో, దుష్టయత్రంధం బరణివరకు రీసిపోకు. ఇద్దరూ
ఒకరన్నదిగ్ధ భవనిచ్చి దావారములు" అని అగ్గించారు. గగన పభంధో
గ్రహాలు ఉదాస్యట్టు తలవ్రాగిస్తూ. జయేంపి హరిహార సుమమూరిక
హస్త చ్యూయనికె అలంకారం తర్విస్తూనేగా వాయువళంధో నిర్బి దిన్ని
స్తూంది. సింగాన్ని సింగం ఎదుర్కొన్న భంగిగా, నిరాంత పాదక్షంధో
యమవ్యయం లొంగిపోక, నదలక, అయానపవర, నిశ్చేష్టులవర, నిర్జర
పుంప వ్యత్రాసుడలవర, రోక భీకరంగా పోరారు. ఒక్కసారింది చేరకాడు
విజయం సాధించాలనే వెర్రి ఆవేశం చూపిస్తున్నాడు. శరప్రయోగంలో, శర

భండనంలో చాకచక్యం ఒంపొరులు ప్రవర్తించారు. పరస్పరం దాణవర్షంలో స్నాతులై చూపకులరు ప్రితిపాత్రులవుతున్నారు. భయం కల్పిస్తున్నారు. వేసే దాణం వేస్తుంటే విరిగిపోయే దాణం విరిగి పోతుంటే, ఒకడు వేసే లోపల ఇంకొకడు దాణాలతో దాఖిస్తుంటే, జయ నిర్ణయం దిప్పలకేరార నిర్ధారపడి చూస్తున్నారు. వానవ శంబర యుద్ధం పునరావృతమైనట్లున్నది వారి పోరాటం. “భవిష్యత్కార్యక్రమం వారిపైనే ఆధారపడి వున్నదా?” అన్నట్లు ద్వీగుణితోత్సాహంతో, తెంఘా పెంఘా చూపించారు.

ఇంద్రుని సౌమిత్రి శరాలచే నొచ్చుట

సమరం సాగుచున్నకొద్దీ పట్టదల పరాంకోటిని చేరుకోసాగింది. సౌమిత్రి శ్రవణావతరనంగా మౌర్ఖిలాగి అమోఘనారాచాన్ని శత్రువుపై పడితాడు. అది భూమ్యాకాశాలను కంపింపజేస్తూ వచ్చి లఢ్యాన్ని తాకింది. ఆగుణటారా కర్ణనంతో దండివిలుకాడైన రావణి బెండువలెనైనాడు. మోములో లేజు సురిగిపోయింది. వెంటనే వెల్లెనై పిక్కలి పొందింది. భీత చిత్తంతో రామానుజుని పదనం చంక చూచాడు. ఆ వచ్చిన అవకాశం గమనించి విభీషణుడు సౌమిత్రి వద్దకు వచ్చాడు. “సుమిత్రానందనా! ఊర్మిణా హృదయేశా! రామానుజా! జయంపందే. ఇప్పుటి వాడి లక్షణం గమనిస్తే త్వరలోనే గత ప్రాణువపుతాడని తేలింది. సంపీడనవద్దు. సడలరుండా సమరం సాగిండు. ఊర్వరపద”మంటూ హెచ్చరించాడు. ఆ యనముని ప్రోత్సహంతో శతగుణిత శక్తిమంతుడై, అగ్నిశిఖలకు అడుగు తోబుట్టువులైన అంపగముల పాములు పుట్టల్లో దూరినట్లు ఆతని శరీరంలో దూరనేసాడు. వజ్రసవ్యశమైన సౌమిత్రి వాడిములుకుల వేడిమికి వ్యాకుల సర్పేంద్రియమై, వ్యధావంతి భవత్కాద్యుడై శక్తి తూలి, కొంతసేపటికి తెప్పరించుకుని, నిష్క్రంపంగా, నిర్లక్ష్యంగా, నిరపమాన తేజోవిరాజితంగా ఎవరనిల్చిన లష్మణుని గాంచి, “ఓ దురభిమానమానవా! తొలిసటి యుద్ధంలో గొప్పదంట్లవలె మీ ప్రభావల నాగపాశంతో బంధించి దుమ్ములో చొరబడించిన నన్ను ఇంతలోనే మరచావా? తెలిసే మరచించవచ్చావా? ఒకవేళ ఆనాటి యుద్ధంలో నా శక్తి పూర్తిగా నీకు తెలియకపోతే ఈనాడు నీకు తెలిపి మరచిస్తాను” అని శరసప్రకంతో లష్మణుని, పదింటి హనుమం

రూపి, సూరింట విధిమనసి కొట్టాడు. ఆ దాదాలకు గడ్డిపోచకిచ్చే గౌరవం కూడా ఇప్పుడ కుండపోతం చేస్తూ, "వాగ్మలంఘాపిన తైరి శేష్టా! ఇవి ఏం శరాలు? ఈ ఆయుధాల శనరాహుజుకొనేనా అంత వాగ్మయం చేశావు? పరులను జయించాలన్న పట్టుదలకలవాడు ప్రాకృతులపై వేసే దాదాలు ఎవరించి నిర్బీనవారిపై వేస్తాడా? అందులో హనుమద్విభీషణ సౌమిరులపైనా? ఈ శరాలకు పక్షులుకూడా చావవు. భయంకరులైన ప్రతర్థకులు చస్తారా? ఇంటేనా? ఇంకేమైనా చేస్తావా? నీ శరీరుభాలు శరీరం చాచుతుంటే వీరుకుట్టి నట్లయినా లేదు. ఎటువంటి దాదాలు వేయూలో చూపిస్తా" నంటూ సౌమిరి శరవృత్తంలో హేమ కవచాన్ని బ్రష్టలు కొట్టాడు. ఆ భండిక కవచభుదాలు మింటిమంటి లాకరలు రారినట్లు రళంపైబడి అక్కడనుంచి భూమిపైపడి డుమ్ములోపడి కరిసిపోయినై. "ఇంద్రదీ! ఇది మాయానుమరం కాదు. ప్రతర్థన సమరం. కాటున నిర్బి కత్తిసానుమరూకా బంపంతున్న దాధింప చచ్చి"ని పరిహాసించాడు సౌమిరి.

ఇంద్రబిల్లక్షులు ఘోరంగా పోరుట

తనువ్రండుంది తన్నుపహసించి సత్కృతున్న లక్ష్మణుని కొరకొర చూస్తూ రావణి ప్రతిరో మూగదాంతు ప్రతిపక్షిపై ప్రయోగించాడు. సౌమిరి అలవోకగా వాటినన్నింటినీ భండించి చురుపాళదృశాలైన ఇషీ కాలకు తరువు గాడిపారగావేశాడు. అస్త్రవిద్యా మర్మజ్ఞుడైన రావణి అన్నింటినీ ప్రతిహరణ చేసి విధ్వంసించాడు. పరసమానంగా భయంకర నారాచాలను సౌమిరి ప్రయోగించి ప్రతిఘటించి నిచ్చాడు. ఈ విధంగా సమ సమరం కొంతకాలం సాగింది. ఆ పోరులో అర్జున్యాన గదారిత సర్వాంగులై నెత్తురుకాచుస్తూ, దాధను ఓచుస్తూ, జయవాంశలో జయదాలం సమరం సరిపాడు. ఒకప్రక్క డిటుకాల్పలవై శరీరంనుంచి నెత్తురు ఓటిరలు కట్టు రున్నా, ఇంకోప్రక్క తీవ్ర శరాలు సూతనంగా గాయాలు కలిగించి దాధ రేపురున్నా, తెగపడి అకాశాన్ని అంబుదాలు ఆవరించినట్లు శరాలతో ఒకరినొకరు ఆవరిస్తూ శౌర్యదైర్ఘ్యార్థో రులులై షణ్షణ ప్రమాదప్రదంగా దానమూనన వృంశులు దారుణ యుద్ధం చేశాడు. ఉభయలు వేసే ఆస్త్రాలు రోదసికానరాకుండా కప్పగా ఏర్పడుతున్నై. విరిగిన దాదాలు మేట్లుమేట్లుగా

ప్రోగుపడుతున్నై. సడలని శరసంధానంతో, పిచని విశిష్ట పరాక్రమంతో, తెంపుచీనిలాభమంతో, ఇంపుగూర్చే భనుర్విద్యా విలాసంతో, పొరిపోని రోషంతో, వజ్రఘోషంలాగా, జలపాత ధ్వనిలాగా, మేఘగర్జనంలాగా, జ్యోతింకృతులు ధ్వనించగా పోరాడారు. పరస్పర గర్జలతో, పరస్పర శరసంఘర్షతో, పరస్పర మోర్చిటంకారంతో, భండితశరపాతంతో కలిగే రాపం బధిరతా పాదకంగా, రత్త సిరత్త దేహాలతో పుష్పిలాశోకరచుప్తులాగా పొలుపొందారు. భనుర్ముక్తమై పచ్చే దాదాలు కొన్ని గర్భంతో దూరి మెన్నున వెలికివచ్చి నేలలో దూరాయి. కొన్ని మధ్యలోనే తురిగిపోయాయి. కొన్ని ప్రతిపక్షి శరాలను పొట్టవెట్టుచున్నై. దాణకాయలు లగ్ని ద్వయం లాగా, దాహనుపద, దర్బుల్లాగా, దాశకంతి దాశరథుల సమరయజ్ఞంసాగింది. ఆక్రతువు దేవదానవ మానవామోదంగా జరిగింది. ఒక్క ఆరై నరేంద్రుండా పూలుమాత్రమే కలిగిన రత్తాశోకద్వయంలాగా, బూడుగుదెట్టి జంటలాగా, పరస్పరజిగీష పరాంకోటి నందుకొనగా ఇద్దరు బహుశాలం యుద్ధం చేశారు. ఆ ద్వంద్వయుద్ధంతో సంగర పరిశ్రముడైన శక్రజిత్తు పొంగు భంగింపగా, అపరాజిత విక్రముడైన సౌమిర్రి విజయం పొందగా కనుకెప్పవేయకుండా కలహాన్ని గమనిస్తూ విభీషణుడు రామాయణిని కనుసన్నల్లోనే మెడలు తున్నాడు.

విభీషణుడు కవులను ప్రోత్సాహపరచుట

అయ్యోన్య ప్రతిఘాత నైషణులైన రావణి సుమిత్రానందనులు ఓంక రిస్తూ తలపడే చంకాచరద్వయంలాగా సంఘీక పోరుతుంటే, సౌమిర్రి తొరవ తీసుకుని శిరధారా ఘోరనారాచాలను శత్రువుపై సంధించాడు. విభీషణుడు తన సహజ శాంత గంభీర ముద్రతో సవిప్రులతో కవులను నత్తంచర సేనపై నడిపి నేలకు కోలకు తెస్తున్నాడు. ఏనుగుల మధ్యనున్న మదగజంలాగా ఇంద్రుడి ల్లష్కణుల పోరు గమనిస్తూ కవులను లక్షించి "కేశనాయకులారా! వైరికుల వాతాలులారా! దశకంతునికి ఈరక్షా, ఇకనితో వచ్చిన సైన్యం మాత్రమే శేషం. వీడు మరణిస్తే, సైన్యం తనంతలాకే చస్తుంది. లంకేశ్వరు డొక్కడే మిగులుతాడు. మనకు యుద్ధం ముందు లేలికగా సాగుతుంది. ఈ వంచకుడు లష్కణుని దాటి రాలేడు. వాడు లేకుండా రాక్షసులు మిమ్మెం

చేయలేదు. చచ్చిన వాళ్ళవంటే వీళ్ళేమీ అభిములు కారు. మీ మీ శార్య సంపద వెదజల్లి శత్రు సైన్యాన్ని మట్టు చెట్టండి. దుంధకర్ణ కుంభ నికుంభ ప్రహస్త సుప్తస్సు హాహూష వికట సంహాది దుర్ధర జంబుమాలి వజ్ర దంష్ట్ర మహామాలి తపన దమయ్య కోప ప్రభునాళని ప్రభ ప్రభున రశ్మి తేరు జంభు ప్రజంభులు, అగ్నిచేరుడు, అర్కశత్రుడు, చక్రమాలి, కంప గుండు, ద్విజిహ్వుడు, అకంపగుడు, తీవ్రదేగుడు, సుపార్శ్వగుడు, భీర నిమ్నుడు, దేవాంతకుడు, నరాంతకుడు, మీచే హరులైనారు. ఈ సేనగాని, ఇతరు కాని మీచే లెక్క? అనాయాసంగా లోక సంత్రాసకరులైన మహా పీఠుల చుట్టపాలు చేసిన మీరు మీరు ఏమిటి? సముద్రం రణదిన మీరు గోష్ఠవం అగుతుందా? చిర కీర్తి సంపాదించండి. రామునకు నమ్మిన బంట్లు వానరులన్న ప్రభ విశ్వంలో నిలిచేట్లు ప్రవర్తించండి. మీరు చేయవలసిన కార్యం రాక్షస సైన్యనాశం ఒక్కటే. నా అన్న కొడుకును నేను స్వయంగా చంపటం యుద్ధం కాదు. ఇనా, రామ కార్యార్థం దయమాలి పథించవచ్చు. దోషం ఏమాత్రం లేదు. కానీ, పుత్రవాత్సల్యంతో నా కళ్ళు దుఃఖ బాష్పాలతో నిండి దృష్టి హరిస్తున్నాయి. వీళ్ళి రాహుడుబాడే చంపుగాక. మీరు నిర్వాసి పాతులుగా ఎందుకుందా? రావణ సైన్యాన్ని రణభూమికి బలిచేయండి" అని ఓత్సాహ వాక్యాలు పలికి ఓసికొల్పాడు. ద్వంద్వ యుద్ధం చూస్తూ నిల్చిన లగచర వాహిని నిచర నిమ్నుభూమిపై పరవళ్ళ త్రొక్కుతూ ప్రవహించింది. జలభరాన్ని చూచి మయూరాలు క్రింకరులతో నాట్యం చేసినట్లు రక్షసైన్యాన్ని చూచి వానరసైన్యం గర్జిస్తూ సమరం సాగించింది. ఇంతలో బాంబమరుడు తన భర్తాక వహుళినితో నిశాటూల తారాడు. వాళ్ళు లెక్క చేయకుండా ఓర్పు మిగిలి వానరుల ఓక్కలు శస్త్రాలతో పీలుస్తూ ఎదురు దాడి చేశారు. భల్లూర సైన్యం వైరి బాదాలను ఒడిసిపట్టి చేరులతోనూ, పండ్లతోనూ విరిచివేస్తూ 'పైబడి గోళ్ళతో రక్తుతూ, పళ్ళతో కొరుకుతూ, మోచేరులతో పొడుస్తూ, శరాలు చాకకుండా మీదికి ఎగురుతూ, నేలకు పంగుతూ వింర యుద్ధం చేస్తుంటే దేవరలు తెల్లబోయి చూస్తున్నారు. రక్కసులు అవి ఆనుకున్నవో, ఆహూ చేస్తున్నవో గుర్తించక నివ్వెర పోతున్నారు. హనుమ కూడా సౌమిత్రికి అర్థంలేకుండా, లక్ష్మ భంగం కారుండా పెరువృక్షంతో పెట్టుకు పంపలు వేలుగా యమసదన సందర్శ

నాథం మాంసాశనులను మూటానుట్లే సద్దురున్నాడు. తన్నుతాకిన పిన
తండ్రిని నిలువరిస్తూ, లక్ష్మణుని శరాలు ఖండిస్తూ ఇంద్రజిత్తు యెరపు
యుద్ధం చేస్తుంటే, హామని యుద్ధంమాని లక్ష్మణునికి పేలుగా నడచగొచ్చాడు.

రావణి రామానుజులు రెండోసారి తీవ్రంగా పోరుట

చర్ష ఋతువులో సీరదాల సంచారానికి సూర్యచంద్రులు కనుమరుగైన
విధంగా ఆ పీఠ యుగళం దోరుకూంటే శరాసారంలో మరుగై పోయింది.
దొసలనుంచి శరాలు తీయటం, భనువున కూర్చుటం, లాగటం, ఏయటం,
చేరులుమార్చటం, లష్మాన్ని చూడటం, చూరం తప్పుకోవటం, చగ్గరకు రావటం
తెలియజడకుండా లాఘవం చూపించాడు. శరాలు చాపనిర్మూలపురుంటే
ఇరరం ఏమీ కనిపించటంలేదు. ఎటు చూచినా, వచ్చే బాణాలు, విరిగే
బాణాలు, ఘర్షించే బాణాలు, తనువులతాకే బాణాలు తప్ప, ప్రయోజనాలు
మూత్రం దృష్టిగోచరం కావటంలేదు. పరస్పరం ప్రయోగించే బాణాలు
మామూలంరలకాల నకును పండిరివరె వీర్వడి శీలితలాన్ని చీకటిలో ముంచు
కున్నై. వాళ్ళ బాణ వేగాలు, వాళ్ళ శౌర్య విజృంభణలు, వాళ్ళ హస్త
లాఘవాలు, వాళ్ళ తెంపు, వాళ్ళ పెంపు, వాళ్ళ సొంపు ప్రేమింపి చూస్తున్న
ముసింద్రామరులను ఇయాన్నిగూర్చి “ఇవమిత్థం” అని లేచే శక్తివోయి
కళ్ళప్పుగించి చూడటమే సాధ్యమైంది. అనిమిష శబ్దం ఇప్పుడు సార్థకమైందని
అనుకోవటం తృప్తి కూర్చింది. సూర్య ప్రవాళం రెనిచోట్ల బాణప్రసరం
చేత దృగ్భీరంగా సంతమనం వ్యాపించింది. నెత్తురు చాలనలై పారింది.
క్రకవ్యాద సంతోష గర్జలు నిండినై. అనలుకు వెలుగలేదు. అనిలుకు పీవ
లేదు. మహర్షులు ఎలుగెత్తి “స్వస్తిలోకేభ్యః” అని ఆశీర్వదిస్తున్నారు.
యుద్ధంమాస్తున్న భేదరబ్ధంవం సహచారియాలలో దూరంగాపోయి చూస్తూంది.
జగన్నీరరంగా సాగుతున్న ద్వంద్వ సమరంలో సుకృతహస్తుడైన హరుడు
సౌమిత్రి అసురభేదని హాటాలంకృత సీల సైంధవ చరద్వయాన్ని శర
చతుష్కంలో శక్తి హరించాడు.

సౌమిత్రి ఇంద్రజిత్తు సారథిని చంపుట

వేదిమికి పిదుగుతుతోడై, వాడి మిగిలిన రెక్కల దాణంలో వాడిమగ
డైన ఇంద్రజనురుణ్ణి విరళ్యేదంచేసి శితిపై చూల్చాడు. వెనువెంటనే శత్రువు

చేతిలోని చాపాన్ని నరికాడు. సారథి మరణించటం, ఛదువు విరగటం ఒక్క సారేజరిగినా ఆ పీడును ఎవమీయలేదు. తానేరళం తోలుకూ, వేరే చాపంధరించి వైరిపీడనం నలువసాగాడు. రథసారథిగా రణం సాగిస్తున్న రావణిని పుణ్యానికి అందకూ మెచ్చి క్లాపించారు. రావణి రళం తోలుకున్న సమయంలో హస్తంలోని వింటిని సౌమిత్రి నరికాడు. మళ్ళీ చాపం గ్రహించేలోపల గుర్రాలను దాచించాడు. ఇంకచేసినా ఇంద్రక్షిత్తు యుద్ధ విముఖుడుకాలేదు. సారథిని చింగిస్తూ, ఆతడు లేనిలోటు తీరుస్తూ, బహుముఖంగా తలపడుతున్న వైరుల భంగిస్తూ, షణం విరామం కొనకుండా చాకచక్యంతో శరా సారం వర్షిస్తుంటే ఆకాశవరులు, అగచరులుకూడా ఆతని పరాక్రమాన్ని అగ్గించకుండా ఉండలేకపోయారు. శత్రువులవర్తిడి అధికమైన కొద్ది రెండు కార్యాలు సమంగా సాధించటం కష్టమైపోయింది. సారథిపోవటం దక్షిణ దాహపు విరిగినట్లయింది. మానసిక షోభతో వచనం విపర్యయమైంది. ఆతని వెల్లపాటుగాని కాపాడరులు రామానుజుని అభినందించారు. కాని, వాళ్ళ సంతోషం ఎంతోకాలం నిలువలేదు. పలల ప్రదేశంలో ధోరణులు వ్రాలినట్లు ఇంద్రక్షి చాపంధరించి ఆసంభ్యారంగా దాదాలు తనువులపై వ్రాలి రక్తంతో క్రిత సరిపెనై. ఇప్పుడు ఇంద్రక్షి రథిగానే వ్యవహరిస్తున్నాడు. గుర్రాలు సారథిలేక యజమాని ఇబ్బందిపడుతుండటం గుర్తించి, తమ తమ శత్రుల కూడ తీసుకుని భూమికి అంటుకుండా తామే రథాన్ని సమస్తమై. వాటి చంద్రముణంలో లక్ష్మణుని లక్ష్యాలు నిలవటంలేదు. రావణి విశ్వంశల విహారం చేస్తున్నాడు. ఇది గమనిస్తున్న వానర నాయకులైన శరభ గుంధమాదనరభన ప్రమాదాలు నలుగురు సాహసంతో రళంపైకి రిపునమాకి హుమాల నాలి గింటిని చంపారు. రథాన్ని పొడిపొడిగా బ్రద్దలుకొట్టారు. రెప్పపాటులోవచ్చి తోడివారుమెచ్చు కొనగా లక్ష్మణుని చెంతకువచ్చి నిల్చారు. హతతురంగుడు, హతసారథిమైన ఇంద్రక్షిత్తు ఛదువుగాని ధరణిపైనిల్చి ఎదిరించాడు. లక్ష్మణుడు క్రూరనారాచం లలాటంపై నాటాడు.

కపుల వంచించి రావణి రథికుడై వచ్చుట

రథహీనుడై పదాతిగా నిల్చికూడా రావణి తేలి చూడరానికర్తితో లక్ష్మణుని నానా హింసలకు గురిచేశాడు. మానం, మచ్చరం, విసుమానంగా

యోధులు పోరుతుంటే, సైన్యాధిపతులు సైన్యాన్ని శత్రువులపై చూరించి సమల సమరం సాగించారు. ఉభయ సైన్యాలు తమతమ యజమానుల రక్షించుకుంటున్నాయి. అందులో గిళాటులు ఇంద్రజిత్ దానటంగా నిర్వి ధైరి భీకరంగా పోరి వెనుకకు వెళ్ళారు. తమవాళ్ళ ప్రభుభక్తికి రావణి ఎంతో మెచ్చుకున్నాడు. "చళచతురా! మీరు చూపుతున్న తెగువతనం నాకెంతో రమ్యై కర్గించింది. సకలవీరులు సంతోషునంతో నిండినది. మనవాళ్ళవరో, పరామి వాళ్ళవరో గుర్తించలేకుండావుంది. ఇప్పుడుమీరుఇంతోసాహసవార్యంచేయాలి. నా రాకపోకలుశత్రువులకుతెలియకుండా, కష్టలులికమకపడేలాగా దడిగట్టనట్లు గుంపుగాకురిపోరుసాగించాలి. నేను మాయాయుధ్ధంమొదలుపెట్టాననే ప్రాంత వానరులకు కలగాలి. ఉదంతంలో నేను రథసారథి సమీపంగా తిరిగి వస్తాను. రాగానే వీళ్ళ సంగతి చూస్తాను. నేను లంకలోకి పోతున్నాను తెలిస్తే సన్న అట్టహాసంబాదు. అప్పుడు నాకు రణం భారమవుతుంది. మీ శక్తి సామర్థ్యాలు ప్రదర్శించే అవకాశం వచ్చింది. నామాట నిలబెట్టింది" అని వాళ్ళ మునుగున నిర్వి వీరధాదిగా అనంభాకర శరాలను శత్రువులపై ప్రయోగించి యోధులలోముంది రథ సైన్యాలను ఉత్సాహపరిచి ముందుకు చూరించి రప్పిస్తున్నాడు. చూస్తుండగానే కనుమరుగైన ఇంద్రజిత్తు మళ్ళీ మాయాబల సందచలో మరణజీవతను అనుభవిస్తాడని మర్కట వీరులు భీరిపొంది తట్టాడెదురు రాసాగాడు. వేయకళ్ళలో విభీషణుడు గమనిస్తున్నా వందింది రావణిలంకకు పోగానే తండ్రి మును ముగ్ధర గదా భూల కరవాలావి శత్రు పూర్ణం, ఉత్తమహాయుధుడిరం, హితసారథిరం, సాలంకృతం, సశ్వజం అయిన రథాన్ని సమహర్షాగు. రథాధిపతియై రావణి ఉదయధానుసువరె ప్రహేళికా భజిష్టం సేవించగా, భందన భూమికి వచ్చాడు. వర్ణిరావటం లోనే దానరులకు చించివెంచాడు. విభీషణుని, రామానుని ఆశీర్వాదము శరాలలో ధైర్యకంఠురాలను బద్ధలు కొట్టాడు. రక్షణలు టక్కసారి విజయ శంఖాలు పూరించి వైకుంఠపై విరుచుకు పడ్డారు. అతని పునరాగమనంలో దిసిరిపీలుస్తున్న కష్టలకు గుండెల్లో వేలసంఖ్యలో లగ్నిపర్వతాలు బ్రష్ట లైన్లై. సుమిత్రారావనయ విభీషణ వానరులు షనస్సుల్లో ఈతవే యోధశేఖరుడు పలుమారు మెచ్చుకున్నారు.

లక్ష్యములు ఇంద్రజిత్తును నొప్పించుట

అవమానం వరించలేక, కోపం కుత్తుక బంటిగా ఇంద్రజిత్తు కపి రాజుల సూక్ష్మబేలుగా శరవీరులుగాలు తురిసి అంతరాలయానికి పంపసాగాడు. వాళ్ళు అశరనాయకుని చేరి చేపకు నిల్వలేక, నిల్చి బ్రతుకలేక సౌమిత్రి మురుగుదేరారు. తన్ను శరణుబొందిన తరుచుక వీరులు సంతసించగా వైరి చేరిలో వాహన్ని ఒక్కదాణతో ముక్కలు ముక్కలు చేసి సౌమిత్రి హనించాడు. ఇంద్రజి ఆగ్రహం హక్తులు దాటగానే రొండు భుజున్న వెంటనే గ్రహించి శరం సంఘించుతుంటే సౌమిత్రి మార్గణత్రయంతో మళ్ళీ వాన్ని నరికి, రెక్కలున్న పాములవలె పంచవిధాలను ప్రయోగించి వజ్రాన్ని చీల్చాడు. ఆ శరాలు పక్షిమంటి కవచాన్ని చేపించి గుండెల్లోనాటి వెన్నున పెను రక్తం త్రాగిన టగుపుతో ధరణీవారియై. చిన్నవమ్మయైన రాక్షసి రొమ్ము నుంచి రక్తం స్రవిస్తున్నా వెనుకంజవేయక కాలభుజంగ సన్నిధియైన కరకుటుంపకగుంపుతో సౌమిత్రి సర్వాంగాలు నొప్పించాడు. అయినా సౌమిత్రి లక్ష్యపెట్టక రాక్షసి రథాన్ని వెనుకకు మరలించాడు. విజయమంటా వెంట దగ్గరి ఒక్కొక్క దాణతో వైత్యవశపరుల గర్వమార్చి మూడు నీచారక భగ్గలతో ఇంద్రజిని కొట్టాడు. వాడు ఈడబోక దుస్సహమార్గ దాంతో వేసి చూపాడు. వాడిని నరుమనే నరికి సారథి శిరాన్ని భండించాడు. సుషితాలైన హయాలు సారథిని లోపాన్ని సమర్థిస్తూ రథాన్ని తాగు తున్నై. అది ప్రత్యర్థి లక్ష్యాన్ని తప్పిస్తూ, యజమానికి లక్ష్యాన్ని సాధిస్తూ మండల ప్రభుజుం చేస్తుంటే అంతా విస్మయం పొందారు. గుర్రాలున్నంత వరకు శత్రుసాధ్యం కావని తెలిసి సౌమిత్రి హయాలను గుండెలవరేట్టు కొట్టాడు. ఆపాటు తప్పుచుని వైత్యశరనయుడు రులిశాభములైన సక్రూర శరాలను లక్ష్యమునిపై విప్పి, వెంటనే మూడు దాచాలు పోలంపై నాటాడు. గుండెతాకిన దాచాలు సౌమిత్రి అభేద్య కవచాన్ని తాకి తురియలై పోయాయి. ఆ దాణత్రయంబాదిన సౌమిత్రి త్రిశ్యంగశైలంగా శోభించాడు. ప్రతిగా అయిదు నారసాలు ఇంద్రజి పోలంపై గుడించాడు. ఈ విధంగా ఆరని ఈసున ఒకళ్ళనొకళ్ళు జల్లెదలలాగా శరీరాలు అయ్యే పర్యంతం గెలుపు కోసం పోరాడారు. ఇంద్రజి పోరుతునే విభీషణుని దాణత్రయంతో నాసలు

పగులనేసి, కడిగాయకుల ఒక్కొక్క దానిలో శక్తిహీనుల సరిపాడు. రోక త్రొక్కిన రాంధుజంగంవలె విభీషణుడు రావణి దాహభావంతో చెల రేగి గవతో గుర్రాలను కూల్చాడు.

రావణి రామానుజులు దివ్యాస్త్రాలతో పోరుట

విభీషణుని గదాప్రహారంతో అశానేయ చరుష్టయం స్థిలంగానే ఇంద్ర జిహ్వ భరణికి లంపించి శక్తి శరాన్ని ధనువునవొడిగి ఆకర్ణాంతంలాగి విభీ షణుని వక్షం ప్రవృత్తులుగా వేశాడు. అష్టయను విభీషణుని ఆ శరం తాకకుండా పది శత శరాలతో దాన్ని ఖండించాడు. వెంటనే విభీషణుడు డిగ్రెరీముఖాలతో అన్న దివ్యను హదలగొట్టాడు. ప్రతిగా పినరంధ్రుని రాల దల్లమైన భీషణాస్త్రాన్నివేసి రావణి చంప యర్పించాడు. అష్టయను స్వప్న కుబేరవర్త దివ్యాస్త్రాన్ని ప్రయోగించి నిలువరించాడు. ఇద్దరు యోధులు శ్రవణావరంసంగా లాగివిడిచిన ఆ దివ్యాస్త్రాలు ధనుమ్మత్రం అవుతూ క్రొంవపక్షుల ధ్వజులు కలిగించుతూ, నిప్పులు గ్రంథుకూ, పిడుగువేగాన్ని పొంది చడిచడిగా అంబరంలో ఛికిలుమని ఛి కొట్టుకుని విస్ఫు రింగాలను వెవజల్లుతూ గ్రహవ్యయంలాగా పోరి పోరి శతధాన్విదంగా షాలంపై సురిగిపోయినై. రావణి సౌమిత్రులు తమ దివ్యాస్త్రాలు నిరప యోగమై పోయినందుకు సిగ్గుపడ్డారు. రామానుజుడు ఆగ్రహం నిగ్ర హించుకోలేక వాచాస్త్రాన్ని వైలపై వేశాడు. రాద్ర శర ప్రయోగంతో రావణి దాని శక్తిని ఆహరించాడు. వెను వెంటనే “లోకాలెల్ల భస్మీపటలం చేయవలెవా?” అన్నట్లు పాతాస్త్రాన్ని అభిమంధ్రించి ప్రతి పక్షనాశనాన్ని సంకల్పించి చాపనిమ్మత్రం సరిపాడు. ఆ అత్తశ్శాలలను వాతావరణం మస్సహతాపం పొంది ప్రసరించినంతవేరే ప్రాణాబలిగొంటూ వస్తుంటే, అష్టయను చూతాపత్నుల సంస్కరించి సౌరాస్త్రాన్ని వేసి దాన్ని వైరి గుండెలు గుభేలునునేట్లుగా ధ్వంసం చేశాడు. పాతాస్త్రం భగ్నంవాగానే పాతకాసన వైరి పాపమతులాగా మండి శాంబరీశక్తి సంబంధమైన అసురా స్త్రాన్నివైరి అర్కాటం చేశాడు. అది తీవ్ర ముసలముద్గరమునుంకిగదా పరి మాచి శస్త్ర సంతానాన్ని తోటానుకోట్లగా విరచించుతూ రామానుజ సహి తంగా రవిపుత్ర సైన్యాన్ని సంహరించటానికి భీకరరూపంతో రాసాగింది.

దాన్ని శేషాంధపుడు స్వస్వరూపసంభానంతో తొదాన్ని స్తుతించి భర ప్రమోగం చేశాడు. రెండూ దివ్యాస్త్రాలు. ఇవ్వరూ శక్తిసంపద కలవాడు. ఇవ్వరూ స్వర్ణతో వున్నారు. ఇవ్వరూ విజయాకాంక్షలు. రామానుజ చాపనిర్ణత రాద్రాస్త్రం ఉదంతో ప్రళయకాల రుద్రమూర్తిగా ప్రతిభానించి, విలయ తాండవం చేస్తూ ఆసురాస్త్రాన్ని అడ్డగించింది. గగనవరులు, భూదరులు, భూరకోటి భయంతో సొమ్మరి పక్షభాగాన్ని ఆశ్రయించి నిర్భయమై నిలిచారు. ఆ భయంకరాస్త్రాలు ఒకదానినొకటి తాకుతుంటే, లోకాలు డిల్ల పోతున్నై. సప్తసాగరాలు ఖూర్చిల్లుతున్నై. కులాచలాలు కురిలవడుతున్నై. ఇంద్రుడు సుపర్య గంధర్వాహి గంధయక్షసుహృద్రి బృందంతో వచ్చి లక్ష్మణుని హెచ్చరికతో సహస్రాక్షనామం సార్థకంగా సంక్షిప్తున్నాడు.

లక్ష్మణుడు ఇంద్రుడును వధించుట

ఉభయయోధవయుద్ధమైన దివ్యాస్త్రాలు ఘోరారి ఘోరంగాపోతుంటే లక్ష్మణుడు చైరి వధ వింటున్నాడు. "ఏమి సర్వామరచండితాస్త్రాలు కలవాడు. ఆలలుపోడు. ఇక ఉపేక్షకుతావులేదు. వీరితో విజయోత్సవమో, పీఠస్థానోపహమో జరిగి తీరాలి" అని వ్యవనిర్ణయంచేసి, పూర్వం హరి సురాసురయుద్ధంలో నిశాచర సంఘాన్ని ఎలా సంహరించావో, అవిధంగా శత్రుక్షయంతోరి, వహ్ని స్వర్ణం, అసమసుపర్యం, సారపత్రం, సుసంస్థితం, హాటక వికృతం, అనినాశనకరం, చుర్నివారం, చుస్సహం, విబుధ ఘోషితం, విషభరప్రభృతం, ఇంద్రదేవతాకం ఐన ఇంద్ర భరాన్ని కాత్తుకో రమములో, పూరుషోత్తముడు దిగిచి "చర్మాత్ముడు, సరస్వతీసంఘము, దాళరతి, రామచంద్రుడు పాపక్షంలో అప్రతివ్యంమృదే అయితే, ఓఇంద్ర భరమా! ఈ రామచంద్రుడు" మంటూ, నిజ కార్యసాధనను సత్యభాషచాలను స్మరించి, దృఢమిష్టివల్లలాఘవారి వేగాలతోరావణి కంకం లక్ష్యంగానిగిడించాడు. అది దివ్యధౌంతరాళాలను కలిగిస్తూ, సూర్యసంరాశమై, మహోద్ధతితో పోయి లక్ష్మణుని రావణాత్మజుని మూర్తం సజరస్త్త కుంఠలంగా హరించింది. అంతతో మూడు దివ్యశరాలు, అంతర్ధానమైపోయినై. ఖండిత శిష్టంహేమరుచి దీపితమై, రుధిరోషితమై, బిగి చెడకుండా, లేజం మాయకుండా భరణమడి బాలసూర్యునిధ్రాంతి ప్రహరించుతూంది. ఈలోగా విభీషణ వానరులు, భిన్న

శరాసనం భిన్నదర్శనం, కృత్తరంధన తనూగిరి నేలపడ శృత్రవధనాడు
దేవతలు వాసిరాయాన్ని మోచినట్లు మోచి నేలకూర్చారు. శరాసనం భరించిన
దాని శత్రుభీతుడై, జయలక్ష్మి కరగ్రహణవట్టుడై, పొంపిరి నోని పాడుష
పరాక్రమాలతో నిలింపుల, దానపుల, పన్నగుల ముప్పరిప్పలుపెట్టి మూడు
చెరువుల సీరు త్రాగించిన మహాభక్తార్థి ఇంద్రజిత్తు తారలాలినట్లు సమర
భూమిలోరారి, అస్త్రవిద్యావిశారదుల హృదయాల్లో రుపాను రేపాడు.

ఇంద్రజిత్తు మురవానికి లోకంబులు సంతసపడుట

ఆహవంమాస్తున్న ఆమురులు, అప్పరసలు, మహాష్టలు, చుషగంధ
ద్యులు, అనందం పుక్కిలింరలుగా ఆనందకోలాహలం చేశారు. ఆవారు.
పాదారు. ఈ నాటికి దశకంఠుడు లెక్కలాడిన పక్షియైనాడు. ఇక
సుఖంగా, స్వేచ్ఛగా బీచించ వచ్చునని తృప్తిగా నిష్ఠాపాల్పారు. తమ నాయ
కుడు దుర్మరణం పాలురావటం చూచిన కైయ్యలు వానరుల దానికి తట్టుకో
లేక చేరిలో సాధనాలు జారిపోగా, ప్రైపంచలు అన్యం పడగా ప్రాణభయంతో
కొందరు లంకకు పారిపోయారు. కొందరు లక్ష్యం లేకుండా పడగెత్తారు.
కొందరు సాగరంతో చూశారు. చివరకు అస్తగిరి చేరగానే కిరణ సహస్రం
అతనితో పోయినట్లు పడిన ఇంద్రజిత్తుడు చూచి సైన్యం తాలు నిలువచేర
కాంక్షితులవరె రణభూమిపిడి లంకకు పోయింది. సర్వం కోల్పోయి మండ్రి
మండి చల్లారిన అగ్నివరె, వెలిగి వెలిగి చల్లబడిన జగచ్చుభవవరె రావో
ప్రళనభూమిలో ప్రశాంతి పొందాడు. ఇంద్రజిత్తు మరణం విని ఇంద్రుడు
సమరక్షేత్రానికి వచ్చి తన విరోధిచావును కళ్ళారాచూచి తృప్తిపడ్డాడు.
దేవతలు దుండుపులు మ్రోగించారు. అకాశం నిర్మలమైంది. ధాన్యముడు
స్వీయప్రకాశం పొందాడు. జగత్సంవోహం శాంత ముఖమయమైంది.
రావణదేవులు సంతసించారు. గంధర్వులు పాదగా, అప్పరకాంతలు
ఆవారు. కల్పవృక్ష సంతానం సుమాలను పట్టించింది. సీరపులు స్వచ్ఛమైతై.
దిక్కులు తెలివిగొన్నై. ఇంద్రజిత్తు మరణవార్త విన్న లోకం వీలువెంట
వచ్చి ఆ మహాయోధునిమాది కన్నీరువార్చిపోయింది. కొంత లోకం సౌమి
త్రిని కొందాడింది. దేవతలు, మహాష్టలు రామానుజుని ప్రీతి పూర్వకంగా

ప్రళంఘించి తీవించారు. ఇక విచార స్వప్తి ప్రకారంతో వీరిచింతలచని అందరూ ఐక్యంకరంగా అనందాక్షలు రాలుస్తూ అన్నారు.

బొరిగివస్తున్న అనందంతో వాణవర్షవనపుత్ర విభీషణులు అభంగ పరాక్రముడై, అరిలోక భయంకరుడైన ఇంద్రుని ఇహలోక సౌభాగ్యానికి దూరంచేసిన లక్ష్మణుని అనేక విధాల సంస్తురులు చేశారు. శత్రువైనా శత్రు ఉత్తులనిన సమరం, దాన్ని ప్రతిఘటించి విజయం సాధించిన సౌమిత్రి భనుర్విద్యా తొలం విమలమందా విదరణంచేస్తూ ఆధిసంపించారు. ఇక ప్లవ గిరి సంరోషం వ్యవస్థలు, విడువ పీఠులుచేరుండా పోయింది. అరిచారు. రోకలు నేలచేసి కొట్టారు. కిచకిచ నవ్వాడు. చూచారు. లంఘించారు. అంబా నగరం అవిరేక్షు పరుగులు తీశారు. పూలకొమ్మలు విరిచారు. రామానుజునికి ప్రసవభాషిరం చేశారు: స్తుతించారు. వాళ్ళలో వాళ్ళు అలింగనం చేసు కున్నారు. సాగిన సమర కళనం చిత్రవిచిత్రంగా చెప్పుకున్నారు. "లక్ష్మణునరు టై. సుమిత్రానంద వర్తనునరు టై. ఊర్విశా హృదయేకునరు టై" అంటూ మహా ప్రవక్షిణం చేశారు. పాదాలపై వ్రాలారు. పీళ్ళ కోలా హలం ఇలా సాగుతుంటే ఇంద్రుని మరణపాత్ర అలస్యంగా విన్న దేవతలు సమృతర రణభూమికి వచ్చి, తాము నిజంగా ఇప్పుడు బ్రహ్మాపూజనే విశ్వాసం మొలకెత్తగా మృతకాయంగాంచి పరిర్యపులైనారు. రావణి హర శేష సైన్యం నాయకమరణ శోకంతో సుడిగాలిలో రిరిగే చగుడాకుపలె చిత్ర తోభతో అంబానగరం చేరింది.

రావణి వనవిని రాముడు లక్ష్మణుని ప్రళంసచేయుట

మనుషు వెలిసిన దినంలాగా యజ్ఞభూమి లేటపడింది. లక్ష్మణుడు ప్రసన్నుడైనాడు. సమీపంలోవున్న మారురి విభీషణుల మాస్త్రాలను గ్రహించి "పూజ్యులారా! రాము రవిప్రళుల దర్శనార్థం పోదామా?" అని అడిగాడు. వారు అందుకు అంగీకరించారు. ఇంద్రుని చేరబోయే బృహస్పతిపలె పూజ్యులు అనుసరించి రాగా, అగచాచలు విజయనూచక సింహనాదలు చేస్తుండగా రాముచంద్ర దరణ సన్నిధానానికి వెళ్ళాడు. భయభక్తులతో పాదాభివందం చేశాడు. దినమిర శిరస్కుడై వైరివర ప్లవంగా విన్నవించాడు. విభీషణుడు అభుకోలేని ఉత్సాహంతో జరిగిన సమరం అమూల

చూడం అద్భుతంగా అభివర్ణించి చెప్పాడు. ఆ శుభవాస్తవికతను రామ చంద్రుడు "లవ్కా! నాకు తమ్ముడవగుచున్నావు. నిన్ను హృదయంతో మెచ్చుకున్నాను. నాయనా! నాపైగల బతుకు చూడమందులు దించి మేలుచేశావు. ఈతని మరణం ఎలా సాధించాలా అని ఆలోచిస్తున్నాను. నీకు శుభంకలగాలిని చింతిస్తున్నాను. భగవంతుడు మన పాలిట వున్నాడు. నా మనశ్శల్కం నీచేత పరిహరింపబడింది" అని గాఢాలింగనం చేసుకుని లంజతో మోమువార్చిన తమ్ముణ్ణి తన అంక పీఠంపై సుంచుకుని ప్రణవ రత్న కిరీరాన్ని టస జవాభయ ప్రవానమైన దక్షిణ హస్తంతో మృదువుగా ముప్పుతూ, అది ప్రేమభావమో, కృతజ్ఞతాభావమో తెలియరాని విధంగా అశ్రువులలో శిరస్సులదిపాడు. ఆ బంగారు దేహం శరాఘాతాలతో జలైదలలాగా కనుపిస్తుంటే మాటిమాటికి వాటివంక చూస్తూ ఆ గంభీరమూర్తిచెచ్చు నూర్చాడు. శిరాన్ని పులుకుతూ, దాచ ఉపశమించేట్లు అనునయస్తూ, ఆ బలవర్తక శాత్రువును నిన్నెంత బాధించాడని గ్రుడ్లనీళ్ళు గ్రుడ్లకుక్కుకుంటూ గుండెకుచేచ్చుకుంటూ చాలాకాలం గడిపాడు. "నాయనా సామి తీ! నీవు నీ తల్లికడుపు చల్లదనంచేత దివిజులు సాధింపలేని విజయాన్ని సాధించి నాకే కాక విశ్వానికి ఆనందం పంచావు. రావణి మరణంలో రావణుడు మరణించినట్లే. ఆతని బ్రిలోక విజయానికి ఈతడు దక్షిణ దాహపుగా పుండేవాడట. అటువంటి జగద్యయంతర మూర్తిని నీవు సంహరించటంతో నేను సర్వంగా జయం సాధించానన్న మాటే. మనకోసం ఈ విభీషణ హనుమంతులు చేసిన సాహసం ఇటువంటిదని చెప్పటానికి నాకు మాటలే చాలటంటేదు. మూడు రాత్రులు, మూడు పగళ్ళు నిద్రాహారాలు మాని, విశ్రాంతి లేకుండా పోరి శత్రువును సంహరించాడు. ఈ ఘాటాల్కు నేను యుజ్జవడ్డాను. తనయంక వాడు, దానవ లోకైక పీఠుడు మరణించాడన్న వార్త తెలియగానే ఇంట గడవలేదు. కదనానికి కదలివస్తాడు. వచ్చి నాకు రణాతిభ్యం ఇస్తాడు. ఇచ్చిన వెంటనే అతడు చస్తాడు. నీవిప్పుడు ఇంత విజయం సాధించిపెట్టి నందువల్లనే కద నా చార్యం లేలక అయింది? నేను మళ్ళీ మీ వసింకో రాణ్యాన్ని గ్రహింవే అవకాశం అబ్బింది? నాయనా! "సోదరులంటే దాశరథులే సుమా" అనే కీర్తి సాధించి పెట్టాడు" అని ఆశ్వాసించి, పునరాలింగనం చేసుకుని "పూజ్యుడా! సుషేడా! ఈ బ్రాహ్మవత్సలుని, రామానుజుని, మహా

మరి, త్యాగమూర్తిని సన్మన్విజ్ఞప్తచేయి. ఆ విధంగానే విభీషణ వాయుపుత్రుల దశవతుల యథార్థగృహంతులుగానల్పు. ఇంకా విచారించి ఆహూరంగంలో నొచ్చిన మరవాళ్ళ నందరినీ సుఖవంతులుగా నొనరిండు" అని చెప్పాడు. రాముని వాక్యాలు విన్న సుషేణుడు ఓషధిసాన్ని కలిగినతోలునంది తెరచి సామిరిచే వాసున మాపించాడు. వెంటనే శరీరంలో నాటుకున్న విరిగిన ములు రులు చేతిలో తీసివేసినట్లు శరీర నిర్గతాలై జల్లున రాలిపడినై. మరుక్షణంలో గాయాలు మాని విహ్వలు కూడా లేకుండా అవ్యశ్యమయినాయి. అనంతరం రామాష్ట్రప్రవారం అందరికీ చికిత్సచేసాడు. అందరు సన్మన్విజ్ఞప్తచేయి. అష్టమిడు నిరామయుడు కాగానే, వనచరులు, భల్లూకపరులు, దశనాయకులు, విభీషణ రవిపుత్రులు ఎంతో సంతోషించారు. రాముడు తన తమ్ముడు పూర్వస్థితి పొందటంతోనే చంద్రాదయజేత వార్తవై పొంగిపోయాడు.

రావణి మరణానికి రావణుడు శోకించుట

రామచంద్ర స్కంధావారంలో ఆనంద దేవత సృత్యం చేస్తుంటే, అంతలో రావణమందిరం శోక దేవత మూర్తి వహించినట్లుంటి. హఠాశేషుల పల్ల ఇంద్రుడే మరణం విన్న మంద్రులు రావణునిచేరి, ఘోరంగాశోకిస్తూ "ప్రభూ! జరగరాని ఘోరం జరిగింది. చెప్పటానికి సోరు రావటంలేదు" దశవతులు నిన్ను చూడలేక దుఃఖంలో మునిగి పున్నారు. నైస్కం కొంత చేరింది. రక్తింది ఏమైందో తెలియదు. నీ కన్నుడి రోద్వాటుతో అష్ట మిడు పోరిలో మాంసాశనకుల మహారత్నాన్ని పొట్టవెట్టుకున్నాడు. ఇది ఏమి వైపరీత్యం? తిరుగులేని హుళుడు. జన్మంలో స్రుక్కటం తెలియనివాడు. ప్రమలేకుండా శక్రుణ్ణి పాదావ్రాంత్యుజ్జే చేయించిన ప్రవచన భగవద్విద్యా పారగుడు. నీ పుత్రుడు మేఘనాదుడు అష్టమితో తలపడి శత్రు వ్యూహాన్ని ఛేదించి, హావడి పుట్టించి, పీఠజనభావిత లోకంలో ప్రిణాతి పొందాడు" అని చెప్పి కన్నీరు మున్నీరుగా ఏడ్చారు. దారుణమూ, హృదయ విదారణం అయిన తనయుని జీవిత పరిపూర్ణగాత్ర చెవి సోకి సోకకుండగనే పంక్తిముఖుడు విసంజ్ఞుడై ఘోరమూర్ఖులో మునిగి నేల రైదొక్కాడు. వీర్వకాలం స్మారకం లేకుండా పుండి, శైత్యోపచారాలతో తెలి వొందాడు. భరించరాని పుత్రశోకం దాళింపగా వనవిడనవి ఏడ్చాడు.

“హా తనయా! హా మహారథవర్మా! హా రాక్షసవృక్షహావీరముద్ధా! నా బంగారు కొండా! నా ధాగ్యదేవతా! నా నోములవంటా! నా తక్షశలమా! ఇంకవదీ! ఎంత అన్యాయం చేశావు? ఘోరాపమానంతో క్రూరి కుశ్మిపోతున్న నన్ను సంకోషపెట్టటానికై అమూల్యమైన నీ పుట్టుక త్యాగం చేశావా నా కండ్లదీ? నేనెంతపాడినా? నా అధర్మవాంఛలకి అనివారసాధ్యమైన నీ అపహరణ జన్మకై ఆహుతికొన్నదా? దిద్దా! ఎవరు చ్ఛలికేడించినా నన్నే సమర్థించి పుత్రనామం సార్థకం చేసుకున్నావు. అందుకు తగినట్లుగా అత్యాశ్చర్యం చేస్తున్నావు. రాక్షసుడంటే లోకవిద్రావముడన్నయనం నీవల్లనేకదా చచ్చింది? నీ అప్రతిహత కావపిద్యా తాళిల్యానికి అష్టదిక్పరుల దివ్యాయుధాలు మోకరిల్లి ప్రళయం సించినవే? సామిరి దాదాలు నిర్మూలాచంపిలై నాయనా? అచ్చేదరాలు, బ్రహ్మదత్తాలు అయిన దివ్యసాధనాలన్నీ ఏమైకై? నీ మాయకు రిషగుళివే? రెండుసార్లు విజయంతో లంక ప్రవేశించింది నీ వొక్కడవేదా? నీవై కొండంత ఆకసు పెంచుకున్న నాగరి దుర్గలిగా మార్చావా? రులపర్వతాలకు రూలద్రోసే నీ దాసుజలం ఎలా వ్యక్తమైపోయింది? క్రిందకోక బిడేరలైన నీ శక్తి అల్పమానవుని అస్థ్రాలకు అగలేక పోయిందా? ఇంకమరలకు నాకు పూజ్యము. అనుచూకు. ఇంకలో నీవంటి బంగారురం దిని కాలగరి పొందించటానికి ఎలాసాహసించాడు? పీఠలోకంలో నీస్థానం ప్రత్యేకం, ప్రముఖం, ప్రశస్తం, సుస్థితం. శౌర్యోన్నతులకు, మర్త్యాత్మ్యులకు, మహా వీరులకు, ఆర్యేకులైన వారికోసం తృప్తప్రణామలైనవారీ, సంగ్రామ జీవహలకు ఇని అర్హమైనదీ, వాంఛనీయమైనదీ. నా దిక్కులేని జీవిత విహిన్ని తర్కించు కునే ఏమస్తాను. నీవు కలిగినప్పటినుంచి నా కనునన్నట్లో తెలిసి, నా కన్నులు పండించి, నా కన్నాడులై, నన్ను యశోజలపి వీరీ విహారంలో లేల్చావు. ఇప్పుడిక నాకు దిక్కెవరు? జీవలంకే సాక్ష్యంవాని నాగహాక జంఘలు క్రెంచుకున్న వాళ్ళని తెలిసి కూడ నా దుర్యోధనానికి జరిపిసు కున్నాను. నీ ధర్మం కర గుణితంగా నెరవేర్చి వీరకోకం చేరావు. ఆహంలో ఇంత ప్రేమ మూసిన నీవు నన్ను వచని పరంలో ఒంటరిగా గుణించ వాంఛించావా? ఇప్పుడు అమరులు, రహస్యులు, బాషలు, వేదమార్గానుయ యులైన మర్త్యులు గుండెలపై చేయిపెట్టుకుని నిద్రిస్తారు. నాకీప్పుడు పోయిందే ముందీ? పురాలున్నై, భూములున్నై, నగరాలున్నై. నాకనామం వలచర్చ

వుంది. అంతఃపురం వుంది. ఆర్యనిగ్రహం వుంది. అష్టాధికారం వుంది. ఇవంతా నీతో వచ్చింది. నీతోనే పోయింది. నీవు ఒక్కడివే లేవు. నాకు లోకాలే లేవు. సర్వం భూస్వయం. అయ్యయ్యా నాయనా! నిరంతర జేపహెడంలో, నృత్ర గీతాభినయ వాద్య విశేషనాదాలతో కర్ణానందం కలిగించే అంతానగ రంలో, కలీంద్రులవాసి చిక్కేడినకరిణాల వెక్కగపు భవ్యవల్లగా రాక్ష సాంగసుల దుఃఖం పొంగి ఫెహిస్తుంటే మింటూ బ్రహ్మరురున్నాను తండ్రీ! నా హృదయతంరీ! జేభనాదా! నన్ను, యావ రాజ్యాన్ని, అంతా నగరాన్ని, రాక్షసాణి, నీ హృదయేవ్వలనూ, సుహృత్తులనూ వదలి ఒక్కడవే మహాప్రస్థాన యాత్ర ఎలా చేశావు? మాపై నీ మమకారం, భర్తీ గౌరవాలు ఏమైయ్యె? నాకు జరిపే ప్రేతకార్యానికి నీవీదా అర్హుడవు. ఇప్పుడు నాపట్ల విధివిధిరీతమై నన్ను బ్రహ్మిణిని నిన్ను బలిపిస్తుకుంది. నా విరోధులైన రాక్షు లక్ష్యులు, రవిపుత్ర విభీషణాదులు విజయమై, నాకు మనశ్శల్యాల్లై బ్రహ్మిపుత్రంగా, ఏమని నన్ను ప్రేమచేసలపాలు చేస్తూ ధిర్యులోక సౌఖ్యాలను ఎందుకు వాంఛించావు తండ్రీ?" అంటూ ఎన్నడూ ఎదుగని గర్భదాళతో ఏడ్చాడు. "నా అనురాగం మరచిదేనా అనీ, నిర్జిత నిర్జరాణి నా అనీ, దాహపీడ విజిత పుత్రప్రభా అనీ, దారను దాహ్యుడు తగదా అనీ" అంగలర్చాడు.

రావసుడు తన పరాక్రమం రాక్షసులకు చెప్పుట

ఆ అధిక దుఃఖం ఆగ్రహంగా మారింది. గ్రీష్మంలో జ్వలవస్మలు సూర్యునకు తైక్షణ్యం కలిగించినట్లు మంతుతూ, భయంకర జలచర సంతానంతోనింపిన సాగరంవలె ముఖిరుడై, కుబిలకురుడి విషేషంతో చూడ భయంకరమూర్తిగా పరివర్తనంబొందాడు. ఆతని నోరు ఇంగలలుగ్రకేళ్ళు నోరు తలపించింది. సహజంగా ఎర్రగావుండే కళ్ళు కోదరీవరలో ఇంకా ఎరుపెక్కినై. ప్రకృతి భీకరంగావుండే శరీరం లింకతో కుద్రహుషాన్ని పొందింది. మంతురున్న వర్తిమంది మండే సూర్యబొట్టు రాలినట్లు కళ్ళనుండి నీళ్లువారియై. రాక్షసవేష్ట్యమానహేర యంత్రంలాగా దండాలు కొడుకును వచ్చును, కాలాంతకుని గతివయంకొల్పే చూపులు ఆర్కదాపున్న ఆసులు

లిలించి గుండెలదరి గుంపులై పారిపోసాగాడు. పారిపోతున్న పరివారాన్ని బంధు సుహృదుమూర్ఖులను అపి భయంతోలేలాగా, ధైర్యం కలిగేలాగా తన శక్తి విప్రులగా చెప్పసాగాడు. "రాక్షసశ్రేష్ఠులారా! వినండి. పక్ష సహస్రాలు ఘోరంగా తపంచేసి విధాతను మెప్పించాను. తపోబలంతోనూ, ధార ఇచ్చిన పరాం బలంతోనూ, దేవదాన యక్ష గంధర్వ పన్నుగానువల్ల భయం లేకుండా వున్నాను. పృజహతి మొక్కపోయే బ్రహ్మదత్త కపటం కలిగి వున్నాను. అయిన చేతనే పొందిన దివ్య శరసనం ఇంకా నన్ను వీడి పోలేదు. భగ్గుదారినై, స్వంపన స్థిరుడనై సాటితోడు లేకుండా సమరాలుచేసి యశస్సు అర్జించాను. విరించి ప్రసాద శరవాప కపటదారినై సంగరంలో నిలిస్తే ఇంద్రాదులు పాదావ్రాంతులైనారు. రామలక్ష్మణాదులు నాకేమిరెక్క? తెండి నా భయపు. భూర్యనాదాలు దిశలునిండ పూరించండి. రామలక్ష్మణులు సమరంలో చెండి వస్తాను" అని దిగ్గజ కర్ణకళంకంగా హుంకరించాడు.

రావణుడు సీతను చంపబోవుట

ఒకవం గర్భశోకం కాలుస్తుండగా, ఇంకోవం దుర్మోహం అబ్బిం పోస్తుండగా "ఓ నివాచరులారా! నా కొడుకు వనదర పంచనార్థం కృత్రిమ సీతను ఛంపించాడు. నేను విరక్త అయిన ఆ కృత్రిమంగానను నిజంగానే వనించి నా పీడ తొలగించుకుంటాను" అని పుష్పమాళాలంకృతయై, నిజమచిర తిక్కత శోభిల్లున్నయై వెలుగుతున్న చంద్రహాసాన్ని గైకొని సీత వున్న ఆశోక మానికి ఆగుండా పోయాడు. మండ్రులు, మలరాంతలు, పరివారకులు కొంచెం కొంచెం లాగునరించాడు. వెంట పోతున్నవాళ్లు పరస్పరం దిగ్గరగా "ప్రభు మరే సామాన్యుడా? సకలదీప్తులు, వైచరదీపుల ఆహవంలో పరామారుల చేశాడు. వాళ్ళలో నేవలు కొన్నాడు. ఇంతటి విక్రమాభ్యుని దృష్టిలోపడి మానవులైన రామలక్ష్మణులు ఏమైపోతారో ఎవ్వరికి తెలుసు? దేవకల బయింది దివ్యురత్నాలెన్నో తెచ్చాడు. బలంలో, విక్రమంలో పక్షనాల్లు లోకాల్లో మన ప్రభువును సాటి మరెవ్వరున్నాడు? అపారణంగా ఆశోకమానికి ఎందుకోపోయిన్నాడు. ఏవో ప్రళయం సృష్టిస్తాడు" అని ప్రళంసల వర్షం కురిపించాడు. ఆ ఘోష గాలిలో కరిసిపోయింది కాని, కోపఘోర్ణిత హృదయసాగవలైన పంక్తిముఖుని చెవిసోకలేదు.

మండ్రలు, బంధువులు, స్నేహితులు, బుద్ధిమంతులు అంతవడి ఎంత వేరుకున్నారోహిణి వెంటనందే గ్రహంబాగా సీతను చేరదోయ్యను. అందుకు లోలోపల "ఏం జరుగుతుందో" అని భయంతో వెంట నడిచారు. ఆతని ఆకారం, ఆకలి గమనం ప్రేమస్కరంగా లేదు.

రావణునిచూచి సీత యఃశించుట

అంగులు కాచిదేస్తూ నవకొండవలె నవచివస్తున్నవాణ్ణి, చంద్రహాసం చేరిలో చరించినవాణ్ణి, కోపమఃఖాలలో కుమారులున్నవాణ్ణి, అణునవాళ్ళు మాచిమాటికి అడ్డుపడుతున్నవాణ్ణి, రావణుని రామవచ్చి, పరమవర్షిత్రాసు తల్లి, సీత చూచింది. ఇంతకు పూర్వం చచ్చినదేమో, ఈవచ్చినదేమో పరికించి భయం పొందింది. "ఏమిట పరిభవభిన్నుడైనట్లున్నాడు. తెలియదాని మరోమేవన ఏమో ఈతని బాధిస్తాంది. ప్రవర్తించేయటం చేతతాన సన్ను చంపవస్తున్నట్లున్నాడు. ఆతనిచ్చిన గడుమింతా ముగియలేదు. ఏమో ప్రహరం సహించడానికి నావాళ్ళవల్ల వచ్చి వుంటుంది. అందుకు వాళ్ళను ఏమేయక కనికొట్టి నన్ను చంప వచ్చాడు. ఓక్కులకు ఓక్కైన మహాదాహుకు, సర్వవరాక్రమము దాళరక్షి నాకు ఓక్కయివుండగా, అనాభవరే ఈప్రమక్కడివక్కనును నన్ను చంప చూస్తున్నాడు. పరిదేవతలైన నన్ను ఎన్నోసార్లు వేడుచుని, నాచేత చిక్కొట్టబడి, నిరాశుడై, వేసరి, మోహరోహిణుడైచేత, అవమాన భరంతో క్రుంగి, చగవీడ్చుకుంటూ నికి నాప్రాణాలు హరింపవలనాను రాబోలు. లేకపోతే ఈ కరవాలం ఎందుకు? బంధుమండ్రుల అన్యగింపులెందుకు? ఈతనికి ప్రళయకాలం కద్రదూడం ఎందుకు? వీడిరాక నన్ను చంపటలే. సర్వం. ఇది ముహూర్తానికి సర్వం. నేను లలభ్యుని భావించి నా వాళ్ళనే హత్యగాచింది చెప్పవచ్చాడేమో? ఓ ఓ! నాకోసం నావాళ్ళు అంతమైవారేమో? శాంతం పాడం. నావట్టుకతో ఎంత వైపరీత్యం పుట్టింది? లోకంలో నా గాభాసుంది ఇంతొకెక్కడవుంది? నావాళ్ళు తన కొడుకును చంపితే ఆ యుద్ధంతో నన్ను చంపవచ్చాడేరాని, వాళ్ళను ఎదుర్కులేకపోయాడు. ఈ క్రోధంలో నన్ను నిజంగా చంపు తాను. నా భర్తను దరింపే మోగం నా జీవితానికి ఇచ్చలేదు. నాజ్ఞకు ఈనాటిలోగరి. నేనెంత బుద్ధిహిరురాలన? మురిమించుదైన హామను

యోగ్యమైన అభ్యర్థన త్రోసిపుచ్చి నా మరణాన్ని నేనే కొనితెచ్చుకున్నాను. ఆపూజ్యుడు చెప్పినట్లు ఆనాడే ఆరని మూపుపైనేక్కెమ్మెన్నట్లుయే, నానాటిని అంకసీమలో అనురాగవాక్యలు ఆలకిస్తూ ఆనందంపొందుతూ వుండేవాన్ని. ఈ దుష్టునిదే దుర్మరణం పొందే గీత నానాసట వ్రాసి వుండగా ఆ మంచి బుద్ధి ఎందుకు కలుగుతుంది? అందుకే శ్రీ బుద్ధి ప్రకయాంకరమని పెద్ద లన్నాడు. అభిమానంతో అల్లరిచేసినా సత్యం సత్యమే. ప్రకృతి ధర్మం ప్రకృతి ధర్మమే. పాపం! వృద్ధురాలు, ధర్మపీన, నా అత్త ఎంత ఏడుస్తుందో? ఒక్కగాని ఒక్క దిడ్డడు. ఆహవంలో హరుడైనాడని వింటే, ఎంత కాలానికి తనకు సంతానం కలిగిందో, బాలుని శైశవం, శ్రీదలూ, ప్రజలకు ముప్పు బిడ్డడై, పొందిన ముప్పు ముచ్చట్లూ, యౌవన దశలో చూపిన భక్తి ప్రేమ గౌరవాలూ, సత్ప్రవర్తనీ, ధర్మకార్యానందీ, త్యాగభావం తలచి తలచి, గుండెలవిసి 'ఇంతెక్కడి కొడుకని' తన దుర్మేగానికి దురపిల్లతూ, శ్రావ్యకార్యాలు తీర్చించి తాను చిలిలోనో, సీళ్ళలోనో పడి జీవిత శేషం ముగించుకుంటుంది. ఇంత అనురూపానికి మూలం ఆ జగజంత, అసతి, కుబ్జ, మంధర. అది కూడా కాదు. పాపంపండిన నేనే. ఆనాడు పతివద్దన్నా వెంట వచ్చాను. పరిశుద్ధుడైన మరదలి అనరానిమాటలన్నాను. నేనేకాక విశుద్ధ చరిత్రల అష్టకష్టాలపాలు కాదించాను" అని తలపోస్తూ కందికి కడివెతు నీళ్ళగా ఏడ్చింది.

సుపార్శ్వం రావణునకు నీతి తెలిపి మరలించుట

వ్యాఘ్రం వెంట తగిలిన గోమాతవలె సీత ఏడుస్తుంటే, ఆమెనుచూచి హృదయం జాలితో నింకగా, భీషండుడు, శుచిషండుడు, ఉత్తమమంత్రి, సుహృద్భుడు, బంధువులు నిరౌఢిచగా నిలిచిన ప్రభువును సమీపించి, మర్మ చేర్చడవలెన మాటలు పల్కుసాగాడు. "ప్రహ! ఏం చేయబోతున్నావు? బ్రహ్మ కులంలో జనియించావు. కుడేతనకు తక్కువవై నావు. వేదాన్ని పారంముట్ట వల్లించావు. చేయతగిన ప్రతాలు చేశావు. ఈయతగినవారికి ఈవులిచ్చావు. స్నాతకుడవై, నిత్య నిదోచితకర్మలిపై, బ్రిలోక విజేతవై, పరులు తేరిమాడరాని, భావింపరాని లంకానగరాధినాభుడవై దక్షిణ నాయకుడవై, మహా తపస్సంపన్నుడవై, విశేష తపశ్చర్యా

పరిత్యజ విచారమై, పద్మాసనానుగ్రహ లబ్ధ దుర్లభ పరసంహోమా దమై, నిరంతర శివపూజా మరంభరుదమై, చివరకు దిక్కులేని ఒక దుఃఖ ధాగిని, అవ్యవహీనము, భయద్రాంతము, బలార్హత ధర్మప్రణయ దూరము చంపటం యశఃకారణమని భావించావా? ఈమె చావుతో యుద్ధం ముగుస్తుందా? చచ్చిన లోకైక వీరుడు ఇంద్రజిత్తు బ్రదికి చస్తాడా? నిదలు తెలియని కోపంలో ఎంత హాపానికి ఒడిగట్టావు? ఇదియేంధర్మమని అబలను, మానవిని చంపసిద్ధపడ్డావు? ఈ మానవని రూపసంపద చూస్తూ, ఈమె శీలాన్ని గుర్తిస్తూ, చంపటానికి నీ చేయి ఎలాచేయింది? నీకీబుద్ధి ఎలాపుట్టింది? కూరులమైన మా సాయంతో చిరోమలైన రామలక్ష్మణ రవిపుత్రులపై నీ ఆగ్రహపట్ని విడిచి పెట్టు. అప్పుడు నీ శౌర్యాన్ని లోకాలు ప్రశంసిస్తాయి. ఈరామకృష్ణపక్షచతుర్థి. ఈసమయంలో అభ్యమిత్రుడవై (శత్రువులపై దాడి వెడలెవాడు) రణసన్నాహాలు సాగించి, రేపు అమావాస్య రావటంచేత, సరభుడవై, ససైశ్శుడవై సమర శ్మేతానికి చని విజయం పొందు. కూరుడవు, తీసుడవు, సారతరకృపాణివి, నీవిక స్మృతనస్థితుడవై, రత్నవైరణంతో రాముని వధించి సీతను గ్రహించు. అంతేకాని ఫలకారికాక ప్రమాదకారి అయిన శ్రీ హర్మకు ఎందుకు పాల్పడగావు?" అని నయవినయ నిర్భయోపదేశ విధంగా బోధించాడు. దుష్ట సంకల్పకూ, దుర్మోహకూ అయిన రావణుడు ధర్మమైన మంత్ర మాటలు మన్నించి లంకచేరి అప్పటి కప్పుకు సభను తీర్చించాడు.

రావణుని మూలబల యుద్ధం

మహా సభామధ్యంలో హేమ సింహాసనాసీనుడై అమరులు సేవించే ఇంద్రుడులాగా భాసించాడు. సభ నిశ్శబ్దంగా వుంది. అందరు ప్రభువు నోటి చెంట నన్నే వాక్కులు విన కుకూహలంలో వున్నారు. దుఃఖవైన్యాలు మొగంలో ముప్పిరిగొనగా, సభమంక పార చూచాడు. "సభాస్థాచలారా!" అని సంవోధిస్తుంటే కడుపుశోకం పెచ్చు పెరిగి కన్నీరు మున్నీరుగాచేసి ఆమోఘం కలిపింది. కంఠం గాల్గవ్వమైంది. తనువు తూలింది. మహా విక్రముడు కనుక ఆ శోచనీయవృత్త్యాన్ని అణచుకుని అంజరించాడు. "చార్య ఘటకులారా! హయ హున్తియుతం, స్మృతన సైన్య విరాజితం అయిన

పరూభిరౌ దాకి వెడలి రాముణ్ణి ఒక్కడికే చుట్టుముట్టి ప్రాప్యదం భోచార
 పర శర పరంశర చక్షించి, అందులో ఆకరి ముంచి చంపండి. మీరిప్పుడే
 భంజన భూమికి పయనించండి. రేపు నేను మీకు ప్రాప్తగా రథినై వస్తాను.
 శేషం మీగిరిలే నేను చెందివేసి శత్రు శేషం లేకుండా చేస్తాను. మీవల్ల రామ
 లక్ష్మణులు హతులు కాకపోలే నేనే చంపి జగం మెచ్చేలాగా జయంపొంది
 లంకానగరంలో మీరు అనంగం పొందేలాగా సక్కురిస్తాను" అంటూ మీకు
 ఘోషంలాగా పరిచాడు. అందుకం అంతా "జయంబుకే! జయనిజిత
 సురేశా! జయ విష్ణు రమస్యప్రవాసీ!" అంటూ కవలి వెళ్ళారు. సాగరం
 చెలిమరికట్ట దాటినట్లు చాచానికంతో సేనాపతులు, సితపట్ట సంతానంతో,
 వరిఘాడి బహువిధ ప్రహరణ సాధనంతో రణభూమికి వచ్చి వానర
 సైన్యంతో తుల్యురారు. తలతల వారుతుండగా దివికారి బృందం హతాత్తుగా
 వచ్చి తాళుండు సంతోషంతో ప్రమత్తులైపున్న ప్లవగపిరులు మొదట్లో వెను
 రగ్గిగా, క్రమంగా బాగాన్ని పుంజుకున్నారు. పూహ నిర్మాణం క్షణంలో
 జరిగింది. క్రమబద్ధతతో క చ న రం గం కల్లోనినా మార్చారు.
 దానులు ఎదురు దానులతో ఉభయపక్షాలు సైన్య నష్టం పొందినై.
 నష్టార్థి పూరించుకుంటూ, గంకు మీ గి రి చం ద యుద్ధం చేశారు.
 గంకుతో, భద్రాంతో, హలాంతో, ము స ల ము గ్గ రా ల తో నిశానులు
 ఓరకంగా ప్రహరిస్తుంటే, చూపులు చూపుతుంటే, చూపురాంతో
 ఘోరంగా ప్రహరించారు. ఒకరికి వొకరు తీసిపోక, ప్రాణాలపై తీసిలేక,
 ప్రమథుల విజయార్థం పోరుతుంటే రక్తం ఏరుతై పారింది. చరణ ఘట్టన
 సముద్రాంత ధరణిమాపై రక్తనదులు ప్రవహించి శమింపజేసినై.
 ఆ రక్తనదుల్లో కళాలు మారతీరాలకు పయనించే నౌకల్లాగా కనుబట్టినై.
 సమరసమయం తక్కువైనా సైన్యవాళం ఇరుపూర్వం ఎదుగునంతగా
 జరిగింది. కరిరథ కూరాలు, తురగపక్షులు, (చేపలు) తుంగకరీర నౌకలు,
 కేరస భూమహులు, హతశేఖర డింజీరాల (నుదుగుల)తో రక్తవాహినులు
 రణభూమి ముందెరలై. నెత్తులు చాగుతున్నా, చెబ్బలు తగులుతున్నా,
 శరాలు నాటుతున్నా మడమ ప్రిప్సకుండా వానరులు శత్రువుల కూర్చి కూలి
 పోతున్నారు. ఎట్టకేలకు చనచరసేనులు రాక్షసులను పైవేయి కాగలిగారు.
 జానుగులకు, నాసికలకు, కనుకెప్పల మెండుకులకు, శరీరాలకు, గోళ్ళకు

రోనూ, చుంబాలరోనూ పెరికి, కొరికి, నరికి, చేపించి, చాపించి విజయం సాచిస్తున్నారు. పండిన వృషానికి పదులు పరిగెత్తినట్లు ఒక్కొక్క దానవుని పైకి పంచల సంఖ్యలో వానరులు పరచి నేల దొరగిస్తున్నారు. ప్రతి వీరు లైన రాక్షసులు ఓహహింపక పరశ్వధ శూల కృపాణ వల్లరీ చరిషూ జగాంతో వనాటలను కూల్చారు. చీల్చారు. గొంచారు. త్రుంచారు. కురిల పడగా, డీలుపడగా, కొంచల చుంచగా, తల్లడిల్లగా, జెతగొనగా పార ప్రోలారు. సురదైరులు విలంబించగానే, హరి సంరానం విరిగి పారిపోయి ఆ రక్షరజ్జుడైన రాముని శరణుజొచ్చాడు. రసవారి పాటు, శత్రువుల పోటు చూచి రాముడు కోపంకం చేపట్టాడు.

శ్రీరాముడు మూల బలాన్ని చంపుట

భనువు చార్చిన దాశరథి నారి సంభిం శత్రుకోటిలో చొరపడ్డాడు. శరవర్షం కురిసాడు. సూర్యుణ్ణి మేఘాలు దరిచేరలేనట్లు, దహగ్నిని దావం రానట్లు, ప్రవాహాన్ని సమీపించలేనట్లు రాముని రక్కసులు చెంత చేరలేక పోయారు. దవానలం చెలరేగి రానరాన్ని కాల్చినట్లుగా రాముని అగ్ని బాణాలు రక్షో వీరుల తాకి అగ్నిలోపశ్య మిదురల గుంపులాగా చేసిరై. ఇవమిత్తం అని నిర్ణయించరాని జపంతో రాముడు శర ప్రయోగం చేస్తుండే ప్రకంఠ యుంధామానుతాన్ని అడవి ఆగతనట్లు అసురులు విన్నా భిన్నంగా, విభవస్కన్నంగానై చూడరానట్లు రణభూమిలో చారి పోయారు. కూలే రల, కూలే రల. ప్రవేలే రలలు ఒక పంక, దగ్ధభగ్ను పీడిత రమవురై గుట్టలుపడుదుర్ను సైన్యం మరొకపంక రమపించటం రప్ప, రాముడుగాని, ఆయన కోపందంగాని, శరంగాని కనుపించటంచేయ. ఇంద్ర జిహ్వ చూచాయుధాన్ని అప్పటి రాముని యుద్ధం తలపించింది. శత్రువులను రివృన్ద ప్రయోగంతో వచ్చి రాముని నాటుకున్న బాదారీచారి రాముడెక్కడ వుండి వేస్తున్నాడో దృష్టికందటంయెదు. ఇంద్రుని చృవహార్యం అత్యశక్తిగా శరీరంలో నిల్చిన అర్చులాగా తోస్తున్నాడు. ఆ భవహింసం ఇట్టివని దేవరతే చెప్పలేకపోతున్నారు. రాముడు గాంధర్వాస్త్రం ప్రయోగించి పర భయంకర మహా రక్షసైన్యాన్ని సమోహితమై దిగ్భ్రాంతిలో మునిగేట్లు చేశాడు. ఆ అస్త్ర ప్రయోగంతో అయోధ్యయైన అసుర సైన్యం ఎవడికి

వాడు ఎదుటివాడు రాముడని భావించి అశ్రోన్మం పోలి ఆసువులు పీడించి. ఈ వీధులు కూలుకున్నై. ఇక్కడే రాముడున్నాడంటే, రాదు రాదు హుంహులు ఆ వైపు కుప్ప తెప్పలుగా కూలుకున్నై. అక్కడే రాముడున్నాడని కొందరన్నారు. అది కానేరాదు. అక్కడా, ఇక్కడా లేదు. అదిగో అటు చూచండి. రథాలతో రథికులు నేలపాలవుతున్నారు. అక్కడున్నాడని అన్నారు చురికొందరు. ఆ విధంగా ఆసుకుంటుంటే ఆశుగాలు వచ్చి తాకడంతో అయ్యో! ఇక్కడే రాముడున్నాడని దేవుడా అంటూ కొందరు చచ్చిపడుతున్నారు. ఆ నమస్తున్నవాడు, ఆ వైపుపోతున్నవాడు, ఇటు నన్ను చూస్తున్నవాడు, ఆ కత్తి ఎత్తివవాడు, ఆ శరప్రయోగం చేసే వాడు రాముడే అని తల్లిడిల్లిపోయారు. చివరకు సీవే రాముడవు, సీవే రాముడవు, చిక్కావు. నిర్మిడే చంపుతున్నానంటూ వొకరిని వొకరు హెచ్చుచును చచ్చారు. వొకనికి పెక్కును రాములుగా, పెక్కుద్రుడు వొక్క రాముడుగా అనిరక సాధ్య భూషాంశిత్యంతో, అలాత చక్రంవలె, జవ గమనశక్తిచే ఇంద్రజాల భ్రాంతి కల్పిస్తూ రాముడు యుద్ధం చేశాడు. అంగనాభి, సత్త్వస్థి శరారం, నేమివామం, జ్యోతిస్స్వనరహం, తేజోబుద్ధి, గుణ జ్వాలం, దివ్యాస్త్రభారం, దీపిరం, రాక్షసాంతకం ఆయిన రామచక్రం కాలచక్రంగా పరిభ్రమించి, పడివేల సైన్యం, పవనవేగంగల రథాలు పడినూర్లు, గజ సహస్రాలు, ఆసువ్యాక హయలు, సాదులు, యోధులు, పదాతులు పూర్ణ కరసహస్ర యుగ్మకంగా మూలబలాన్ని మూలముట్టుగా హరించింది. మూడు సుహృద్రుల ఘడియలో వాడిగల వేడిములతో నిస్సహాయుడై, పాదచారిమై, తోక కంటక పరాక్రమములైన రావణుని మూల బలం రాముడు నిశ్శేషం చేశాడు. లంకా రక్షణం తప్ప, యుద్ధ సంకటంలో బందని మహారథులు, ఆస్కర పరాక్రమములు, లెక్కకందని వారు సత్య పరాక్రములైన రాముని కోవంద పాండిత్యానికి ప్రాణాలర్పించి ప్రకంఠించాడు. హతశేషులు, హతరథులు, హత కురుగులు, హతకేతనులు కాండితులై చావురప్పి కన్నులొట్ట పోయినట్లు లంకకు చేరారు. క్రుద్ధుడైన పాలాపురి సమిధాక్రికం ఆన్నట్లు రాముని యుద్ధం సాగటంచూచిన సిద్ధర్థి దేవతాగణం చినురులు చేసింది. సూర్యోదయాభ్యుదయం రణధూనికి వచ్చిన మూలబలం సూర్యోదయం అయ్యేసరికి చంద్రదయానికి చెదిరిపోయిన చీకట్లు

లాగా రాముని శరవాతూలానికి చెదరిపోయింది. రావణుడు తాను వచ్చేవరకు రణం సాగిస్తారని నమ్మి పంపించిన మూలబలంకథ గాథగా ముగిసింది. మళ్ళీ రవాంగణం ప్రకారంగా మారిపోయింది. ఇంతలో శత్రువులు వచ్చే జాత లేనందున శ్రీరాముడు శాంతించి, భనువున గుణం సడలించి లక్ష్మణుని కందిచ్చాడు. అంతవరకు పిండిబొమ్మల్లాగా నిర్బి సమరం చూస్తున్న రవి పుత్రుని, రాక్షసరాజునూ, హనుమంతుని, జాబవంతుని, ద్వివివక్షైండులనూ, మిగిలిన కిశకిలనూ చేరపిలిచి, శ్రీరాముడు చిరునవ్వులను “పూజ్యులారా! నా చేసిన యుద్ధాన్ని చూచి మీరు ఆశ్చర్యం పొందుతున్నారు. నిజమే. ఈ అస్త్రవిద్య, శక్తి, కల్పాంతకుడైన త్రిలోచనునికీ, నానూ తప్ప మరెవ్వరికీ లేవు. ఇప్పటికి మనం విశ్రాంతి తీసుకుందాం. అపై సంగతి కొంతవలం ఆగి ఆలోచిద్దాం” అని చెప్పాడు. అంతగా సాగిన ఆ భయంకర యుద్ధంలో రాముని శరీరం కనిగిందనేది. చచ్చిపడిన రాక్షసపీఠల పరాక్రమం అంతా ఏమైందో ఏమో. పొడుపు కొండపై లోచే పొడుపులాగా వెలుగుతున్న రామ చంద్రుణ్ణి దేవతలు, మహర్షులు, శాఖాచరులు ప్రశంసలతో ముంచివెత్తారు.

రాక్షస వాంఠలు ఘోరంగా ఏడుపుట

ప్రపంచాంతో అంతచేరిన భటవర్గం, సాశ్వం, సునాగం, సువృణంగా మూలబలం రాముడాడాగ్నికి ఇంకనమైపోయిందని చెప్పింది. ఆ వార్త విన్నగానే ఇంటింటా శోభనానికి మారుగా శోకదేవత విలయవాండవం చేయసాగింది. ఆ లంతానగరం ఎంతచేర వ్యాపించి వుందో అంతచేర ప్రత్యక్షువు కంపించి పోయింది. హతపరులు, హతసురలు, హతవాంధవులై అసురవాంఠలంతా నేలబడి పొద్దానునూ, గుండెలు, మోములు కొట్టుకుంటూ, తలలు పిక్కుంటూ హో అని సముద్రవహిష లుచ్చంగా ఘోరంగా ఏడ్చారు. ఒకరితల ఒకరు కొట్టుకున్నారు. ఒకరిని ఒకరు కౌగిలిండుకున్నారు. పోయినవాళ్ళ గత గాథలు త్రవ్వే పోసుకున్నారు. “నిత్యకల్మాషం, పచ్చ తో రణం గా, స్వర్గాన్ని మించి సుఖ భోగాలతో తేలిందే లంతా నగరానికి ఎంత గతి పట్టించావే మచ్చనాతిముందా?” అని కొందరు ఏడ్చారు. “ఎందుకుపోయిందో ఆ ముసలి పక్క? ఆ మిట్టపండ్లు, ఆ ప్రేలాడేపొట్ట, చేటంత చెవులు, దబ్బనాల్లాంటి గోళ్ళతో, చింపిరిలతో, గదానితో, మిడి గ్రుడ్లతో,

ముదనపు (మృతసం) అందు బురదోస్తూ మిడిమీలంగాపోయి అడివిలో ఎక్కడో తలదాచుకుంటున్న ఆ రాక్షసునిపై, మస్కం మస్కం, పూర్వం చూడమన్న వీరు చలించింది? ఈ ముదకు అంత యోగ్యతా? సకల భూత హితారత్నం ఈ లోకనింక కోరికే తరు నిరకరించక పెనవేసుకుంటాదా? ఆ మహా సాధ్విని చంపబోలే ఇంత పరాక్రమవంతుడు దొరకుంటావా? అయినా దొరకున్నాడు. అంతలో ఆగక ఆ ముక్కోపి లక్షణునిపై ఎందుకు పవారె? అయిన ముక్క చెప్తేరాదు కంఠం కోస్తే సరిపోయేది. ఈ సగరనికి ఇంత మృతి పట్టేదేరాదు. ఈ చెడిపెను విషేకం ఎక్కడంది? ప్రభువు సోపరినని పట్టవగ్గాలు లేకుండా తిరిగిందే రాని, ముచీ చెప్తా ఆలోచించిందా? తానెక్కడ? అయినెక్కడ? ఈ కుహపి ముదకు ఆ సుధారక వదనుడు రావాలా? నెరసిన రలమెత్తుకల దొర్కు ఏమని ఇందిరికాలకుని మోహించింది? అడిగితివర్తన ఏకపర్షివ్రతుని అనిస్తుందా? ఈ కాల ప్రమాద హస్త గజతుండ సర్వం దాహుని అరింగ నానికి అరాటం పొందిందా? తనకూ తన పాడు కూడానికి రగినవాడు రాముడా? రాక్షసునిలోనివేసేలే. ఇది లోకులుమీదే నవ్విపోరా? తిట్టిపోయరా? ఇటువంటి ఆగడం ఎక్కడైనా ఎప్పుడైనా విన్నామా? కన్నామా? తాను చెప్ప కోరి వనసుండా చెరిచినన్నట్లు భరమాషణుల సమూలం నాశం చేయించింది. కనుపురో నిశ్చ కదలకుండా రాపాడే రాజుకూ, రాముడికి వైరం పెట్టింది. ప్రభువైనా ఆలోనించావా? కంతానికి పట్టుకున్న కాలపాశంలాగా సేరకు చెచ్చాడు. తెచ్చి ఏమి ప్రామిరున్నాడు? బ్రదికి వుండగా ఆమె స్వాధీనం రావటం మిక్కిలి వృధా బలవద్విరోధం పెంచుకున్నాడు. విరాధుడు ఈమెను కోరి వివాహం పొందాడు. ఇంతకంటే వేరే నిదర్శనం ఎందుకు?

పడుకాల్గవేల బలవంతులైన రాక్షసులు రలవడి పేరు మారి పోయారు. ముదకులు భరమాషణుల త్రిశీర్షలు కాలభర్మం చెందారు. ఇంత కంటే గొప్ప నిదర్శనం ఇవ్వలేదే వుంది. యోజనదూరము, శోభిత భోజి సుదు, భూరిబలుకు కబంధుడు రాలునివాసులలో రాక్షసం పెట్టాడు. ఇంకా చెప్పాలంటే మేకునిభసారుడు, ఇంద్రుని పుత్రుడు, హులిని మెప్పించిన తపస్వీ, వారిని ఒక్క చాణాలో వధించిన రాముని పీఠతప ప్రబల ప్రమాణం. అయిన పరాక్రమానికి ఎన్నని నిదర్శనాలు చూపించటం?

దీనుడై, దిక్కులేక, భార్యపై ఆస చెడి, ప్రాణ రక్షకు ముక్కంటికైనా పర్యవం ఆశయించినవాణ్ణి, సుగ్రీవుణ్ణి లోకం మెచ్చే విధంగా ప్రభువును చేయలేదా? యుద్ధం వారముదే పాచాలపై బడిన మన విధిషునికి ప్రభువు బలికి వుండగానే పట్టం కట్టలేదా? ఎంత శక్తి లేకపోలే ఆంధ్రుని చేస్తావా? చాచం! విధిషునిని చెవి నిట్టకట్టుకుని ఎంత చెప్పాడు? అన్నదైన ఆరనియన్న గౌరవం నిజంగా ఎవరిదంటి? సర్వరాక్షసహార ప్రవచనం, అశ్వభర్త సంకల్పం, రాజసిరిపూరు అయిన ఎన్ని సేనలు చెప్పాడు? ఎన్నెన్ని ఉపాహరణలు చూపించాడు? మోహపాపబద్ధుడైన ప్రభువును చూపించినవా? ఆ సుమతి, ఆ భవిష్యత్కాలవర్యనును విధిషునిని విప్పివేసి సీతను రామునిను సమర్పిస్తే ఇంకచేటు లంకను కలిగేదా? ఈ విధంగా చల్లకాడయ్యేదా? పరిసర భావపుకోసం కొందరు వివరమై, కొందరు పుత్ర హీనరై అంగనలు ఏడ్చే దుర్గతి పట్టేదా? మన కర్మ ఇలా కాలిలే ఆయన మూలం అతిలోకమైన కొడుకుల రామకోహిణ్ణికి ఇంకనుండేసి ఏదవ్వటం లేదా? ఇది ఏమి మూర్ఖత్వం? లోకంకోసం ఎందరినీను ఎన్నెన్ని చేయవచ్చు. వాళ్ళంతా ప్రభువునాగా ముష్టియారికి సత్పదధారా? రామరిదే ముఖరట్టును భావగానే సమకం ఆపుకుని సీతను కిచ్చి ఆయన కిస్తే పోయేవేదా? ఆ తర్వాత లక్ష్యమిది అనివామును చచ్చినప్పుడన్నా ఆహుత అపాదా? సాటిలేని సమరహుతును ఇంద్రకిర్తు మురనించినమేదమ ఇంకా యుద్ధం ఎందుకు? ఇంద్రకిర్తునే సాధ్యంనాని రాసలక్ష్యములు ఈయన శక్తికి లొంగు తారా! కొడుకుకంటే ఈయన అధికువా? కొడుకు అంద చూడకొనేగా ఇన్ని పోకిళ్ళ పోయింది? అతను చచ్చిన తర్వాత మూలబలం గెలుస్తుందా? తాను గెలుస్తావా? గెప్పిరా ఆమె అత్యుహర్య చేసుకుంటుందిగాని ఈయనను లొంగుతుందా? చివరకు పరమ మూర్ఖుడెవడంటే తడుపుకోకుండా దళరంతుడనే దుష్కీర్తి సంపాదించుకుంటున్నాడేనాని కార్యం సాధించుకోగలిగావా? అని ప్రభువును చూపించారు. వర్తలకోసం, బంధువులకోసం, పుత్రులకోసం ఏడ్చే ఏమిలు తప్ప లంకలో ఇంకేం మిగలలేదు. "ఏమి రాముడు? ఏమి లక్ష్యము? ఏమి మర్కటము? ఇవంతా స్వప్నంగా వుంది. ఎన్ని వేలంట్లు యుద్ధం చేసినా షరగాట్రుడైన రాక్షసుడే లేడు. దీనసంధికలో, ఎన్ని రథాలు, ఎన్ని గుర్రాలు, ఎన్ని ఏనుగులు చూచివున్నాపోయినై?

ఇప్పుటికిప్పుడు ఆపారం, అసంధ్యాకం అయిన మూలజలం మాడు గడియర్లో రామునిచేత నిర్మామధామం అయినంచే, మానవారారం దాల్చిన విష్ణువో, రుద్రుడో రాముడు కావాలె! ప్రభువు భోరణిమాస్తే మనం ఈవిధంగావిసుస్తూ కూడ బ్రదికేట్లు లేదు. లేవు గడపటం, గడపటం మనకు తెలియదేమో. ఇందరం ఇక్కడ దిక్కుమాలి దేవెరిస్తుంటే, రామునివల్ల తనకు రాగల ప్రమాదం గుర్తించక వరజలం వుందని గర్వపడుతున్నాడు. చచ్చిన ఇంద్ర జిత్తుకు ఆ పరాలు ఎన్ని లేవు? ఆతడు కూచిపోలేవా? యుద్ధానికి ఎలాగూ పోతాడు. ఆయన దృష్టిలో పడనూ పడతాడు. పడి చావనూ చస్తాడు. ఆయనకు విరోధిగా నిలిచిన వాళ్ళకు లోకంలో అశ్రయం ఇవ్వేవాడెవరున్నాడు ?

ప్రభువు చేయించే ప్రతి రణంలోనూ ఉత్సాహాలు పెక్కు పుట్టు తున్నై. లేవు జరగవోయే సంగ్రామంతో రామునిచేత మన రాజు హతుడు గాక తప్పదు. ఎందుకంటే, బ్రహ్మను కోరినవరాలై అమర భాగి రాక్షస సమూహంచేత చావులేకుండా మాత్రమే కోరబడింది. కాని, నర వానరులను అందులో చేర్చలేదు. గర్వం కన్నుగప్పింది. బుద్ధిభంకం కలిగించింది. ఆ ఫలం ఇప్పుడు నరవానరుల రూపం ధరించి వచ్చింది. రావణ వరతో రాక్షస కులం నామరూపాలు లేకుండా పోతుంది. పూర్వం వరజలంతో ప్రభువుపెట్టే హావడికి ఓర్చుకోక దేవతలు దాతతో మొరలు పెట్టుకొనగా “దానపులు, రాక్షసులు ఈనాటినుంచీ భయంతో మెదలుతారు” అని చెప్పాడు. ఆ మాటలకు తృప్తిపడక ఈశ్వరుణ్ణి వేడుకున్నారు. ఆ భక్తసులభుడు అమరులను అడరించి “మీ మేలుకై అసురహంతరియైన ఇంది పుట్టుతుంది. దానపుల నాశనానికి ఘట్టలాగా, రాక్షస నాశనానికి ఆ యింది లోతుపడు తుంది పొందని చెప్పి పంపాడు. ఆ ఇంతే ఈ సీత. కాకపోలే లోగడ ఎంతమంది స్త్రీలను బలార్య రించి తెచ్చాడు? వాళ్ళుగాని, వాళ్ళ వాళ్ళుగాని ఏ చెశారు? ఈ పరమ మూర్ఖుడు ఏ అనుభవించాడని ఇంత నాశనానికి ఇష్టపడ్డాడు? ఎరకోసం గాలంకో చిక్కిన చేపలాగా ఆకలితో అనుపులు అర్పించవోరున్నాడు. ఈరనికి బుద్ధి వక్రం. తెలివి భూస్యం. అహంకారం అధికం. సీతిమాట తలపెట్టని పాఠకుడు. వీడి పాపం పీడితోనేపోక లంకనే నాశంపేసింది. ఏ పాపం ఎరుగని కులస్త్రీలకు యావజ్జీవితం దుఃఖం తెచ్చి

పెట్టింది. అయితే అది చదువులాగా భయంకరమే కాదు చంద్రునివల్ల కలిగే భయంకరమే రషియే దారులు చూడు లోకాల్లో ఎవరూ లేరు. వారు చివ్చులో తగ్గొన్న వనకరిలువలె ఘోషపెట్టుతున్న మన రషియోసం రామ కోహగ్నిలో చగ్గుయ్యే చుహూర్మడెవ్వరు? నీరుమంటుడు, వివేకంకలవాడు విభీషణుడు అర్జునుని కార్యం సహలంకో ఆచరించి అంతకపాకం నుంచి విముక్తుడైనాడు. మననా ఆద్యష్టంలేదు. ఒకచేత పుంధే విభీషణుడే రషియే చాలె. అంతవరకు మనం జీవించి వుండాలే" అని అనురవాంతలు అందు లేకుండా వచ్చారు. ఆ వచ్చుకు చిహ్నాలు చిహ్నాలు ప్రతిబింబించినై.

పంక్తిముఖుడు హిరుష వాక్యాలు పలుకుట

అర్మేనుల, అర్మేనియన్ల, అర్మేనియన్లవాని హిరుంగమమస్తూ, తమ దుర్గతకే మొగం మొత్తకుంటూ, ఇంత అనర్థానికిమాలమైన చుప్ప నాలిరి, రావణుని చూసిస్తూ గోతు కుడుస్తున్న అంగుల ఘోష లంకేకురి కర్ణాల్లో నిశ్శబ్దంగా ప్రవేశించింది. ఆ సర్వ వచనాలను అమల చూడం చలించిపోయాడు. కనులుమూశాడు. ధ్యానించుకున్నాడె నాడు. గతజీవితకథ సింహాచలారంజనం చేశాడు. "నేను బ్రహ్మ వంశంలో జన్మించాను. నా ప్రత్యర్థి శత్రువును. నా అగ్రజుడు భనేశుడు. తమ్ముడు కుంభకర్ణుడు. పుత్రుడు ఇంద్రజిత్తు. ఇంద్రుని సౌభాగ్యం రామునకులేదు. నేను దశగ్రీవుణ్ణి. వాడు ఏకగ్రీవుడు. వింశతిభుజుణ్ణి నేను. ద్విభుజుడు వాడు. కామచక్రమైన చైత్యులు నా పరివారం. స్థవగులు ఆతని పరివారం. సముద్ర మధ్యంలో వుండి నా రాజధాని. భూమిపై వుండి వాడి రాజధాని. ఘోర తపస్విని నా తల్లి. లోక భర్తం కలది ఆతని తల్లి. నేను బ్రహ్మచే దివ్య వరాలను పొందినవాణ్ణి. ఆతడు లోక సామాన్య గుణ విశిష్టర గలవాడు. మాకు ఎక్కడా పోలికలేదు. సమస్థాయి లేదు. అయినా ఆతడే ఇంద్ర నా శక్తిని నిగ్రహించాడు. సర్వం నివ్వలిరం. విధి జలీయమై రైఃబలం నాపట్ల దుర్బలమైంది. విధి అందుకలించి ఆతనికి చైవలం అధికమైంది. ఇప్పుడు నా కర్తవ్యం ఏమిటి? ఏ కొద్ది పరివారమో తప్ప సర్వం శూన్యమైంది. ఇంద్రుని పోగొట్టుకుని నేను జీవించి ఏం ప్రయోజనం? ఎవరికి సంరక్షణ కారణం? సురక్షించేవారంలా సమర రంగంలో చావడే చచ్చాడు. ఇప్పటికే

లోకం నన్ను మూఢుడుగా ముద్ర వేసింది. ఎంతకాలంపున్నా ఈ సౌఖ్యాలూ, ఈ కష్టాలే కదా? క్రొత్త ఏముంది? నా తమ్ముడు పొందిన స్థానాన్నే నేనూ పొందుతాను. నా పాప కార్యాల్లో పాటు పండుకున్న వాళ్ళు నాతో పూర్తి అవతారు. నేను నిజంగా మూఢుణ్ణి, మోహం కలవాణ్ణి అంటే సీతను ఎందుకు బహర్కరించాడు? అప్పుడే శాప శక్తిచే చచ్చేవాడినేకదా? అప్పుడు నేనే చస్తాను. అనుయాయులంతా పుంటారు. దానివల్ల వచ్చేదేముంది? లామూరి చేతిలో ఏదడుగా పోరి మరణిస్తే, స్వర్గం మోక్షం రెండూ వస్తే. నింప రేటువా తొంది పోవన్నాడు పెద్దలు. నావే కొనిరాజున సీత, సీత నా కాపురు కాలం అవుతుంది. అది గాక చైతన్య నిర్ణయమైన కాలం ఒరిగి పోయింది. అవసరకాలం చేరువైంది. కనుకనే మహాకర్త గల నా వారంతా సర మర్కటులచేత నాశం పొందారు. సముద్రంపై సేతువు సాఫ్తమా? అయింది. నేను తైవాన్ని ద్వేషించాను. తైచు శిక్షించింది. తైచులోనే రీస మవుతాను. ఇర నా స్థానం అక్కడ. ఇక్కడ రామ" అని తన జన్మ సార్థ ర్థాన్ని గురించి భావించి నిర్ణయించాను. ఆ నిర్ణయంతో ఆరతిలో ముఖిర మవుతున్న శోకం దురాగ్రహంగా రూపొందింది. అగ్నిగోళాలై నేత్రాలు విస్ఫురించాయి విరజిమ్మివై. భూత భయంకరమైంది మోము. ఆకనిహాసాన్ని అనురుతే చూడలేకపోయారు. పట పట పంక్తు కొరికాడు. పట పట కత్తం పెవవుల నుంచి స్రవించింది. పట పట తాకింది పదకం. కట కట పడింది హృదయం. సమీపంలోవున్న భటుల గుండెలు కడుగుతూ కొట్టుకున్నాయి. కోలాహల మన్మథంగా, శోకదేవతా సంచారంలో నెండిన ప్రదేశాన్నే, భటులనూ చూశాడు. అగ్రహారంలో చూడలు రదబడగా భటులతో "మీరుమెంటే పోయి, మా ఆజ్ఞ తెలిపి మహాహర్ష విరూపాక్షుం, మహోదర సహితంగా సైన్యంలో సమర భూమికి పొమ్మని చెప్పండి" అని చెప్పాడు. రాజాజ్ఞ మీరకు చకవాములు సర్వసన్నతలై వచ్చి వినయంతో నమస్కరించి నిలుచున్నారు.

"ట మీరులారా! కాని కాలం వచ్చిందని కలక పడకండి. జయప జయాలు వైవాళీలు. జరిగిందాని విచారించిర భరితమేముంది? మీ మెంటు నేనూ వస్తాను. సంకల్ప సూర్యకల్ప శరణాలతో సమర భూమికి పంపించి రామాయణుల ప్రభువుగా అందులో వ్రేలుస్తాను. అశుభం రవిపుత్ర

మనరాజుల హాతంబేసి రణయ్యల ముగిస్తాను. భరతుంధరన్త మీదుగాదాది మహాపీఠం బుడార్చి నేను రివస్తాను. నా అన్త పాటమంజూరి శరీరంబు వారి భరం న్యుష్టించి చుట్టించి కలిగిస్తాను. చారిలో సాగర గగన భూధర బంధు విదక్ష శాత్రువులను లేకుండ చేస్తాను. కంచలు కంచలుగా, రుండేలు రుండేలుగా, రుండలు రుండలుగా, రుచులు రుచులుగా, ముక్కలు ముక్కలుగా, ప్రక్కలు ప్రక్కలుగా, బ్రష్టలు బ్రష్టలుగా, పరియలు పరియలుగా, ప్రవ్యలు ప్రవ్యలుగా, పచ్చ పచ్చగా, పానలో రోకినట్లు, దాడినలో చెక్కినట్లు, రంపంలో రోకినట్లు, పచనంబోగం రరిగినట్లు, రక్షచర సంతా నార్చి నా శర సంతానంలో నడుచుచాను. మీరుచుచాను. ఇప్పుడే నా భనుస్సాగర కాంబోయ్యలలో కపి రోకార్చి కప్పలాను. చారిలోనుంచి తెప్ప రింకర చుప్పలు చుప్పలుగా వానర వైపుం చూరబోతుంది. నిగిరిది మన వలెనే తొట్టించి మార్చి. కేరకవర్ణం, సేరక కాంతియం అయిన కపి పూహరాహారంలో అర్చిత్రయ్యల మార్గం మార్గం ప్రవేశించి సంభోధం కలిగిందేట్లు చేస్తాను. నా శరణం కాదలుగా, తిగిపడిన వానరుల శిలు రూపాలలో చూచిన కమలాంబు నడుచు భూమికి అలంకారం అనుగర. బుక్కాక్క చూచిరి చందలు బేలుగా చువచులు చూరబోయేట్లు చేస్తాను. ఎవరినరులు, ఎవరి సుతులు, ఎవరి సోదరులు యుద్ధంలో నశించారో ఇప్పుడే వారి కనులనీచ శత్రుల చేతి రక్తంలో తులస్తాను. చంద భువాచందవ్యత కోచందగళిత శత్రుకాండ చందంకో, భంజన పంపితులైన చగతుర గుండెలు మండిస్తాను. కపిరోకార్చి శత్రుకాంతలో కడి కంచలువేసి నక్కలు, గ్రద్దలు పండిగా తిని మత్తెక్కగా నడుచు తేల్చార్చి నిండిస్తాను.

రావణుడు యుద్ధానికి వెడలుట

సారథీ! నా రథార్చి అయ్యుత్తంబేను. నా దివ్య శరవాహులు నా చేరి కింబు (కందింబు). చళచితురా! శ్రీ వాల వ్యధలు కప్ప అంతా నాలో రణ రంగానికి రమ్మని వెచ్చించి అరి తగ్గంగా శాసించాను. మహా పాహ్నుడు ఇంటింటిపోయి ప్రభువు చేసిన పిత్తపు విరిపించాను. బక్క ముహూర్త కాలంలో, తగ్గ చర్మమైన రాక్షసులు అయ్యువాలలో, అక్ష కత్తులలో, ముప్పు కల్లలలో, పడిలలో, పంకలో, బాగువాలు, వాలు

చామరలో, తోరకళ్ళలో, గొడ్డళ్ళలో, గంధ గొడ్డళ్ళలో యుద్ధ పరికరాలు కాక, ప్రహరించటానికి పనికివచ్చే సామాన్య సాధనాలలో తరలి వచ్చాడు. దివ్యం, భీమం అయిన తేరెక్కె, సత్త్వర గాంధీర్వాలు సముద్రముంతగాగల్గి అవని బ్రహ్మలయ్యేట్లు అనురనాథుడు అనిరచానికి పయనమైరాడు. ఆయన వెంట మహాయోధాగ్రేసరులైన మహాపార్శ్వ మహాదేవ విరూపాక్షులు రథారోహణం చేసి, ఆర్పులు, బొబ్బలు పెడుతూ అడుగురించాడు. సజ్య శరాసముడు, శిరశరపాణుడు అయిన దశకంతుడు, జడనాథ్యాలు గల రథం కదలి ఘంటారావాలు చేస్తూండగా రామ లక్ష్మణులు కాస్తున్న ఉత్తరద్వారం చేరడోయాడు.

రావణునకు అవశమనాలు అగుపించుట

లంకేశుడు ఉత్తరద్వారం చేరేసరికి వెలుగుతున్న భాస్కరుడు కాంటి మాసాడు. గాఢంగా చీకట్లు క్రమ్మినై. భూమి కంపం పొందింది. సర్వతాలపై నుంచి బండలు చొర్లిపడినై. సముద్ర తరంగాలు ఆకాశం అందేట్లు లేచినై. షలాశ శరుల సంఠానం ప్రూరంగా కూసింది. ఆకాశం నుంచి రక్తధారలు పడినై. నక్కలు, లోదేళ్ళు గుంపులుగట్టి అభయంగా అరచినై. రథశేతాలపై గ్రద్దలు వ్రాలినై. గుర్రాలు కాళ్ళుజారి పడ్డై. వామ భుజం, వామ నేత్రం నిర్దిమిత్తంగా ఆదిరినై. స్వీయ వచనంలో కళ తరిగింది. కంకర్వనిలో గడ్గద చేరింది. పిడుగుపాటుగా ఉల్క రాలి పడింది. జరగవోయే యుద్ధంలో ప్రమాదం తెలుపుతూ నక్కలు, కాకులు ఘోరంగా కూసినై. యుద్ధం కోసం లంకానగర ద్వారం చేరే యోధుల కందరికీ ప్రకృతి తన అనమ్మరి అవశమనాల ద్వారా తెలుపుతూనే ఉంది. తెలిసికూడా గర్జనలో త్రోసివేసి పోయాడు. పోయి రాలవర్మం చెందాడు. ఇప్పుడు మళ్ళీ ఆ ప్రకృతి రావణుని హెచ్చరించింది. అయినా లక్ష్మ్యపెట్ట లేదు. ముందుకే రథం నడిపించాడు. కాల్పేరితుడైనవాడు శాస్త్ర సంప్రదాయాలను ఎందుకు గౌరవిస్తాడు? అతని దృష్టిలో అన్నీ పరిహాసాలుగానే భాసిస్తై. కాకుంటే పంక్తిముఖుడంతటి ప్రాజ్ఞుడు తనకశుభం చెపుతున్న దుశ్యనులాలను ఎందుకు వ్రోసేస్తాడు? రావణుని రథం ద్వారం దాటింది. రాక్షసుల ఆర్వాటం మింటినండింది. దానికి అధికంగా రథికుల ధనుష్టంకార

నాచుం చెబుచేగిది. మూలజలరాకంబాగానే వానమలరు తెరిపిచ్చింది. ఏక్రాంతి పొందుతున్నాడు. ఇంతలో మైదుల అర్చాటం చినవచ్చింది. వెంటనే కష్టలు యుద్ధానికి సిద్ధపడ్డారు.

రావణుడు కష్టల అసంఖ్యాకంగా చంపుడు

ఇరువాగుల వారు ఎందుకో ఎవీ రుదీ యుద్ధంగా భావించారు. రావణ నిజయంత్రోసం రాక్షసులూ, రావణుని విజయంత్రోసం వారసులూ ప్రాణార్పణం చేపట్టానికి సంకల్పించారు. అదేంశత్యాహమో రెండు పక్షాలు రెండు సముద్రాలు, రెండు పర్వతాలు డీకొన్నట్లు డీకొన్నై. అగ్రహోద్యమితైన రావణుని కళం “భూసంహారం మూని గగన సంహారం చేస్తాడా?” అన్నట్లు వానర వాహినిపై పీరిహేళం చేసింది. రాండనమండిరి రాక్షస నిర్ణతాలైన రాంకాలు పగగొన్న ప్రతాపలవరె క్షవగులపై జడి ప్రాణాలు చీల్చున్నై. గుంబెలపగిలి నేంసూరేవారు, శిరాలు తెగి తొరలేవారు, చెవులు తెగినవారు, చెంపలు చీలినవారు, ప్రక్కలు తొక్కులు పగిలినవారు, చుక్కలు, తోరలు మొక్కలుపోయినవారు, చెడలుతుగిగినవారు, మొర్రో అని చెబుతున్నవారుగా పదాలు సైన్యం కనురెప్పపాటులో శక్తానంగా మారిపోయింది. కర్ణులలో నరికినట్లు, వాడినతో చెక్కినట్లు, రంపెన తోసినట్లు, త్రోవడు పట్టినట్లు, టిలులతో మలచినట్లు, తరిమినపట్టినట్లు, తురిమినట్లు, తరిగినట్లు, కొరచి నూడినట్లు, కార్చిచ్చు క్రవమృతున్నట్లు, పంత్తిరూతుతో ఏడుచూపి కష్టల రూపుమాపారు. చంపశీర్ష భుజాశాండపర తోచంద మండిరువై రావణుడు, విశ్వరూపం దాల్చినట్లు అన్నిదిక్కుల తానమై చిత్రరవిచిత్ర గర్భలతో అళగ సంశాసం వర్షించి అగవర సైన్యాన్ని ఓకారుపరచారు. చింగమంబానరించారు. గుహాన్ని మీటారు. కష్టల గుంబెల్లో ములకులు నాటారు. అళగనాథ కళో డ్డిరమై ఆ కరవారం అగవర సైన్యాన్ని అగ్ని శలధాలను ప్రమింగినట్లు ప్రమింగింది. మారతమార పేషాలవరె, వహనల వహ్యమూన రాంతార గజాల వలె రావణుని శరాసారానికి మక్కలులు, హరశేఖలు పోయిందే పోరగా పారిపోయారు.

రవిపుత్రుడు రాక్షసుల చంపుట

గుల్మస్థానంలోవున్న సుగ్రీవుడు తన కపిసేన హతమైపోవటం, హతశేషులు పారిపోతుండటం చూచాడు. రహస్య మండింది. కళ్ళల్లో నీళ్ళు తిరిగాయి. తనతో సమానుడైన సుషేణుని తన స్థానంలోనే నిల్పి కూర్చులైన యూధనాయకులలో రణంలో ప్రవేశించాడు. రాముడున్న దిక్కుడు రాక్షసుడు తోలించాడు రథం. కల్పాంత రుద్రుడులాగ కపి లోకపతి పీఠనివాసకులపై విరుడుకురిపడ్డాడు. డళపతులు విజృంభించారు. నాయకులు సమరంలోకి రాగానే హరిపోయే ప్లవగ సైన్యం వెనుకకు లిగి చుట్టి సమరం సమరంలోకి దిగింది. రథికుడైన రాక్షసుడు శరదన్నం కురిపించి శత్రు నాశనం చేసినట్లే, రవిపుత్రుడు దేగి శిలా శర్వర వృక్షం వర్షించాడు. ఆ ప్రహరణ సాధన శ్రేణి వేగానికి రాక్షస సైన్యం రక్తం క్రక్కింది. విఘ్నేన్న ఓర్వం, విభగ్నకాయం, విఘ్నే టిత శోచితం, విచారిత దేహం, విధ్వంసకరచరణజానుజంఘం, వివీర్ణ వక్షఃప్రదేశం, విపాటిరాస్తి సంతానంబయి, శ్రీయమాణమై, ప్రవళయా నిలా హలికి ఫలపత్ర పుష్పాలు రాలి మోదులై పడిన వృక్షశాలాలాగా రణభూమి వీభత్సంగా రాలిపోయింది. అంతకు పూర్వ పాలనంచేస్తూ, రామాన్ని లేక రణరంగంలోకి రాసి రవిపుత్రుని క్రోధాగ్ని, రాక్షసుని రాకతో, తన సైన్యం పోకతో, అంతకుండు పుంజుకుంటున్న అచమానంకాకతో, వైరులు ఆపరిని ఠాకతో పరపన్ను క్రొక్కింది. రాక్షసుడు తన పక్షాన్ని చాచింది భంగించి నట్లే, తాను కూడ వాడి పక్షాన్ని వేచింది, సాచింది బలిగాని పగ తీర్పు కున్నాడు.

సుగ్రీవుడు విరూపాక్షుని చంపుట

శిశిర రాక్షసుడై ప్రవళయాంతకుని వగిడి లేరి చూడరాక నిశాట నైన్యాన్ని నామరూపాలు రుకుండా నాశనం చేస్తున్న మర్కటపతిని విరూ పాక్షుడు నిల్వరించాడు. రథాన్ని దిగి గజాన్ని ఆరోపించాడు. జడివాన చందంగా వానరులపై, వానరపతిపై ఆమోఘంగా దాదాలు వర్షించాడు. విరూపాక్షుని రాక గాంచిన రక్ష సైన్యం తిరిగి కూడగట్టుకుని విజృంభించి

బింది. మళ్ళీ పోరు ఘోరారిఘోరంగా సాగింది. ఆసురనాయకుని అత్రు
పాతంతో ధానువుత్రును బాగా నొచ్చాడు. మర్కాంగాలు మంట లెత్తుతున్నై.
ఆ మంటను తోను వివరీరంగా అగ్రహాగ్ని పెల్లు లేగింది. “ఇక వీడు బ్రహ్మ
పుంజే ప్రమాదం తప్పదు” అని భావించటం, పెదవృక్షం పెకలించటం,
చడిసెల రాముచలె పైకి చూరటం ఏనుగులభస్మం పగలచాచటం వెంటనే
జరిగిపోయింది. ఆ ప్రహారానికి ఆగని మాతంగం భూప్రమాణం ప్రక్కకు
దాటి ఘోరంగా ఘోరరిస్తూ కూలిపోయింది. గజంపై నుంచి వాడు క్రిందికి
దూకి పోటం, ఐడ్లం చరించి చానర నాళుగిపైకి లంఘించాడు. సుగ్రీవుడు
వాడు తన్ను తాకుండా పర్వతాన్ని విసిరివేశాడు. వాడు దాన్ని తప్పుకుని
ఒక్క లంఘనంలో సమీపించేకొలది రత్తిచేర ప్రహరించాడు. ఆ దెబ్బకు
దిమ్మ దిరిగి కీలేను మూర్తి మూర్తయ్యాడు. ఆ మదవృక్షంలోనే లెరిచి
తెమ్మకుని సంజార రుషారితేరుడై, ముష్టి దిగించి, గారి పూరించి బలంకొట్టి
గుండెలో గ్రుద్దాడు. తత్వేదం, తత్వతాణం, ఇడ్లం రునియలై పడేలాగా
ఎగిరి కాలితో తన్నాడు. ఆ తన్నుకు అవశర్వం పొంది నేలపడి లేచి
సుగ్రీవుని మూర్తంపగల సడిచాడు. దాన్ని తట్టుకుని చృఢ ముష్టి
పూతంతో పాల పగలిదేట్టు ర వి పు త్రు డు చేశాడు. ఆ త్రిప్ర ముష్టి
పీడనానికి సరాలువిట్టి, రల పగిలి, నెత్తురు క్రక్కి, చిక్కర నేత్రుడై
వికచుకుని నేలపై పడి దివిరి విడిచాడు. చచ్చేమంటు వెలవెల తన్నుకుంటూ
వికారంగా లరుస్తూ గ్రుడ్లు త్రిప్పుతూ కూలిపోవటం అగచవలంతాచాచాడు.
ఆనందంతో కిరికాచాచాలు చేశాడు. శోరంతో రాక్షసులు చకపరి చాపుకు
ఏడ్చారు.

సుగ్రీవుడు మహోదరుని చంపుట

ఈ విధంగా రెండు సైన్యాలు రోసుతో రలపడి నిదాళు సమయంలో
సరన్నుల్లో సీళ్ళు ఇంకినట్లుగా నడచిపోయినై. అందులో పంక్తిమంతుని
సైన్యం బహుధంగల పరాస్తం కావడం, విద్విషప్పీరుడు విహాచాచుడు
మృత్యువుపాలు గావటం ఆసుకోరుండా జరిగిపోయింది. ఆ అనూహ్య పరిచా
మానికి ఆసురపతి అంతరంగం ఇ్చింది. “తనంతరానై న మంత్రియై
ఒకడు తలపులోకి రాకుండగనే యమాలయం చేరాడు. మిగిలెది మహోదర

మహాహర్షులూ, తానూ. ఇవి అంతా చై నవివర్యాసం. ఇప్పుడు గతాన్ని ఆలోచించే వ్యవధిలేదు. రణ పర్యవసానం నా మరణం, రామని విజయం. రోటిలో చలమాల్ని రోకటిపోటుకు భయమెందుకు? చివరం యుద్ధంజేస్తాను. జీడం విడుస్తాను" అని నిర్ణయం తీసుకుని "మహాదరా! మహా దర్శనిః! నా జయం నీ మీద నిర్భరించి. నీ జలం పూర్త శక్తిమంరదైంది. స్వామి ముఖం తీర్చే అచట వచ్చింది. నీ శరణార్థులు ధారపోసి శత్రు సంహారం కాచింది" అని చెప్పాడు. మహాదరుడు ఆ పల్కులు మహా ప్రసాదంగా గ్రహించాడు. ఆర్యశక్తికి అనురగిత అభ్యర్థన లోతుగాగా ఆహ్వానో నిజ సైన్యంలో పూర్తాడు. వానర సైన్యాన్ని తివకోర కోశినిట్లు రంచాలు ఘడించాడు. శరాసారంలో ముంచాడు. వైలవరులు వాడి ధాటికి భిన్న పాచులై, భన్నపాణులై, నిర్వృత్తులై, దిక్కుమారి చీనులై రణరంగం తాలగిపోసాగారు. "హరిపోరంకి. భరిషవరంకి. నేమన్నాను. రంకి. సమరం చేయండి" అంటూ అగడరపతి ఎలుగెత్తి పిలిచి, విప్రుల హయాణం పెరికి విరోధిపై విసరివేశాడు. దాన్ని వాడు దాదాలతో పగులగొట్టి, విశిఖారతో ముంచి ఎత్తాడు. సుగ్రీవుడు దృష్టంతో వాటిని చారించి "చాచరా రాక్షసా!" అంటూ గర్జిత చక్రంగా త్రిప్పి విసిరాడు. ఆసురుడు ఆ అవగతాన్ని అంతరింతు రునియలుగా నరికివేశాడు. సమీపంలో పడి పున్న పరిఘు అందుకొని ప్లవగేశ్వరుడు రథంపై చూకి సారతి హయ రథాలను మోచాడు. ఆ పరిఘా ఘాతంతో సాశ్వ సారతి రంగా రథం తుత్తురించులై పోయింది. వెంటనే మహాదరుడు మంకురూ ఇసుమ గద భరించి ఎడిరించాడు. ఇరువురు గదా పరిఘలతో కొంతవడి పోరాచారు. ఆ ద్వంద్వ సమరంలో రాక్షసమీరుడు గద వినరి వేశాడు. రవిభ్రురుడు పరిఘు పయోగించాడు. ఆ రెండు ఒకచానిదొకటి తాకి భంజనై కదనఘామిలో పడిపోయిలై. పరిఘ విరిగిపడగానే ప్లవగేశ్వరుడు ముసలం వేశాడు. రాక్షసుడు దాన్ని చురోగదతోపట్టుచెట్టాడు. మళ్ళీ సాధన ద్వయం వ్యక్తిం కావడంతో హుంకరించి కలియబడి ముష్టియుద్ధాన్ని సాగించారు. అదరాగం చూచి ఆసురుడు కత్తి, దాలు గ్రహించాడు. సూర్యసుతుడు తానూ ఆ రెందాయుధాలు అందుకుని రలపడ్డాడు. ఉభయలు ముంగల చారణం చేస్తూ ఖడ్గాఖడ్గి భరిల్లని ప్రయోగురుండగా పోరాచారు. అచటచూచి

ఆకరుడు ఖగ్గంకి కొట్టబోయాంచే రషీకుడు దాలు పగిలేట్లు కల్పింపెనాడు. అర్కపాణం దాలులోనుంచి రీసేలోడల మరొక కరవాం అందుకుని సుకప్తమూర్ఖుని నరికాడు. సురారి హటుమూది నిశాటులు రారికి బుద్ధి చెప్పారు. ఖరకలపుత్రుడు అంగి హరించి ఖరకరుడు నిజవాంఛి చెల్లునట్లు వెలిగిపోయాడు. సురయనసామ్రాజీగోకుని స్త్రోత్రంబేశారు.

మహాపార్శ్వడు అంగదునిచే హతుడగుట

మహావీర విరాహాటులు మర్కట ప్రభుత్వవీ మరణించటం చూచి, మహాగ్రహై మహాపార్శ్వడు: అంగదునాయులు ప్రమోగించి అంగదుకు రక్షించే పూహం గడుపుకొట్టి లోడల పొరబడ్డాడు. ఆతని శరవేగానికి, గారికి ఫలాలు రారికట్లు కప్పలరాలు సహస్ర సంఖ్యలో రారై. కొందరికి చేరులు తెగిరై, కొందరికి చరవాలు రచగబడిరై, లొందరికి ప్రక్కలు చెక్కబడిరై. ప్లవగులను ప్రాహాకరీకుందపోయింది. చాచక మిగిలినవాడు రలలు ప్రేంబోసి సుమారానికి పునుబురైనాడు. తన రాపులోపున్న కపిసేన సర్వనాశనం పొందటం, హతశీమలు విగ్రహామూలు రావటం, రుహోసి, పున్నమూడి ననుచందర పొంగి అంగదుకు పరైకుం రిప్పిరైచాడు. అది తాకి వాడు సారఖిలో నష్ట సంఖ్యరై నేండ్డాడు. బాంబుమరుగు పెనుకొండవేసి శరాంగాన్ని సుగ్గవేశాడు. గురాలను చంపాడు. నేలవడిన నిశాటుకు పర్వతంవరె పైకించి అంగదుకు మేను వాణవిద్దంచేసి, బ్రహ్మసురుని రొమ్మన మూడమ్మలు నాడి, బాంబుచమనాయకుని, గణాధిపతిగవయుని గాడిపారవేసి ఆర్చారు. ఇందుని మనుషుడు అంగదుకు ఇవమడించిన కోపాదేవంతో పరిగునుబట్టి రిప్పి రిప్పి వేశాడు. ఆ దేగానికి వాడిచేరిలో శరశరాసూలు జారిపడ్డై. రిరస్త్రోమం ఎగిరిపోయింది. ఒక్కగంతువేసి కోపంతర గూబ అడికిట్లు కొట్టాడు. ఆ చెద్దిలో తలదిమ్మక్కిన చానపుడు చానబునైన చాన్ని, మహాభయపడైన చాన్ని, రైలవర్షకుమల వెరిగే చాన్ని, నైవంరో నమిచ్చైనచాన్ని గండ్రగొడ్డరి చేబూని అంగదుని వామబ్రతుడేకం గరిహుచి విసినాడు. అంగదుకు చాని అవ్వార్ని చంగున పైరెగిరి రప్పించి వజ్రంవంటి ముష్టితో గుండెపై గుడ్డాడు. ఆ దోటుతో అనుకుడు హృదయస్పృహంగా పరాసురై భువిపై పడ్డాడు. నాయకుడు చాచగానే ర్రియూమూటులు, రకచక

పాటుతో కాంచీమీరు పరచారు. రాక్షసులను వెన్నంటి తరుమూ వానరులు చేసే గర్జలకు లంక సాట్టపడసాగిందై, వణకి పిడుచారుచుండా అన్న విపంగా టిగిపోయింది. హర సుర పతి షాంభవరైన అసురరాంతలు చేసే రోదనధ్వనితో కలసి రోహంతరాళం ఆ ధ్వనితో నిండింది.

పంక్తిముఖుడు ప్లవగుల నురుమాడుట

రామ నమ్మిన ముగ్గురు మహాయోధుల మరణంతో అసురనేత యాశాపాళం తెగిపోయింది. "ఇక తన విజయం స్పష్టపడత వరమైంది. ఇక మిగిలింది తనకి మరణం ఒక్కటే. అది నైచ్చంగాగాక పీరోచిరంగా పరిణమింపాలి. సర్వపాపాలు పీరుకై పోరి సురురంలో ప్రాణాలు విడిస్తే ఇహంలో కీర్తి, పరలోక పీఠాళ సుఖం లభిస్తుంది. రాముడు సంగ్రామ భీమాడు. ఆతనితో పోలితే జయమైనా, అపజయమైనా నా కీర్తిని, నా జన్మనూ చరితార్థంగా వెలిగిస్తే. సారథీ! మహామంత్రిలు, అభ్యేషులు ముగ్గురూ మడిశారు. అన్నివిధాల దైవోపహరణనైనా, ఆర్మకర్తీ పుంది. విచిత ఇచ్చిన వజ్రం పుంది. రణరంగంలో రక్తనదులు పారిస్తాను. రామ లక్ష్యముల చంపుతాను. రవిపుత్రుని చిత్రవధ చేస్తాను. పోసి మన రక్షాన్ని. లొండరగా పోసి" అని వేగిరపెట్టాడు. "సుగ్రీవాంగవ హనుమ జ్ఞాంజుల సుషేణ మైందవ్వివిధ సీల గవయ గవాడాది కీశ లోకేళులనే శాఖలతో చిస్తరించినదీ, సీతా మనుషు ఫలప్రదమైనదీ అయిన రామ భూమీరుహాన్ని మొదలంటు నరుకుతాను. లొండరగా లోలు"మని హెచ్చరించాడు. సారథి మహారథ సంతో రథంతోలురుంటే ఆ శతాంగధ్వనికి దిశావలయం ప్రతిధ్వనులీనింది. కాంతారనదీ మహాధర కదంజుమీరంగా వసుంధర వణికింది. సాగరం నేల అతిక్రమించింది. తామస బాణాలు ప్రయోగించి దగ్ధంచేయసాగాడు. చాత్య నిర్మితమైన దారుణ మార్గణ పరంపరకు తరుచర సైన్యం ఆ భీకరాచ్చులకు బూడిదెగా అయిపోతున్నది. మూడుమూడిగా మొగ్గరం విడిచి గుట్టలనక, మిట్టలనక అదే పోకగా పారిపోతుంటే పవళుట్టనంతో రేగిన ఘోర అక్షి రోధంగా దిశావలయాన్ని చీకటిలో ముంచింది. పంక్తివరునివే ప్లవగ సైన్యం పొందుకున్న పాటుమాచి కూడా రాముడు రావణుని ఎదుర్కొలేడు. ఆతడు తన కథిముఖుగా లేడు. కపులు తన్ను శరణుగోరలేడు. ఎందుకై నా మంచి

దగి, టపేంద్రుని గూడిన ఇంద్రుడులాగా, లక్ష్మణునిగోటి భయపు
భరించాడు.

శ్రీరామ రావణ యుద్ధం

వానర సైన్యం రణరంగం వవరిపోవటంతో రాముని వెనుకకుంటూ
రథం తోలింది సమీపించాడు. ఇంద్రదళమున్నచట వింశతాంతులతో ప్రరాశించే
మహా కోదండం భరించిన ఆవామదాహున్ని, వివసిత పర్కవళ విశాలాచ్ఛుణ్ణి
రాలాంకరానున్ని కడిసి "ఈ మానవుడే నావాళ్ళ సంపరినివాళనంచేసి, నన్ను
మానించినవాడు. ఇప్పుటి ఈతని మూర్తి ఇతఃపూర్వంకన్న మస్కహంగా
పుంచి. నాచే ఇంత సైన్యం నాళం పొందినా, మేకు గంభీరుడుగా తమ్మునితో
నిలిచి మాన్యున్నాడేనాని, నాతో రుడడలేదు. ఎంత నిగ్రహం? ఎంత కర్మ
నిష్ఠ?" అని వణంబుతోచింది ఆరచాన్ని అభిరుఃభంగా పోనీయుమని సారథిని
కోరాడు. ద్వాపరశాపిర్క మందలంలాగా ప్రరాశిస్తూ ఎదురు పక్షున్న రాముని
రాముడు చూచాడు. తనవారు పగతునిచే నిహతులైనందుకు డూళించాడు.
ఇప్పుటితైనా ఎదురుగా భయభూరిగా పర్కినందుకు పొంగాడు. తన ఆపుల
ఋణం రీపుకునే అవకాశం అర్పించుకు హ్వం పొందాడు. ఆ ఆదేశంలో
చాపం సజ్జం చేశాడు. గుణం పీటాడు. ఆ భయనితి భూమి అదిరి బ్రవ్నలైంది.
నిశాటమనాలులు కుప్పగా రూరిపోయారు. ఆ సమయంలో రామలక్ష్మణుల
మార్గణ మార్గాన్ని చేరుకున్న రాముడు రవిచంద్రులవాసిన రాహువువలె
కనుపించాడు. యుద్ధ ప్రారంభం నేను చేస్తానని లక్ష్మణుడు జ్వలదన లాభ
శారశర వాలాన్ని ప్రయోగించాడు. లక్ష్మణుడు వేసిన అన్ని వాచాలనూ,
ఒకటి, రెండు, మూడు వాచాలతో పరిహరించి పదింటి తక్కిన శరాలను
భగ్నం చేశాడు. మరెన్ని వాచాలతో లక్ష్మణుని మంచి మందర గంభీ
రుడై, నిశ్చలుడై నిలిచియున్న రామునిపై శతవిభాలను శతవిభాయమానంగా
వేశాడు. అనురపతి వేసిన శరాలను అలవోరగా భండించి, నేప్పు చూపుతూ
నిత మార్గవాలను అదనంగా కురిశాడు. రెండు వాచాలు చాపంలో తొడిగి
ఏకరూపంగా మోర్చిటంకారవిధిన్న దిక్పంగా దర్పం చూపుతూ దళవదను
నిపై వైచాడు. ఆ వాణ ప్రయోగానికి బ్రహ్మాండార్ధగత భూతకోటి
హాహార పూర్ణాస్యమైంది. ప్రతి వాలం నిస్త్రందమూ, స్థబ్ధమూ అయింది.

రామ ప్రయత్న శరవరంపర వారులు గట్టి వాస్తవ వారిభావాలు శంపా సంతాన వీరప్రై ప్రకాశించినట్లు రోచింది. గవాచలు (అవుల కన్నులు) ఆకాశంపై పొంతర పేర్చిస్కరించింది. మిక్కిలి జమరే, శిరముఖాలై గ్రద్ద రక్కలతో గూడిన ఆ అరికభము ప్రసాయాలు ఎవతెరిసి లేకుండా పస్తుందే, సూర్యాస్తమయం కాగానే, ముప్పు పట్టగానే సాంద్రమిరం అలముకొన్నట్లు పట్టడంలు చీకట్లు అలముకున్నై. పరస్పర ఉజన రాంక్షతో పృథ్వికూ, ఇంద్రుకూ రంపకట్టు కలిసి రామ రామలులు పోరు సాగించారు. ఆ యుద్ధం అవిచ్ఛిం, అమృతం, అనంబం, అహర్యం. వెనుక దేవాసుర యుద్ధం ఘోరంగా జరిగిందని చెప్పుకున్నవాళ్ళే, రామ రామయ్యదాన్ని చూచి సిగ్గుపడ్డారు. ఆ మహారథులు, మరాసరులు, సక లాస్త్రశస్త్ర విశారదులు, కాడికాడిచీరీ కోదెల విధంగా పిచ్చిపిచ్చుక పోరుకుందే భూమ్యాలు రాంకాలతో కప్పువడ్డై. వాలాహతికి వనశి భంగ

వ్రాతం పొంగిన చందంగా వారివారివై ఘటించి వచ్చే శరాలు సాక్ష్యం పొందుతున్నై. రామణుడు రాద్రవరాసనముత్త శరాలు రామచంద్రుని పొలముల్లోలో నాటాడు. రామనాటాచాలకు విలువనీయలేదు. చుడ్రుక్కా లైన క్రూరరాచాలకు పండ్రి పవరుని పొలంపై పగులునట్లుగా దేశాడు. ఆరని పొలంలో నాడిన అయిదమ్ములు పంచభుజంగాలుగా ప్రకాశించిన్నై. వెంటనే వేరే శరం కూడా వేసి నొప్పించాడు. ప్రవీరార భావం ప్రజలందరూగా రాక్షసపరి అనురాస్త్రాన్ని అకర్ణాంతం గుణంగాని అనుసరించి చదిలాడు. ఆ భయంకరాస్త్రం, పంచానన శాస్త్రాల వాడుగు దక్షాయుధకర్మప్రసోత్తి స్యుగాల పంచముఖ భుజంగ వదన శరాలను, రహస్య మృగాస్థాలు, వృశ్చి రాండబుక్కుటన సారవేయ ముఖాలు గల వాచాలను వేసేదేవిసృష్టిత్రూ, భూనభోంతరాళాలు నిష్కలంతోనిండిత్రూ రావటం రామకు చూచాడు. అనురాస్త్రకత్తిని ఆహరించేలాగా అగ్నినాచాన్ని ప్రతిగా ప్రయోగించాడు. అది అగ్నివీర ముఖాలు, అర్కముఖాలు, అర్ధచంద్ర పూర్ణచంద్ర ముఖాలు, నక్షత్రముఖాలు, ఉక్లాముఖాలు, ఇగముఖాలు, కేతుముఖాలుగల ఇషికాలను సృష్టించి ఉద్యలోనే నిలువరించి అన్నింటిని హతమార్చి తానూ హతమై పోయింది. తన యంత్రులైన ఆస్త్రం దేవతలకే సాధ్యమైంది మానవత్వైన

రామునిచే విభలం కావడం అనుబంధం కనిపిస్తుంది. ఈ విధముగా, దశమంబు రావణ ప్రయత్నం రాక్షసాస్త్రాన్ని రాముని భంగించినందుకు వ్యతిరేకంగా సురక్షితం చేస్తుంది. రాముని హృదయం కోరికతో నిండిపోయింది.

రామరావణులు దివ్యాస్త్రాలతో పోరుట

సర్వవిధాల శత్రుత్వానికి దశమైను. విజయవిజృంభన భాగాన్ని రాముని చంపే తలచుకుంటాడు. అది విజృంభనం కాదు, పోరాటం. ముగ్ధకావలసిన ముందుగా రాముని శత్రుత్వం విజృంభనం, సీతను చంపే ప్రయత్నం చేస్తాడు అనిపిస్తుంది. దాని రాక్షసాధిని తరువాత తల్లిని రాముని పెనుక చేశాడు. సరాస్వతీవిజృంభన రాముని గాంధర్వాస్త్రంతో బాటు భండించాడు. పెనుకలు తలచి రావణుడు చక్రసుకరతో రాక్షసాస్త్రం, దీని భువి వెలిగిస్తే తేజంబు వచ్చి, పుష్కలంబుని పోలిస్తాడు, సోరాస్త్రాన్ని దాకకపై చంపాడు. రాముని గొంతు రాముని గొంతు విజృంభనంతో నివారించాడు. అదిహద వ్యభం రాగానే అనుభవించు మార్గంకావడంతో రాముని మార్గాలు నిండించాడు. రాముని విజృంభనం ప్రకృతి అనే దాని సంతోషం రాముని గాంధర్వాస్త్రం లాగా చేశాడు. సమయంలో నిర్విమలగర్భం సోమంబు సమయం అలాంటి వస్తువు. మరల రాముని చూచి అలాంటి గోళాలు పరమంలో పొందాడు.

రావణ సౌందర్యం యజుర్వేదం

"ఓహో! మీరు ఇంకాం పోరాటానికి రక్షణను కావడం, అన్న కల్పంబు కావడం కావడం. అదిగాక అన్న సుమయంబు విజృంభనం, సుమయంత్రయం గుర్తించండి" అని తలచి, దీనిచే అన్నం పీడించి అణ్ణం శరసత్తరం కావడం తాడిగి చూడమన్న విజృంభనం చేశాన్ని భండించాడు. మరో కరంతో సారథిని చంపాడు. ఇంతో కరంతో చేతిలోని దాన్ని తునకలు తునకలుగా నరికాడు. ఈ లోపం విజృంభనం కావడం నిధులు, కొండలవలెనగు గుర్రాలను తన గవంతో చూచు

మార్చాడు. హనుమేతన సారథి చావరహితుడైన అసురనాథుడు అమనికిదాటి రథంలో వుంచిన శక్తిని లక్ష్మణునిపై పిడుగులాగా హుమ్మని గర్జిస్తూ విసిరాడు. అది చాపముత్తం కాగానే అక్కడిక్కడే శరత్రయంలో ఛేదించాడు. ఆ లక్ష్మణుడు రావణుని శక్తి బాణాన్ని సంహరిస్తే అది అభ్రంశించి జారి పడిన తోక చుక్కలాగా ముక్కలైపోయింది. అగచడలు అహంకార గర్జలు లంక అదిరేలాగా చేశాడు. తమ్ముడు శత్రు సన్నిధిలో తలపడి రథహీనుణ్ణి చేశాడనే ఆగ్రహంతో సాటింగిసి, శక్తిమంతమైనవీ అయిన శక్తిని వేయబోతుందే లక్ష్మణుడు విభీషణునకు అడ్డంవచ్చి రావణునకు దిక్కు తెలియ నంతగా శర పరంపర వర్షించి చివకు చల్పించాడు. ఆశరవాతానికి శరీరం నొచ్చిన రావణుడు సొమ్మిలిరి చూచి, "ఓ విలువాడా! విభీషణుని మృతి నుంచి రప్పించిన నీ శౌర్యాన్ని మెచ్చాను. వాణ్ణి కాపాడావేమోనీ నీ ప్రాణం పోకడ చూచుకోలేదు. ఇప్పుడే ఆ ఫలితం నీవు పొందు. నీ వక్షం ఛేదించి ఉష్ణ రక్తం త్రాగి నా శక్తి సంతరిస్తుంది.

లక్ష్మణుడు రావణుని శక్తి చే మూర్ఛిల్లుట

వాడు చస్తే నీవైనా బ్రదికేవాడివి. వాడికోసం పాపం నీవు చస్తున్నావు. నీవు మరణిస్తే నీ అన్న మరణిస్తాడు. ఇదిగో చావు" అని దాడు రావం, భీషణాష్ట ఘంటానిరం, అమోఘం, అరినాశరం, అప్రహతం, అజేయం, మయనైర్య శాంబరీ జాలకల్పితం అయిన శక్తిని వక్షం గురిచేసి లక్ష్మణునిపై విసిరాడు. ఆ శక్తి రావణుడూ రాముడు "స్వస్తి సొమ్మిలికి, శరమా! వృత్త శక్తి వి క మ్ము. శాంతి శాంతి శాంతి" అని శాంతి వచనాలు వర్ణించాడు. అయినా ఆ శక్తి బాణం అత్యార్థణం చేయటానికి అతిరథుడై నిర్బీన లక్ష్మణుడు వేరొందు దాణం స్పృశింపకుండగనే గాటుగా చచ్చి పడ్డాన్ని నాటింది. వెంటనే శరవాపాలు చేతినుంచి జారగా సొమ్మిలి మూర్ఛిల్లి భువిపై పడ్డాడు. తనలో అర్థాంశం భంగమైనట్లు తమ్ముని పాటుకు దాశరథి తల్లడిల్లాడు. కనులనీరు కాకుండుండగా, చెప్ప వాల్చుకుండా ఆ సోదరుని ఆవారంచూస్తూ ఆక్రోశించాడు. అంతలో మనస్సు మారుచున్నాడు. "ఇది దుఃఖానికి కాలంకాదు. తమ్ముని మూర్ఛముంచిన పగవాడు తన ఎనుట నిలిచివున్నాడు. ప్రతిక్రియ చేయకుండానే బ్రహ్మకదం

- వివరింపను? విజయమో, విపర్యయమో ఇప్పుడే లేల్లాయందును. ఇంచానది పరమ రథంపై వుండి రణంవేళాను. నానాన రథహీనులై బీజాను. ఇక ప్రాణంతో లంకకుపోతాను. పోనివ్వను" అని హిరునిన్ని ప్రగహించాను.
- కోపంచంపంది నారి రగిలించాను.

రాముడు తమ్ముని వానరులకు అప్పచెప్పుట

సోదరుని పాటుకు పోతిస్తున్న రామునిపై రాముడు రాంబద్ధుని గురిచాను. పంకంకో చెడుగుడున్నా కరీచానికి లంబిని కమ్మరి పురుగువరే రాముడు కరువు శరదహారణం నేస్తున్నా దాళ బీనస్సులోనికి రానియ్యి, బాగున్నైన న్నవగ శ్రేణులు పెకలించిని శక్తి కరాన్ని అపరంగా లాగి, దాన్ని విరిచేసి, తమ్ముణ్ణి గాఢంగా తాగించుచున్నాను. రాముడు కరాంతో దాళ కర్మిస్తూనే వున్నాను. రవి వాయువులులపంక చూచి "హల్లులారా! సర్వశక్తులు భారపోసి నా తమ్ముణ్ణి వాహించండి. ఎంతరాలం నుంచో ఎదుగు చూస్తున్న రాలం ఇంత రాలానికి కండిచచ్చింది. అంతో బేదిపున్న చారకం ఘోరహున్ని చూచినవిధంగా నేను క్షాత్రువు రాకమాచాను. అంతలో ద్వంద్వయుద్ధం చేయాలన్న నా కోరిక లైదం పానానికి రీచ్చాను. మీరే మాత్రం సందేహం వద్దు. ఈరజ్జి యుద్ధరంగంలో యుద్ధరంగానికి సన్నద్ధుణ్ణి చేస్తాను. నేను మామూటికి చెప్పుచున్నాను. నా మాట నమ్మండి. ఇక లోకంలో రాముడో రాముడో ఒకడే వుంటాను. ఇద్దరు మూలం వుండను. రాజ్యంపిరి, అవలంపాలై, భార్యనుగోల్పోయి, రాక్షసులతో బోరాడి, సేనులంకను వేసి పొందిన రజ్జులు, బోలం లన్ని ఈదానితో రిరిపోయి. ఎందుకు వారిని చంపినారో? కవిపుత్రుణ్ణి చంపిపోయారో? ఎందుకు వాటి బంధించినారో? ఇంతకు మూలమైన ఈ రాక్షసుని ఇప్పుడే చంపాను. దృష్టి బోగ్గు పున్నవాని దృష్టిలో పక్షవాను చెడ్డట్లు, నా దృష్టిలోపడి రాక్షసుడు చెడకుండా ఎలా పోతాను? నాకు పగవాలై బ్రహ్మరక్షుడు కాని, నా ఎదుట ప్రత్యేకంగా భగవద్గారియై నిలిచి మాత్రం నువ్వోపి దేవతలు అంతం నిలిచినా బ్రహ్మరక్షుడు. ఈరక్షపాటు లేకుండా సమీపంగావున్న లొండపై కూర్చుండి మా యుద్ధం చూడండి. శక్తిమంతులైన నిలింపులు, మోగులు,

మహాపులు మాదా నారాయణుడు దర్శించుగాక. త్రిలోచన్ శాస్త్రిగారు నా యువకాల నృప్తి పున్నంతరాలం శ్లోకరూపంగా గానం చేయబడుచున్నది."

రావణుడు పరాజితుడై లంకను పారిపోవుట

అని ప్రకటన నుండి షష్టావస్త్ర మేను నిర్ణేషణంగా పరిహసం. సువర్ణ పుంజాలుగల శాతకాలు ఆకరపరి శరీరం నిండా నాటాడు. రావణుడు ధనుఃపాతం చూపుతూ దాడుల మారణ మాన్యదాతల రామునిపై తం మున్నులుగా ప్రయోగించాడు. రాముడు చంద్రబాహుడునై కోదండం పర్వముగా దాడులను కురిసి అర్జునుని ఓడించాడు. ప్రవరణ దాడులు దరింతులైన రావణులు ప్రయోగించే దాదాలు ఒంటొంటి కాకి తగించి చివ్వుళ్ళకు సముద్రాలు పోయింది. దిక్కరి శ్రవణ పుటాలు బ్రవ్వులై. గగనం ఆకాశాదిత్య కరవ్యంవలె గగనమై పోయింది. ప్రాణికోటి తల్లడిల్లింది. విశంక విభులు చున్నారై. ఒంటొంటి భండనంతో రావణుడిన కరభందాలు కొండలుగా రాములు రాములుగా చేరుతున్నాడు. రామునిరాగ్రహం మిరిమిరింది. "నీమీ? రావణుడు ఇంకదాక తిరి నాలో పోతున్నాను? ఈతడు నిజంగా ఇంకానే కత్తిగలవాడా? దాబట్టి రక్షించడంబట్టి యోధులు రావణ ఆదైర్భవదక రూపంగానికే రాగనిగాను. రక్షించే పున్నట్టి ధరమీరు నిర్వి చ్చంపు సమరం ల ప్రవర్తించుగా సాగిస్తున్నాడు. ఇక నీకి ఆటలు సాగనీయరు. ప్రాచారం మారం రావణమో, నరాయణం చిత్తగించుమో విడిపుడు చేసి తీరాలె" అని భావించి అగ్నికళాతైన ఆలుగులు పుంజులు పుంజులుగా చేసి పూపిరి సలుపడంగా తమపు రక్షు చేశాడు. గర్భంకరంలేక శీఘ్రగతి లంకకు పారిపోయాడు. "దేవదానవ మహాసంగ్రామంరూపానీ, ఇతర జైత్రయాత్రలోగాని ఓటమి ఎరుగని రావణుడు రెండోసారి పరామారుడై పారి పోయేట్లు చేయగ్గున సర్వపరాక్రమ సార్థకనాముడు రాముడు ఒక్కడే ఒక్కడు" అని దేవతలు మహాశురవార ఆతనిదే విశిష్టత నవాన్త కూడ ఎంతో సంతోషపడ్డారు.

రాముడు సుమార్పిల్లిన తమ్మునితోసం సూక్తించుట

అంత భయంకర సమరం సాగిస్తూనే తమ్ముని ఒక కందితో చూస్తూనే వున్నాడు. మంత్రి కంతుడు పలాయించుడు కాగానే అంతవరకు

హృదయంలో అణగివున్న శోక ప్రవాహం కట్టలు కుంచుకు రారుణి కంఠ గాత్రాల్లో చేరింది. ఆ శోక రీతిక అపుకోరిక, "సుషీనా! చూచావా? నా బహిష్కరణం తమ్ముడు రక్తసిక్తవయస్సుకై నెలపై భుజంగం వలె దొర్లాడున్నాడు. నీరా వియోగం నాకు కూడా నన్నింట కడుపు కోయిస్తోంది. నేను భరించ లేకుండా వున్నాను. ఇక మంచి యుద్ధం నా తమ్ముడు లేకుండా జేయటం నాకు సాధ్యంకాదు. నా రక్తంలో రక్తం సకలక్షయం అయ్యింది. నా యంతరించాడు. నా షేలుకై పీడించినవాడు. ఈరోజు బీదించ క మరో విధంగా అయితే ఇక నా బ్రతుకెందుకు? దాదాప్రాంతర బంధు బృందం కావ్యాధి రా రా లెందుకు? చేరలేని చాపం దా రిపోతూంది. మనస్సు అవగమిస్తున్నాంది. బాడ్మిన్తోఫట్టు నేత్రాలను బాజలక్ష్యం భగ్గుమైంది. బ్రహ్మాలన్న అళి లేరిపోయింది. స్వస్థి యానులో జలమయమై నా శరణాంగాలు సదరిపోయింది. కలెరంతో ఘోరి తూరింది. సందుల్ని పీల్చివేసింది. నా కన్నులనుంచే నా తమ్ముడు మరణిస్తే ఏమి! నాపై నాకే సిగ్గు కలుగుతుంది. బ్రతికి ఏం సాధించేది? ఇంక నాకు బలం ఎక్కడ? అళి ఎక్కడ? ఉత్సాహం ఎక్కడ? ఇంకా ఈ భగవంతుడు? పీరిలో ఏం సాధించాలి? నా సౌఖ్యం కోసం శరణార్థుని బ్రతుకుడున్న తమ్ముడు లేక లోకంలో రామునికే జీవితైవా? తాళిలన్నలు, భరత శత్రుఘ్నులు అని వాడుతున్న లోకం గోటియెంటి చుట్టూహించగా, ఏక నామంగా వ్యవహరించుచున్నారా? అన్నంత తమ్ముడూ, తమ్ముడులేని అన్నా దాళరఘులలో వుండరు. ఎందుకే యుద్ధం? ఎందుకే ప్రాణం? సిర ఎందుకు? తమ్ముడుంచేనే అన్నీ కావాలి. తమ్ముడుపోతే అరంలో అన్నీ పోవాలి. ఈ రాముడు స్వాత్మకడు కాదు. పరాత్మకోసం ధట్టాడు. అందుకే గిట్టతాను" అని అపుకోరిన శోకంలో అపుకంబూ పీడ్చాడు. "లోకంలో భార్యలు కావాలంటే పూహార దొరుకుతారు. బంధువులు, మిత్రులు దొరుకుతారు. సహోదరుడు పొలితే దేశం భార ఇంకెవరకు స్వదించు"దని నిష్ఠూరుడైనానే హలండ్చాడు.

సుఖేనుడు రాముని కి దారుచ్చుట

రామచంద్రుని అంత దిగజారిపోవడం లక్ష్యమిది మూత్రమే తెలుసు. చనవకలకు వివ్వరికి తెలియదు. అందులో ఇప్పటి తీస స్థితి అసలే తెలియదు. సుఖేనుడు దివ్యంలో ఆమృతంపటి మాటలలో ఓదాపిస్తూ, "రామప్రభూ! లక్ష్యవర్తనలైన లక్ష్యమిది కోసం సీతాదేవత దుఃఖించటం ఏమిటి? నాపై సీత విశ్వాసం వుండిరదా? నేను సుషుప్తంలో వుండగామృత్యువే జంతువుంది. ఆదయవ పరిష చేశాను. అన్నీ అవకాలంగానే వున్నాయి. మీ నాది చక్కగా స్పందిస్తూనే వుంది. మరేం భయంలేదు. సీత శోకంమాని నిదానంగా నీ తమ్ముని పరిశీలించి చూచు. మొగం కళ తప్పలేదు. చాన్స లోకాలు వినిచేస్తూనే వున్నాయి. చవనం అప్రభుమై నల్లబడలేదు. సుషుప్తం, సుప్రస్థం, సౌదగుగా వుంది. పాములు ఆరుణ పద్మావతల మృదువులుగా వున్నాయి. కళ్ళల్లో ప్రతిబింబాలు కనిపించుతున్నాయి. మృగిగన్నవాటికి ఈ కళ లక్షణాలుండవు. అన్నీ అవలక్షణాలే కనుపించుతాయి. ఈగని ముఖమే ఈతని చిరకాలం జీవిస్తావని చెప్పరుంది. కనుక నీ తమ్ముడు మృతి చెంద లేదు. సుప్రవాణుడు సౌమ్యుని. ఇదిగో హృదయ కంపనం. ఇదిగో ఉత్సాహసం. సీతే చేయిపెట్టి చూచు. ఇక నీవు శోకంమాను. నీ తమ్ముడు స్వస్థుడయ్యే మాగ్గం నేను చూస్తాను. కొలది కాలంలో తమ్మునితో కలిసి ఆనందం అనభ విస్తావు. అనంతరం రాముడు వధ సీతేమీడగా జరుగుతుంది. సర్వలోక శాంతి సమకూరుతుంది" అని చెప్పాడు. రాహునిచ్చుత చంద్రబింబంగా రాముని నవనం వెలిగింది.

హనుమంతుడు సంజీవని పర్వతం కొని వచ్చుట

రామచంద్రుని ముఖం ప్రభుత్వంగానే "హనునీ! ప్రమాదం ప్రస్తుతానికి లేదు. సీత పూర్వం కొనివచ్చిన పర్వతాన్ని వెంటనే తీసుకునిరా. నీకు తెలుసుగా మనసు రామగన విల్వారవణ, సర్వకరణి, సంజీవని, సంధాన కరణులు అందులోవున్న సంగతి. సీత సురోజంకో ఆ మంచలములను కొనిరా. జాగ్రత్త మూత్రం చేయవచ్చు" అని తొందర పెట్టాడు. హనుమ విక్కసారి తండ్రిని స్మరించాడు. కుప్పించాడు. అంతలో అదృశ్యుడై పోయాడు. పర్వతహనులలో

ప్రవాహము. ఎంత వెదికినా ఉపసంహారదీప్తులైన దివ్యాక్షులను గుర్తించ
తక పోయాము. కాలం వ్యర్థం కారూడవని పర్యతాన్ని దాహలతో బంధించి
ముమ్మారు ఊపాము. పారు కడలంగానే పైకి పెకలించి అరచేర నిల్పుచుని
అంతరిక్షానికి ఉన్నమించాము. ఆ మహాయుని దైత్య సాహసాలకు బాషలు
ప్రసన్నాల్లై ప్రవహించినై. కొటి భాసుమందరోదయం వరి ఊలు వెరిగిస్తూ
పాపని పర్యతాన్ని తెచ్చి సుషేణునకు సమర్పించాము. కొండనే తెచ్చిన
మాసుని మహత్వానికి వానరులు, రాక్షసులు కూడా అక్కర్చుచుకొన్నారను.
గూటిలో దాచిన బరహి వరి కొండనే కొనివచ్చిన మారురి పాదాలపై పడి
మర్కటలు సమస్కరించారు. ఇంత శక్తి సంపన్నులుండటే కాముడు
రాక్షసేశ్వరునితో రణంలోకి దిగావని నిదానము నిర్ణయించి నిలిచి బోయాను.
సుషేణుడు పర్యతారోహణం చేసాను.

లక్ష్మణుడు మూర్ఖులైరుడు

దివ్యమైన బాషలను సేవరించాడు. తృటిలో అవతరణం చేసిగల్గు
టవలను శాస్త్ర పద్ధతిగా లక్ష్మణుని నానివాక్రం ముందుంచాడు. చని
కాలం ఉచ్చాస నిశ్చాస సముదాయం ఆశక్తిని ఆప్రహరించింది. నిద్ర
లేచిన వారి రీతిగా లక్ష్మణుడు లేచి కూరుచున్నాడు. అందరూ, సకాలంలో
మందులు తెచ్చిన మారురిని, ప్రజయోగ కుశలర చూపించి సౌమిత్రిని
ప్రబీకించిన భిక్షగ్గురుని సుషేణుని అధినంపించారు. పునర్జన్మమైన తమ్ముని
"రా తండ్రీ! రా దక్షిణ దాహువందమా! తమ్ముడా రా!" అంటూ గుండెలకు
పొడుపుకుని ఆనంద కంఠితాశ్రుధారా సంసిక్త సర్వాంగునిగా చేస్తూ,
"తమ్ముడా! నీవు నా కన్నులకు మళ్ళీ వెలుగు ప్రసాదించావు. స్తబ్ధమైన
రత్నాన్ని మళ్ళీ ప్రవహింప చేశావు. నా సుకర్మలన్నీ చేరి నిన్ను ప్రబీకించి
నాకిచ్చినై. ఈ రాముడు మళ్ళీ నీతో కలసి జీవించే యోగం వైచం కలిగించి
నన్నుద్ధరించాడు. అన్నా! నిన్ను పవరికొని, రావణుని చంపినా, నీరను
గ్రహించినా, రాజ్యం పొందినా ఏమీ ఫలం రాముడు సాధిస్తావో నీవేదెప్పు.
నిన్ను చూచుకొనే గదా అరణ్యవాస కష్టాలు మరచాను. నీవుండబట్టేరదా
నీతా వియోగ తాపంతో మరణించకుండా జీవించ కలిగావా? నీ అందరల

తనకు ధైర్యంతో కదా తోకపడదామనితన రామయితో యుద్ధానికి సిద్ధ పడ్డాను. మళ్ళీ రామయి రామయైనా"చని చెప్పి సుఖంగా నిష్క్రమించాడు.

రాముని రహస్యాలకి సామిలై ద్రోహపించుట

అన్న పద్మినీ అపూర్వాగ్రహాగ వాక్యాలు విన్న అష్టామకు సిగ్గుతో రలవంది చరదాలను నవస్కరించాడు. పలుకులు రవజవగా, మనస్సులో రలవ కలచగా "అమ్మా! నా మీదనున్న అపరాధం నీకు సమృద్ధ పరిమిలం అని రియను. అందు, మనం ఇచ్చామటం. చ్చలయిం. పౌత్రుష దీపం కలవారం. తండ్రిని సర్వవ్రతుల్ని బేషమినికి భరణి రాజ్యం త్యాగంచేశావు. సర్వభావభూతలను తదిపుత్రులను రాజ్యం కట్టావు. సర్వపరాక్రమదేవత, సర్వదాత్మ పరిపాలనదమ్మ రచుగని కీర్తి పొందావు. ఇంకా నీవు చేసిన సర్వప్రతిష్టలన్నీ. వాటిని నా కోసం ప్రోసిస్తున్నావా? యుద్ధంలో అపరాధమయ్యారెట్టో, నీవర్చులవాలు కూడా నిర్ణయమారాక కదా? ఎవరున్నా ఎవరుపోయినా, తానన్యతవరకు సత్కార్యం కరిగింది కదా? 'రాముని చంపుతాను. రాజ్యం విభజింపిస్తాను' అని నీవేకదా అన్నావు? పరికిన దానను ప్రాణాలు నివ్వడైనా రహస్యతా? అందులో నా అన్న తప్పు తాదా? నీ ముందు నెనె.ర? దేను పున్నా లేకపోయినా దా కర్మం ముచ్చలో ఆడుట నీకు గౌరవగరమూ? వెంటనే వైరిని చంపింది ఇచ్చిన మాట నిల పెట్టుకోటం నీకు యుక్తనాదా? నీవు చేయంగావుంటే, సర్వవ్రతులనై పారిస్తూంటే అపరిలోకాలు అనంతంతో సుఖిస్తే. దేహచారికి మరణం సన్నిహితం. కీర్తి పొందినటు కష్టం. "అనితాని శరీరానికి, విభవోనై చణశ్చరణ, నిర్మాణ స్పృహతో మృత్యు, కర్తవ్యం భక్త్య సంగ్రహం" అని కదా పెద్దలు చెప్పా". నీవు పురాసినంగా వుంటే, అన్న వాక్యాలు విస్మరిస్తే జరిగే మహిమం రుద్రగురారేదా? తమ్ముడు భరతునికేమని చూచివ్వా? సమయం రేరగానే రాజ్యం పరిగ్రహిస్తానని కదా? ఆ మహామతి నీ రాకకోసం గిరిషిస్తుంటాడు కదా? నీవు చాకపోలే ఆరకు శీవిస్తాడని, రాజ్యం ఏలుతాడని అనుకున్నావా? నా చూసిన గలేమిటి? అమె రామయితనే పంపాన్ని మళ్ళంలో నీ అపూర్వ పితృ శౌర్య ప్రేమాపరాగాలనే అమ్మరంధ్రగోలుకూ సోకేల్లం అనే అభేద్య కరచందార్పి. శీవిస్తాన్న సంగతి చూచుకు చెప్పలేదా?

హామిలో నీవు సంపద సంహేళం మరవావా? యింకా వార్యధారం, ఇన్ని వాక్యములు, ఇన్ని వాక్యములు నీవైపునగా, నా కోసం నీవు యుక్తముగాను తావా? ఆర్యహర్మ్య చేసుకుంటావా? నేను ఇహలోక యాత్ర ముగించితిని, నా ఆర్య నీకు వచ్చిన అవకాశం ఇచ్చి అనురూపం దుఃఖిస్తూ, నీవైపున జన్మలెత్తుకుంది గాని, పునరావృత్తిరహిత కాళక్షర బ్రహ్మలోక నిర్మలానంద చేరకుంటావా? నీ ప్రేమపాత్రుడైన తమ్ముడివేయి కరుణల వాక్కు ఇవేవా? పేడి లోకము, వాని గోళ్ళు గల్లి ముఖాల్లో గర్జిస్తున్న ముగ్ధుడని ముగ్ధులైతూ గలం ప్రాణంలో తప్పుకొన్నట్లు నీ చుట్టూరంలో పక్ష తైత్తియూ బ్రహ్మిహితము, నాకది తెలుసు. "హరిహరాయానా రామే" యని నీవు సంపదము. నీ శత్రువు భీషణుడని, భీషణుడు. తనవారా రామంవారా తగిన వాళ్ళను మహిమ. వాళ్ళలో ఎవరికి నీవు నా వార్యం సాధించుకునే సంపదముగానున్నాను. తనంతవాడైన ఇంద్రుడు మర ణించిన తర్వాత తానిక ఇంట్లో పుండే స్థాయి తప్పించుకుని యుద్ధానికి వచ్చాను. లభించిన, రావడందే నీలో పోలటం కష్టమని తెలిసి లభా రూపమై రావటానికి అంతరుహితం పుంటాను. అంతేనా, ప్రాణాలోకము. అది ఇంద్రుడి మరణంతోనే మరణించింది. భానును అక్షరమందకుంటే పుట్టినుమి వచ్చింది. ఆ వార్యం నీకు అభిమానితమైతే, నీవన్న వార్యాలు నెరవేర్చటం భర్తమైతే, నేను ముగ్ధులును నీకు హితమైతే నీకు లోకము దక్షగా. రావడంతో ఆ రవిచంద్ర తారకంగా కీర్తించబట్టి చేయి" అని చెప్పాను.

రాను రావణుల రణపటి యుద్ధం ప్రారంభం

తమ్ముని వాక్యాలు ఓక్కొక్కటి రాముని అగ్రహాన్ని సొక్కుబెట్టు పైకి ఎక్కిందినై. రాముని హృదయంలో అవ్వబుని క్లాగ్గడలను మూర్తి వెలిసి లేకుండా నింపి పోయింది. ఆ మూర్తిని చర్మచుప్పలను సాఫల్యతాదీ జ్ఞానచుప్పలతో చర్మించాడు. రాని పాకు కనిపించలేదు. "ఏమి అవ్వబుడు? ఏమి సోచబుడు? నేను సైగహం కలవాడనైనా లాకిక వర్ణాన్ని చాచిపెట్టాను. నా తమ్ముని చాహ్వానం దాయి రెండు అలాకికారీ. నా పిచర్ల సుమితమ్ము సాక్షాత్తు పరమేశ్వర.

ఆమెకు లోకం పుంసేడు. ఇక నా కురవలు పిల్లక శ్రీ రూపంగా భాసిందే దివ్యరేఖం. ఆమెకు లాకిరా లాకిరాలు రెండు లేవు. నా తమ్ముడు భరతు దెంతటివాడు! ఆతడు చక్కిన రాజ్యాభిరాన్ని తన్నిచేసి నా పాడురలకు పట్టం గడలాడా!! తాను గృహస్థుగా పుండి బహుశుల భారణంచేసి ఇంద్రియాలను నిగ్రహించి నియమ పాటనం చేస్తున్నాడా!! ఇక సీతను గురించి ఏం చెప్పుకునేది? ఆగర్భ శ్రీమంతుడై, అయోనిజమై నా కర్మగ్రహణం చేసి ఏం సుఖించింది? లోకం సంసార వాంఛతో భర్తవెంట బద్ధవసురుంటారని గృహిణీ భర్తం ఏమిటో ఆమెకు తెలిసినంత లోకానికి తెలియదు. వేం వాన ప్రస్థులంగా వున్నామని ఎంతమంది ఎరుగుదురు? నా అరణ్యవాసం సుఖ ప్రదం చేయాలని సంకల్పించి సహచరిగా వచ్చిందనే పరమాత్మం నాకుగాక ఇకచలరెలా తెలుస్తుంది? ఆమె అంగీకరించిన తర్వాతరదా తమ్ముడు నా వెంట వచ్చాడు? ఎంత పిలవరి కాకపోలే ప్రహరరాక్షస పరివార మహాదవానల మధ్యలో ఇంద్రులం పలివీగా ప్రతకరలడు? ఆమెనుసాటి ఆమె. ఇక విధి షణుకు ఆత్మశబ్దం స్వాకళం చేసినవాడు. సర్వభర్త పరిరక్షణకోసం ధార్మ సుత్తాగ్రుల చక్రి వచ్చినవాడు. హితుని సేవతో అరణ్యధికుల లేకుండా రార్యసాధనానికి పాటుపడుతున్నవాడు. పరమభక్తుడు. రాజ్యాభి నావల్ల కలిగివేకాని ఆరనికి అదే పరమాత్మం కాదు. అందుకోసం నా కడకు రావీడు" అన్న పాపరజనగ్రహణ దుష్టభారైన ధావాలు లష్మణుని ప్రేరణతో స్ఫురించిస్తే. తమ్ముడు చెప్పిన మాటల్లో ఎంత భర్తమాష్యంపుతో తెలియబడింది. కాయం కాలెక్కింది. కన్నులు నిప్పులు ప్రమృరించిస్తే. బుడాలు పొంగిస్తే. వాపంకోసం చేయి తనంత లానే చాచింది. ముష్టితో గ్రహించి నిలవెట్టింది. ఇంతలో రామణుడు రథారూఢుడై పగగొన్న ఫణిలాగా లానే వచ్చాడు. రాగానే వజ్రసన్నిధి మార్గణ సహస్రంతో రాముని ముందాడు. ఆతడు వచ్చిన తీరు భాస్కరుని గవిసే తమోగ్రహంలాగా పుంది. ఆసుర పతి అత్తరాడియన్నె చేశాడన్న ఆక్రోశంతో పాపకనిపకాపగజాలం, తప్త శాంబానవహాషణ భూషితం ప్రయోగించి తనువెల్ల ప్రణయయం చేశాడు. ఇది తుదికడంగా, దేవ గంధర్వాది దివిజులు రణంలో మునిగి పోయిన రామరామణుల చూచి రాముడు పవతి. రామణుడు రథస్థుడు. సమయభం కావని ఇంద్రునికి విన్నవించుకున్నారు. అంతవరకు ఆదిషయమే

మనస్సునకు దారి సురపరి ఆ మూటలు ముద్దించి, వాచనశ్రవితం, ఘంటికా శర ఘాతితం, రథచార్మకం, విమలభవనాబరం, భర్తృపరిష్కారం, సిరచామరం, పటాక వారిమంతం, రవిరవాళం, యక్మవేణు కలిత భృజం, సువర్ణశోభిత హయం, అయినస్త్రియరక్షాన్ని మారలసహితంగా మనుషోత్తరం దైన రాముని నేవించగా పంపాడు. విశ్వస్థుష్టి మొదలు ఇంతవరకు ఎవ్వరికి యుద్ధార్థం పంపిరి రథం రాముని గౌరవాత్మం, విజయార్థం పంపినందుకు, తమ పిన్నుడం ముద్దించెనుమరు దేవతలు శరీరవ్రతి ఎన్నో విధాల కొనియాడారు. మహాద్దలు నేవించారు.

ఇంచుని పంపున మాతలిరథంతో రామునిచేరవచ్చుట

అరాళంనుంచి సూర్యమండలం దిగి వచ్చినట్లు మారలి రథంతో క్రిందికి దిగి, దిగికుంచానే, చేతిలో చురుకుపడగానే సమస్కారం చేశాడు. "రామచంద్రా! నీ విజయార్థం వేల్పు లకేను తన రథాన్ని పంపాడు. చయితో ఈ రథాన్ని స్వీకరించి రథికుడవై, ఈ ఇంద్రుడరాసనాన్నీ, వైశ్యానర సంరాజుడైన ఈ వర్మాన్ని, శరతోటి సూర్యుడు శరసంరానాన్నీ, శంపాలక పండి ఈ శక్తిని ఫరించు. నా సారథ్యంలో మహేంద్రుడు మాంసాగ్రుల మమ హరించిరట్లు, నీవు రాముని రథరంగంలో సహరించు" అని విన్నవించుకున్నాడు. రాముడు ఆ వాక్యాలను శ్రద్ధావత్తులతో విన్నాడు. దేవతాపగ్రహం కలిగినందున తనకు విజయం తథ్యం అనుకున్నాడు. మస్తకస్మస్తహస్తై రథానికి ప్రవక్షిణం చేశాడు. పరమహుజ్యలైన దేవ తలకు మనసార మొక్కుడు. చతుర్వక్తభవనాలు లక్ష్మీరహషంతో రాజు చగా రథా రోహణం చేసి, ఇంద్రవత్త శరచాప వర్మాదలు గ్రహించి వరించాడు. రామ రావణులు రథా రూఢులై రథ శ్చేత్రంలో అభిముఖులుగా నిర్భిన ద్యుత్యం చూచి ఆ మరులు హవోత్కుల్లమనుషమై నారు. రాముడు రథికుడుగా కనుపించగానే రాముడు ఆ గ్రహోచ్ఛగ్రుడై, అమాయతో కన్నుల్లో నుంచి అంగార కీలు క్రక్కుతూ గంధర్వాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. రాముడు అదే అస్త్రంతో అడహారం చేశాడు. దానవపరి చైవళరం వేస్తే మానవపరి ప్రరగా అదే శరం వేసి అంతం చేశాడు. లోక భీకరమైన రాక్షసాస్త్రాన్ని గుణం చెవి

దాక బాగి రామ్ములశివ విడిచాడు. అది చాచు వెడలగానే ఆసంఖ్యకంగా భుజంగాలను సృష్టించింది. అది విష్ణుత్వంబ్రులవరె, వచన సరసం మంటలు వెలార్చగా, వాసుకిని చురచిందే అకాలలో దిక్కులాక్రమించి, విషం ప్రక్కలూ వైలడవస్తున్నై. రామను నిర్మితాదుడై వాటి రాకను చూచాడు. గరువాస్త్రం అభిమంబ్రించి ఇంద్రవాప నిర్మతం చేశాడు: ఆ దివ్యాస్త్రం భసుర్నిగ్గరంగానే, రాత్తసర్వలాడ్డా రాక శరసహారాలను సృజించింది. అది సరభస గరితోపోయి రాతోవర సంతానాన్ని కవించిన్నై. దేవరల పావసేవల చేసిన దివ్యాస్త్రాలన్నీ పృథ్వి పోవటం అనురవనికి అవమానం పెచ్చు పెరిగింది. బ్రహ్మవరలస్కరణ చేశాడు. తన మన్న దివ్య శక్తులన్నీ కూడగట్టుకున్నాడు. గర్వించాడు. వర్ణించాడు. రోష సంరంభుడై నాడు. దుర్వాళ శరాలు వింటు తోడిగాడు. రామనిపై, సారపిపై, సంభలి తరుపుల నాడు. మరో శరంతో కావన కేరన్నా ఛావించాడు. ఇంకో ఇషికంతో గుర్రాల శక్తిని కలాల్చాడు. అవారిక విక్రముడై అనురనేర విజృంభించుచుండే, సిద్ధముని దేవనభశ్చరచారణాదులు, వానరులు, విభిష ఋషు, అతని ఆసాభ్య కార్యానికి, ఆప్రతిహత భసుర్నిద్వ్యా పాటవానికి గుండెలవరగా శోకతప్పురై నాడు. ఇప్పటి వారి ఓత్సాహం చూస్తే రాముణ్ణి రామ, రోలాంటే చూస్తేదన్న భయంతో వచనసాగార. రామచంద్రును రామ రామగ్రస్తును రాగానే, చంద్రునికి ప్రయమైన రోహిణిని ముఖ చాక్రమించుకున్నాడు. ప్రజలకు ఆరిష్ట సూచకంగా అంబుధి ప్రజ్వలిరమై, భూమిపృథ్విలోరా స్తోమమై సూర్యుడందలం లాకేలాగా పెరిగింది. దినరతుడు, లోకహంభపుడైన సూర్యును నీలవర్ణునూ, నిమ్మనూ, మృగహిమనూ, భూమి కేరుసంసర్తునూ, కంఠ అష్టణ సూర్యుడనూ అయినాడు. రాముడు రామరతింది, దానసంధానశక్తిదీ రామణుడారమించగా తెన్నాన్ని పొందాడు. కోసకేంద్రుల కులతార వాసవాన్ని తెవరం, విరాభుడు ముఖు ఆక్రమించాడు. వికతివాహువు, శరాసనరతుడు, మంత్రిముఖుడు మైహార పర్వతం వరె నిశ్చలంగా నిలిచాడు.

రాముడు విష్ణునించి రావణుని కూలాన్ని

నరకుడు

ప్రకృష్టమైన పంత్రి కంటిని కనిపిస్తే, తన వారలతో దేవతలు వెలవెలపోత రాముడు చూచాడు. రాదాన్ని స్మరించాడు. రక్షణేత్రుడు, రుక్మిణి, భ్రమరగీర్త ఫలముగానై రామునివలన చూచాడు. రాముని దాదాంకో రోదాలు భస్మం చేస్తాడేమో అని భయపడ్డ వారంతా రాముని వ్యవహరించి "ఈయన చూపుతోనే బాడితే చేసేట్లుగా వున్నా"దని తలచి రింపించారు. రాముడు రాత్రవలన రాగానే నమస్తే భారతోటి భయపడ్డది. పువ్వు చుట్టింది. సత్త్వంగం భూభాలు, భూమీరహాలు గడగవలాడినై. సాగము రాకు పడ్డాడు. ఆగమంతాను మించిపై పరిభ్రమిస్తూ, పరుషవ్యుతి చేసింది. మేఘాలు ప్రళయంగా గర్జించినై. విరుగులు అతారణంగా పడినై. రాముడు రాముని భీమవ్యుతి చూచి ధీర్విణ్ణము. ఇష్టమా, వరస్వర వినిగిహిసత్తచిత్తై, భయంకరత్తై, యుష్టపర్యవసానహేతు భూతరణ తంత్రజ్ఞై, చువకోదంత భరత్తై, సహజై, సహజాగాలవై విజ్ఞానియముచీ ముక్కుచి దేవతలు, దానవత్తై త్త నిష్టములువర్యనవాంఛాలాంకురై అరాకంఠోనిల్చాడు. రాముడు విజయం పొందాలి అందారకులూ, రాముడు విజయంపొందాలి రాల్చించకులూ ఉచ్చాహవాక్యాలు పలుకుతూ విజయఖేదాలు సరిహాటు. ఈ వ్యవస్థ ఇలావుండగా, అనురపతి అధివ్యుతి సొంపుతున్న ఆగ్రహాన్ని ప్రీత్రుగాచీ బాసకి పరిగి సంహరించాలనే తలంపుతో, పల్లసారం, సర్వ మైరి నిబ్బరణం, అతులనాదం, పర్యతాగ్రుత్తయ్యం, కూటపరం, ప్రహరం, వ్యుద్ధిభయనహం, సురీష్టాగ్రం, అఖిర రాత్రం, అసావ్యం, అడివారణకత్తి సంకలితం అయిన కూలాన్ని చేరియారి, మండిపకులూ, చందరావాన్ని సరి హాటు. వ్యభిచి, గగనం, దీకలు, తోదాలు దిర్ఘర తియగంగా, అభిభోధ పడుగా, అగ్రుత్తచరించగా పైకెత్తి "రామా! ఇది పల్లవాన్ని భంగించిన సాధనం. తమ్మునితో నిన్ను చంపి, సంగళంలో హతులైన నావాక్కుండే స్థానానికి పుష్పమంది. నిలువెలు. నిమిషం చాలు. దా ప్రయోగం, నీ పరనం ఏక రాంకో అరిగిపోకుండి" అని చేరాలి పిలిచైచాడు. ఆ కూలం, కలిర

మహాష్ట్ర ఘంటా, కాలాతోచరాయం కలిగి అభ్రహర్ణమంతా స్వీయ ప్రభా
 శంపాలతల్లో నిండిస్తూ, ఆరి భయంకరంగా పడుతుంటే, రాముడు శక్తి
 మంత్రాలైన శరాసు అర్చించడానికి వేశాడు. కల్పాగ్నిపై జలం ప్రోక్షిం
 చిన విధంగా పోయి అది ఎదుర్కొన్నై. ఫలితం? దహనుడు శలభ సముదా
 హాన్ని దహించినట్లు, ఆశరవరి నూలం అహరించింది. అనంతరం అభివాధిక
 వేగంతో రామలక్ష్మణుల సమీపించుతూంది. ఆ భూలమృత్యుముఖవంష్ట్రో
 తన మార్గజ ప్రాణులు పడి నాశం కావడంతో ఇంద్రప్రేషితోరు శక్తిని
 సమంత్రంగా ప్రయోగించాడు. ఇంద్రవర్తశక్తి రామమంత్రంతో ప్రజ్ఞు
 లిందింది. ఘంటానాడు దిశామాతంగ ప్రహణ దారణంగాపోయి ఆ శర
 ప్రయత్న భూలాన్ని అర్థగించింది. ఆ అయుధవ్యయనంఘర్షణకు వేలుపులే
 వికల మనస్కులైనారు. పోరిపోరి ఇంద్రశక్తి అశరభూలాన్ని నరికింది.
 అది సహస్ర శరశ్రీకృతమై భూమికంపించేలాగా పడి పోయింది.
 రాక్షసులు ఏడ్చారు. మనాడులు చొబ్బలుపెట్టారు. వేలుపులు ఉబ్బిపోయారు.
 రామణుని భూలాన్ని ఖండించిన రాముడు అంతతో దియకోలేదు. ప్రహణ
 జాణ సంఘాతంతో గుర్రాల శక్తి నడగించి, ఉర్రాన్ని పగిలించి, భగ్గరికంతో
 రామణుని పాలధాగం బ్రష్టలుకొట్టాడు. రామణుడు భిన్నగావ్రచూ, రక్త
 సంక్లిన్నతనుడూ అయి పూచిన అశోకం పొలుపుపొంది, శరవేదన సైరింప
 లేక దురంతో దుఃఖసంతప్తుడై తులిపోయాడు. అవమాన పరంపరకు అక్రో
 శించాడు.

రాముడు రావణుని నిందావాక్కులు చాఢించుట

అంతలో లేచున్నాడు. లేచుకుని అభికణవంతో రాముని శరీరం
 ప్రహణయ్యుచు, రక్తసిక్తం కాగా శరసంధానం చేశాడు. శరవాధ సహిస్తూ
 ఆశరరాఘుడు వేసే అంబకాలకు అంతరిక్షంలోనే హరిస్తూ రాముడు పోరు
 తున్నాడు. అయినా పంక్తిముఖునిదే పైచేయిగా వుండి. రాముని శరీరం
 పుష్పిరంజనంగా వుండి. శాత్రవుడు అలచలపోదని రాముడు ప్రక
 యార్కద్యులిమంతుడై హూరస్పారనారాజధారా పెన్సోబిరతనధాగుడుగా
 చేసి పంక్తిగళుని వింకం నడవించాడు. అతడు కూడ ఈవభోక సమంగా
 రాముని శరవేద్యుణ్ణి చేశాడు. ఉభయములు వేసే దాదాలు నిలిచడమై, నీరంధ్ర

ద్వాతమై పదులును రాత్రి చేస్తున్నై. ఆ కీకటి కన్నుల కవచోధంగా,
రాను రావణులు మాచేవారికి అగోచరమైనారు. ఆ సాంద్ర నిమిరసమయంలో
రామును పిలిచివరళోధగా హాసం చేసి "అంతా పీకస్థులంతా! ఏం పని
చేశావు? నేను లేనివేక నీవు నా నర్తి చుచనతో హరించావు. అతి పెద్ద
కార్యం అని పొంగిపోయావు. చీచీ! నీమదా! అవి పేర లక్షణమని అను
కున్నావా? బలాత్కారంగా రక్షణచేసి స్త్రీని కొనిరావటం నీ వీరత్వానికి
చిహ్నంగా వాదించావా? వివేకంలేని జడపదార్థమా! కూరుడవై కూడా అనాథ
నయం వాంగవతి అనుహరించి తెచ్చి ఇంకా "పీడకనే" అని అనుకున్నావా?
ప్రీహీనా! హాపవరితా! సామూహ్య కంటా! పరసతే రాముడువా! కోరి
మృత్యువు తెచ్చుకున్న కూడా! ఇంకా "పీడకనే" అని అనుకుంటున్నావా?
కుడిచి పెన్నుతన్నై పుట్టి, విచారప మెప్పించి, అతితర సాధ్యమాలలు
పొంది, కూడంలో పీడితై, లోకం మెచ్చే మహాకార్యం ఏం చేశావు? రక్షణ
రక్కుడవై లోకం గర్వింపే నీపదార్థాలు చేశావు. ఇసీ. ఆ కలం ఇప్పుడు
అనుభవానికి వచ్చింది. అవకాశం అనుభవించు. సమ్యక్ఫలంగా కనుగొంటే
హామం పండి బ్రహ్మలభ్యమి. అప్పుడు పూర్వార్థిర యశస్సంపదలతోహాటు
సర్వం నాశనం అవుతుంది. అందుకు చేరే పదాహరణ ఎందుకు? నీవే
సాక్ష్యం. ఇంత పరాభవీడవై, సిగ్గులేకుండా సీతను ప్రుచ్చిరించి
లంకలో పీడకనని వాటుకున్నావు. ఆ సమయంలో నేనే
పుండ్రే సీతకే జరం కూడా అంకరలు చేరకుండా చేసే వాణ్ణి.
ఎంత భాగ్యమంతకరో, ఇర్వాళ్ళకు నిన్ను చూచాను. ఇప్పుడే అంతర
నింపూనికి అతిథిగా చేస్తాను. దివ్య బుజ్జులవల ప్రభావంతయైన నీ లోకం
పల భక్షక పక్షులు లాగి లాగి, ముక్కులతో పొడిచి పొడిచి, ఇందిరలు
మర్కటలు చేసి మెక్కి పరిహృష్టై రనిపి చెందుగాక. ప్రిడిరిన నీ పక్ష
స్థలాన్ని గృహాలు చందువులతో చీర్చి షరణాన్ని కడుపాల గ్రోలుగాక.
నా శర నిర్మిన్న భవదాంతరాలు పతంగ బృందం గ్రహించి హామలు
వై సరేయమని వరి పడవేయగాక. ఇక బ్రతుకులేదు. ఇప్పుటికి రెండుసార్లు
తప్పుకున్నావు. ఈసారి తప్పుకోలేవు. ఇది వ్యతిరేకించింది. కనుక పీడకవై
పోరి చావు. పీడకవై, బ్రతుకరలిస్తే పారిపో" అని మర్మచేదకారైన
మాటలు సూటిగా అన్నారు.

రజరంగం నుంచి రావణుని రథం

సారథి మరలించుట

రావణుని ప్రర్యంగం కోడంలో పొంగింది. ఆసలే సర్వదరాక్షసుడు. అప్రతి ద్వంద్వి. సర్వ పరమాస్త్రి సందగ్గుడు. అందువై, భార్యా వియోగ దుఃఖ కారకుడైన ప్రతిదక్షి రావణుడు సమక్షంలో న్నవాడు. చంద్రచేపం పొంది వున్నాడు. ఉత్సాహం ఉర్రలుకేస్తాంది. ఈ సందారం చాలవన్నట్లు, అపర్వబహు, విరాటమిత్ర మహర్షి ప్రసాదించిన సర్వాస్త్రాలను మంద్ర పూర్వకంగా స్మరించాడు. ఆ యస్త్రి సంతానం మూర్తిమంతమై ఎదుట నిల్చింది. కోడలదం గొని గుణం మీటాడు. దక్షిణ భుజ నేత్రాలు స్పందించి పువం సూచించింది. హృదయం ప్రదగ్ధమై జయ చిహ్నాలు ప్రకటించింది. ఆ పువ కరుణల ముఖంగా గెలుపు రసదే యని నిశ్చయించాడు. ఫలితం పరీక్షగా అన్నట్లు పంత్రివదసునిపై రెండే రెండు దివ్యాస్త్రాలు వేశాడు. అవి నిరాటంగా దోయి అజ్ఞాస్మితాకృతై. అంతవరకు ఇదపురి యుద్ధం చూస్తున్న వానర పేరులు జేకొలుచూ పర్వత వర్షం కురిశాడు. ఇటు బందల ప్రేమా, అటు రాముని శరముల దోహా ఒక్కసారిగా పొంది గుండె గల్లంబుతోగా, తమపు తూలిపోగా రథ స్తంభం అలంబనం చేసుకుని రథులు మూశాడు. అహో విభీ! నీకు హృదయంలేదు. దంప దాక్షిణ్యాలు లేవు. నీవొక యంత్రానివి. చీపులు చేసే కర్మ ఫలాల నీ గమనానికి మూలం. కారపోలే జగత్కంటకుడనీ, లోకవిద్రావకుడనీ, సురాసుర చైత్య దానవ సంరప్త కారకుడనీ, ప్రభ మోసినీ, చుష్యదేవయైన లంకలో మహా వర బల సంపన్నులు సేవించగా జీవించినవారని యైన జ్ఞానిపద్ధావా? గుండెలు ఒగిలి, గుండెలు డ్రుంగి, లేనిం రప్పి, కారరత్నంకో, రకరకపాటులో కన్నులు మూసి నిర్భయ లంకేజుడు చావం పట్టలేను. శరాలు చూర్చలేము. గుణం చాచినికి తొదగలేము. శత్రు శరాంను ఇంచించలేము. రసపై పచ్చే దాణాల దిక్కేదో రాను నేనీ దాణాల దిక్కేదో లెరిసికోలేము. అది మూర్ఖుని మూర్ఖు. రథికుని దుష్టిని చూచి భరించక సారథి ఎలా స్తంభ చావే సర్వముని రథాన్ని మెల్లగా రథ భూమిపంపి, రాముని అవ్యంబించి చూరంగా లోలుకుపోయాడు.

రావణుడు సారథిని నిందించుట

సమస్తజాతైః సారథి ప్రభువు పొందిన పెనుపాటు చూచి రక్షాస్థి
 రణభూమిమం నేర్పుతో రప్పించి సురక్షిత స్థానానికి చేర్చాడు. గంభ
 షహనాటు సారథకం కాగా, పవను సమయానుకూలంగా వీని తైల్యో
 పచారం చేశాడు. ఆచారము ప్రసాదించిన హాయికి రావణుడు లేచుచున్నాడు.
 స్పృశ్యుడైనాడు. దారను స్మరించాడు. ప్రవణిచాంతర దేహం చక్రవర్తముగా
 మారింది. సన్నాస్థులు కాలంలో నిర్మిస్తే, గర్భమేర వృత్తి చేరింది. ప్రదేశం
 పరికించాడు. జరహనంగా వుంది. సమక్షంలో రావణుడున్నాడు లేచు.
 అప్పటి స్థితి అర్థం చేసుకున్నాడు. "ఏమీ సారథీ! రహంగణం నుంచి
 కళాంగం కొని వచ్చావా?" అని అడిగాడు. అవునన్న ప్రత్యక్షరం విన్నాడు.
 దంతలాపిరవంతుకంలాగా రస్సున లేచాడు. జస్సుని నిట్టూర్చాడు.
 కృతాంత చోడిత మాధాను సారిమైనాడు. ఏమిరా సూతా! ఎంత పని
 చేశావు? నన్ను అకర్తుడవై, అవిక్రమ పాదుషహీనుని భంగి, భీరునిని,
 మానహీనుని చందాన, రోషవివర్ధితుని పోర్కిచాచించి, మర్త్యం! ఎంతకీదను
 రథం కొనివచ్చావు? నామనస్సిరుగించు స్వరంబ్రదత్తై, అనావరజుర్తి
 ఇవ్వవచ్చి నల్లెండును చేశావు? నాదిమ్మ చూరమైనై? నా దివ్యాయుధాలైనై?
 సర్వలోక సమ్మోహ సుహర సమ్మత్తైన నామాయా విద్య ఏదైంది?
 నీమదా! మరియోదరమ్మి, నామరవంతా! పగవారి ముందు పాతుచేశావు.
 చిరకాల సమాధితమైన నా కీర్తి, నా లేఖం, నా బం, 'అలో' పెనుపీయ
 దనురపం' యిచ్చ నమ్మిరం నెదివేర నాన్నయైన చేతచే నమసిపోయింది.
 త్రిభువన ప్రసిద్ధ పేదనూ, అమెక బురంజనీయుడు అయిన
 రాముడు మాస్తుండగా, యుద్ధానికి అశిషకులన్న సన్ను దేవతగా చేసి
 రథం రప్పించావా? పడుకొని రోతే రక్షాస్థి ప్రకర్మను మన్నించావా
 పాపకర్మదా? నామేలు కోరే సుహృదుడు ఈ పాదుషు ఎన్నడైనా చేస్తావా?
 దర్శిసీతుతా! పగవాడు నాకోడి చేయవలసిన పని నా చేత చేయించావా?
 నీవు ఈ పని కర్తృత్వం చే మేలొంది చేర వుంటావు. జహాదినాలుగా
 నా సొమ్ము తిని అవసర సమయంలో అనర్థ కార్యం చేయటం నీ వంటి
 కృతజ్ఞునికే తెల్లంబి. నీవు నిజంగా నాపట్ల విశ్వాసం కలవాడవైతే,

కృతజ్ఞురాయుధి వుంటే, నా ఆస్తిగ్రహంతో జీవించతలంబితే, రాముడు ఇక్కడకు రాకముందే సారథాన్ని అతని కభిముఖంగాతోలుచుని నిందించాడు.

సారథి రావణునకు సమాధానం చెప్పుట

చురిపోయి, గతిరహితు, హితమరియైన సారథిని నిష్ఠురవాక్యాలతో నిశాటపరి నిందించాడు. కాని, సహృదయుడు, ప్రభుభక్తి పరాయణుడైన సారథి చూత్రం దాఖపడలేదు. పరిహారం కోరుతూ, పరమార్థ స్ఫోరకాలైన పలుకులు బదులుగా చెప్పసాగాడు. “ప్రభూ! అభిషతులు భృత్యులకు ప్రసాదించే దూషణ భూషణ రింస్కారాలు బ్రతుకు నేడు గలవాడు ప్రసాదంగా స్వీకరిస్తాడు. నేను నీయంతర మహాపీరు ను సారథిత్వేనందున ప్రసాదంగాతాక ప్రభువుల సహజ గుణాలుగా స్వీకరించుచున్నాను. అభిరారి అడిగినప్పుడు గేచుడు చేసిన పని చెప్పక రప్పుడు. నేను రామునికి పెరచిన వాణ్ణివాను. వెంటరివిత్తును కాను. నెరిచెడి పగవారివల్ల కాన్యలు కొన్న సీరిమహిష్ణుణ్ణివాను. మైమరచినవాణ్ణివాను. కొరమూరినవాణ్ణివాను. నీవు చేసిన మేలుని గ్రహించిన కృతఘ్నుణ్ణివాను. నేను చేసింది చెలికారం. నీ కళ్యాణం కోరుతూ, నీ కీర్తిని మించి పెంచేవాణ్ణివాని బ్రతివేవాణ్ణివాను. నీ మీదగల ప్రేమతో చేసిన ప్రయం అనాలోచితుడవైన నీవు అప్రీతులగా రోచింది. అందుకు నేను కర్తను కాను. నా చేసిన ఈ రాక్షానికి కారణం వివరిస్తాను విను. నేను ముమ్మాటికి నీ శ్లేషం కోరేవాణ్ణివాని నీనకుం సంకాయె, నీవైతనవాణ్ణిగా నన్ను చూడవచ్చు. నా చేతలో భర్మం వుంటే గ్రహించు. అభర్మం వుంటే నిగ్రహించు. సర్వాభివారాలున్నవని తలపోసే అభిషతులచే కొన్ని హాస్టలున్నై. అవి అభిరార దర్పంచేతా, అహం కారంచేతా గుర్తించు. అలాగా భృత్యులకుకూ కొన్ని విధి నిషేధాలున్నై. నీవు రక్షి. నేను సారథిని. నీ భర్మం శత్రువుతో పోరటం, హయ సారథిస్వంవనాలకు రాస్తూ వుండటం. ఉన్నత ప్రదేశంలోవున్న వాహిని క్రిందకు తెచ్చిరట్లు సంగ్రామ మధ్యకాలంలో రథం మరలించి తెచ్చాను. ఆ పని ఎంచుకు చేశావో, అది భర్మ సమ్మతం అప్పుడో కాదో విని తీర్పు చెప్పు. నీవు తెలియో వుంటే రథం మళ్ళిస్తుంటే మందరించే దాడిచేదా? కనుక నీవు స్వచ్ఛుడ లేదు. రాముని దావాగ్నికి నీ శరీరం రక్షయ్యుంటి. నీవు తెలివి వచ్చి చేతుల ద్రంహ లంబనంగానే పున్నావుకదా? అదే అప్పుడు

నీవున్న స్థితి. చేతిలో భగవత్ పూజించుచు, వృద్ధి బోధించుచుంటే ఎలా యజ్ఞం చేస్తావు? నీ వచనం వెలుగు చూసింది. మిక్కిలి బలవంత శక్తివానికి కలిగింది. కైగా ప్రణామమయ్యింది. మోములో తెలివి లేదు, యజ్ఞంలో గెలుపలేదు, ఆ సమయంలో అక్కడ పంచటం చేసేయరావని చలపోశాడు. హయాలు శరవరగాత్రాలై గుడిబడి చీలుపడినై. చెమటలు తారురున్నై. దుష్టల హేతువులైన దుశ్శకులాలు ఎన్నో పొదకట్టినై. ఈ సమయంలో సూరనను అర్హకృత్యం ఏమిటో ఆలోచించు? సూరభవ్యాన్ని అభిజ్ఞులు ఇలా నిర్ణయించారు. "దేశాలాల తెరగు తెలుసుకుంటూ, భవభవాలను గుర్తిస్తూ, రక్షితుని మొగంలోని వైలక్షణ్యాన్ని గమనిస్తూ, అలాబలాలను తూకంపెస్తూ, మిగులు పట్టాలను తిరికిస్తూ, సమ విషమ స్థలాలను కనుగొంటూ, సమరాలం, సాగుతున్న క్రమం పరికిస్తూ, పరల రంధ్రాన్ని వెవకుతూ, పగవారికి, ప్రక్కగా, ఎదురుగా, పిరిటి పరచే వేళ నిర్ణయిస్తూ, రక్షితునను ఏ విషయ రాయనా చూడటం సారథి విధి." పెద్దలు చెప్పిన ప్రచారం నా భవం నేను నెరవేర్చారు. నేను ఎందుకు చేశానో అది నెరవేరింది. గుర్రాలు బదలకలిరి బయటో పుంజుకున్నై. నీకు ప్రమలేరింది. వ్యతిరేకుడూ వ్యభావకుడూ అయినావు. వచనం లేఖో పంరయింది. ఇప్పుడు నీలో విచక్షణా బుద్ధి పెల్లిపెరిసింది. కనుక నీవేది చెప్పే అది చేస్తాను. నీ పుష్ప పులుసు నిస్సంకురు అయిన బులుగు లీర్పు కుంటాను ఇక వ్యమాల్లుడనో, దండాల్లుడనో నీవే నిర్ణయించుకో" అని సాంఘికబంధంగా నిలుచున్నాడు. సారథి మాటలు పలుసార్లు ఛాపించాడు. మెచ్చుకున్నాడు. సూరకృత్యం నీవే చెల్లించని జ్ఞాపించాడు. హస్తాభరణం తీసి బహూకరించాడు. "సారథి! నీతాపతి రథముఖంగా పోసేయి. రక్షకుని రణరంగంలో పగులని ప్రాణంగానక వచ్చునుంటే 'రప్పకోడు' అని చెప్పి కాల్యం నిర్దేశించాడు.

అగస్త్యుడు రామునికి ఆదిర్యహృదయం

ఉపదేశించుట

రాముని రథం రథానికి దూరంగాపోగానే మార్చి సడలించాడు. సమరపరితాపం, చింతాకుల హృదయం, రక్షకుడై వస్తున్న రాముని

రాముడు చూచాడు. రణవిశ్రాంతికి సన్నద్ధుడై చాపం సజ్జాం చేయబోతున్నాడు. రామరావణ సంక్రామ దర్శనాభిలాషురై గగనంలో నిలిచిన దివాకోటుండరిలో నున్న మహాకర్తిమంతుడు అగస్త్యుడు రాముణ్ణి చూచాడు. తృటికాలం అంతర్ముఖుడైనాడు. బ్రహ్మ వరంచేత ప్రళయాంతకులులాగా భావిస్తున్న రాముని రాముడు నిగ్రహించలేడని గుర్తించాడు. మరుక్షణంలో రాముని రథంనుంచి సాక్షాత్కరించాడు. వెంటనే రాముడు రథావతరణం చేసి నమస్కరించాడు. అగస్త్యుడు దీపించి "రామా! శ్రీరామా! త్వరగా విను. సావధానుడవువా. ఇది పరమ గుహ్యం. సనాతనం. సదాతనం. మైరి విదేశన కారణం. శీఘ్ర విజయశ్రీ పదం. దీన్ని ఆదిత్యహృదయం అంటారు. శ్రీదం, పుణ్యం, విరోధి సంహారకం, పరమ శివం, భద్రకారణం, నిర్భయ, అక్షయ్యం, సర్వపాప విదేశనక్షయం, విజయ కారణం, శోక చింతాది మనఃకల్మష నిఘాతనం ఉత్తమ మంత్రం, ఆయుర్వ్యవస్థనం, సర్వమంగళ మాంగల్య మహితయశం, సర్వ వాంఛాప్రపం ఇది. దీన్ని భక్తితో జపించితే, తన్మనూపాస్మ్యుడు, రశ్మిమంతుడు, సముద్యుతుడు, రవి సురాసుర మానవాది వందితుడు, భాస్కరుడు, అఖిలలోక వల్లభుడు ప్రసన్నుడవులాడు. ఈతడే లేజన్వి. సర్వదేవ స్వరూపుడు. రశ్మిదావసుడు. సర్వ దేవాసురగణం. జగత్సృష్టిచరణిరణుడు. బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర స్కంద మహేంద్ర దివ్యులక ప్రజాపతి రూపధారి. ప్రజాప్రాణం ఈతడే. ఈతడే యురుకర్త. ఈతడే ప్రధాకరుడు. రామా! శ్రద్ధగా విని ధారణచేయి. మంత్రోపదేశం చేస్తున్నాను" అని అంగ న్యాస కరన్యాసవిజ్ఞానరంగా మంత్రం ఉపదేశించాడు. ధ్యానరూపంగా ఆదిత్య హృదయం ఆవిష్కరించసాగాడు.

"హేభగవాన్! నీవేఆదిత్యుడవు, సవిత్రుడవు, సూర్యుడవు, భగవంతుడవు, పూషుడవు, గభీరమంతుడవు, హేమరేయంతుడవు, భానుడవు, తపన దివాకర నాముడవు, సుపష్టుడవు, తల్పపు, హరిదవ్యుడవు, సహస్రార్చివి, మరీచి మంతుడవు, అంబుమంతుడవు, సప్తస ప్రివి, తిమిరావివి, శంభువు, మార్తాండు డవు, రవివి, అగ్నిగర్భుడవు, శంఖుడవు, భాస్కరుడవు, శశిరనాశనతపములు, శివరంసివే. హిరణ్యగర్భుడవు నీవే. ఆదితి సుతుడవు నీవే. సుచక్షుషుడవు నీవే. నభోభవుడవు, నిగమపారగుడవు నీవే. లేజన్వులలో లేజన్వివి. ద్వాదశాత్మ, దిననాయక, దేవా! జయభద్రా! జయపద్మబాంధవా! నీకివే

నమస్సులు. ప్రాత్యైలానికి నమస్కారం. అస్తయైలానికి అంజలి. ఉగ్రగనుకు, ద్యౌర్విగ్గణపతి హర్యశ్వ జయనమఃసతి. సర్వనామహారీ! సూర్యభగవానువా! సృష్టిస్థితిలయరూప రారణా! వక్షప్రదా! జగన్నీచానయ వాగ్రసూత్ర! ప్రతిస్మృతి సమవాగ్ని హోత్రఫలరూపా! నమస్తే నమస్తే నమః" అని వోధించాడు. "రామా! ఈ మహామంత్రం ఆపవర్ణి, కష్టార్థి, అడవుర్థి, భయకాలంకో, ఎవరు స్తవిస్తాకో, వాడు నిరాశులుడై, నిరాశయుడై యుఖ రహితుడవుతాడు. నీవు సర్వమంత్రగ్రహణానికి అధికారివి. నిర్మలవిత్తుడవు. ఏరాగ మనసుగడచై ముమ్మారు పతిండు. నీకు విజయం సిద్ధిస్తుంది. వస్తున్నాడు ప్రకృతి పంత్రిముఖుడు. ఈసారి రాముడు చప నీదే జరిగి తీరుతుంది" అని చెప్పి అంతర్ధానం పొందాడు. రాముడు సంయమంలో సర్వమింకల నణచి, సూర్యమండలాన్ని చూస్తూ, అచటంచి త్రివారం పఠించాడు. వాడం చేరికి రిసుకున్నాడు. రాముడు చపరు సంకల్పం చేశాడు. జగచ్చుభవైన సూర్యభగవానుడు రాముని ప్రోత్సాహికి ప్రయోదం పొందాడు. "విజయోస్తు. రాము! వాంఛ ఫల సిద్ధి కస్తు" అని అనుగ్రహించాడు.

రాముడు మాతలిని హెచ్చరించుట

రావణాసురునిలో రథాన్ని సారథి రణభూమిలో ప్రదేశ పెట్టాడు. శాత్రువ వాహినీ సు ప్రవృత్తం, గంభీర్య నగర నిరాశయా ద్రిమంతం, ఉన్నత భృషం, సంపన్న వాంఛానవహర విరాజిత హయ సందరం, అమర్థోపర రణ సమృద్ధం అయి మిన్ను మ్రంగేలాగా, సాగరం పొంగేలాగా, తరుచర సైన్యం క్రుంగేలాగా, తన సైన్యం వింగిరుదేలాగా రాముని రథాన్ని సారథి సమృదురుదే పంత్రిముఖుడు ప్రహృష్ట మానసుడైనాడు. ప్రబల నిస్సవయతం, కృష్ణవాజి సహితం, చందలాభ్యుగమానం, సారథరం, ఇంద్రాయుధోపహయభ సాంద్రం, రాత్రకాంతిభారం, నిస్తంభ చక్షవారో పమరుండ శరాసార పరనరూషం అయిన రావణుని భాగ్ని రాముడు మాతలికి చూపించాడు. చాలవందల సభ్యులవాన్ని, పిడుగులవంటి మ్రోతలు పుట్టించేవాన్ని, ఇంద్ర చాపాన్ని వాడు ముష్టిలో దిగింది, "మాతరి! మన పగవారి రథం చూచావా? అది చచ్చే దైభరి లక్షించావా? చాపుకోసు తానే ఆపసమ్యంగా వస్తున్నాడు. నీవు హెచ్చరికతో శాత్రుని

ఎదుర్కొను. చుంఛుభావారు మేఘులు ఇవరగొట్టినట్లు వాటి బు సంపద చెవరతోడతాను. నా దృష్టి రామణుని సర్వ శరీరం మీదా నిలుపుతాను. నీవు నీ దృష్టి నిలవగా వుంచి, హృదయం మీదగ్రరగా నిలిపి, పీలు పడక, కరిగిపోక, భ్రాంతి పొందక, పగ్గాలు లాగేవేనా, పవీరే వేనా, లాఘవం చూపిండు. ఇంద్రునివంటి రథికునకు సారఫ్ఫం చేసే నీకు మెలమడలు చెప్పేంతవాడనా? సారథి రక్షణ రథికుని కర్తవ్యం కనుక, నా చిత్తం పగ వాని మీదే వుంచుతాను కనుక ఇంతమూతం హెచ్చరించాను. కాని, అభివారి రంగా అన్న మాటలు రావు. నీ రక్షణ నీవే చూసుకోమని చెప్పడంతోనే" అని చెప్పాడు. మారలి ఆ మాటలకు సంతసించాడు. రామునకు తన నేర్పు చూపడం అదనవ్యంగా వస్తున్న రావణ రథాన్ని భంజనం చేసి క్రమ్ము కొనేట్లుగా మారలి తన రథం తోలాడు. రాముని రథం రావకు రావణుడు ప్రోహేదీప్రతి, రంకోపరంజాయిగా రాంచాలకు రామునిపై వర్షించాడు.

రావణ మరణం సూచించే చిహ్నాలు కనుపించుట

రోష భీషణునూ, ధైర్య భూషణునూ, భర్షణామర్షణునూ అయిన దానరథి శక్ర చాపంతో శాత సాయుధాలు కుప్ప లెప్పులుగా గుప్పాడు. రామ రావణులు పరస్పర నిర్మలనాభిలాషులై మత్త వన కంఠీరవ దృయం లాగా పోయితుంటే, దేవతా సమూహం అభ్ర వీళిలో గుంపులు గుంపులుగా నిలిచి ఆ మహారథుల సంగ్రామం ఆహోవహండా, రావణుని ఓటమి కోరుతూ చూడసాగాడు. ఆ సమయంలో ప్రకృతి తన భర్యాన్ని తాను నెరపింది. రాముని రథంపై రక్త వర్షం కురిసింది. గాలి సుడి తిరుగుతూ పీచింది. రథం పైగా గ్రంథలు గుంపులుగా తిరిగినై. దాసాని పువ్వు రంగుతో సంఖ్య లచా సగంపై కపింపింది. దినాంతమైనా, పూర్వంలాగా ధరిత్రి మండు చున్నట్లుగా లేచింది. తోకడుక్కలు పుట్టినై. భయంకరంగా పిడుగులు పడినై. నీవాటలు పనాటలతో పోరేవేళ వాళ్ళ చెరులవతో బిగించినట్లుగానై గోల గోలగ ఏవ్చారు. రావణుని రథం పోరున్నంత మేర ధరణి క్రుంగ సాగింది. సూర్యకాంతి సప్త వర్ణాలతో అనుకేసుని తనువుపై ప్రసరించింది. రథం వెంటబడి వస్తున్న బోరగల పిండు ముఛాల్లో మంటలు గ్రకుక్కుతూ పం క్రివవసుని పవనం చూస్తూ అవంగా అరిచినై. చీకట్లు చట్టంగా అలమ

కున్నె. హింసుజాలంకో ప్రతిరూపంగా చాకం నీచసాగింది. చృష్టి రోషం కల్పించింది. పరుషకునానే పిడుగులు చాలినై. నైన్యాలను హింసువృత్తో అకసం అగోచరమైంది. శారీరమిందు జగదాలలో, పరుష భృషలతో చచ్చి పడినై. కటకటలు విస్ఫురింగాలు వెవజల్లినై. కష్టార్థో నీచు చాక జొచ్చింది గుర్రాలను. తన లోటులేకుండ ప్రకృతి చూర తన ఉద్ధతు రానున్న కీడు, బహుముఖాలుగా ఉత్పాత వ్యూహాలతో తిరిపింది. రామునకు సౌమ్యములా, శేషమావహములు అంజన విహ్వలు లోచనై. ఆ భవ నిమి ర్తాలను చాకరశి వీషింది భంజనంకో చందశాసనుడైన లంకేశును చక్రాచని తరివాను.

వనచర నిశిచరులు రామ రామం యుద్ధం

దిగ్ర్యమరొని చూచుట

బ్రహ్మబుద్ధైన లంకాపతి తరిష్ణ సూచకాలైన మళ్ళకులాలు దిను రోచురున్నా చరిచరచు. "సేతరు లెచ్చినప్పటినుంచీ అంతలో ఉత్పాతాలు జరుగుతూనే వున్నై. విధిషడాదులు వివరించారురాడా. దశ గాయకులు వెవరినప్పడల్లా ప్రకృతి కీడు సూచించుతున్నే వుంది. చాళ్ళు వివరనిగ్రహణ హున్ములు చాక, రాజ్యాన్ని పోలించారు. స్వర్గం చూరగొన్నాడు. ఇప్పుడు నా వంతు చచ్చింది. నారూ ఆ తర్లి మళ్ళీ హెచ్చరిక చేసింది. చురలిపోలే మరణం తప్పదు. నేను మాత్రం తీరిస్తాను. నాతోసం బరిచైన సోద రాత్మజ మంగ్రి సేనా నాయక భటవన్నాన్ని బ్రవీరించి, అనాభరై, అప్పరక రైన ఆపార రక్షణాంతర కన్నీడు తుడువలేను. నా దేవి మండోదరి గర్భ శోకం తీర్చలేను. రాముని జయించలేను. జయించనా సర్వ హస్తమైన లంకను పాలించలేను. ఆర్తరై విలపించే ఆసురకాంతల ఆక్రంఘనం విసుగు. తోక చూపుట విని భరించలేను. శౌర్యనిధైన నాకు సంగ్రామం సంపటం సర్వ భర్త సమ్యుతం. నా చావు సర్వలోక సమ్యుతం. నా దగ్గరు అంతిమ కాలం, నా స్వస్థాన ప్రవేశకాలం ఒకటి. అంతలోక ఓచుర్కనలతో నాకు పనిలేదు. నా ప్రజ్ఞా ప్రతిపాదికచానికి త్రిలోక విజయం నివర్తనం. నా బ్రహ్మత్వానికి, నా మనోనిగ్రహణికి నే చేసిన అధికార హస్తమైన భయం కర తపస్సే సాక్ష్యం. దేహదారులను విప్పడో బరహ్మను చావు తప్పదు

కనుక నాకూ తప్పదు. బుద్ధిమంతులు దాన్ని సద్వినియోగం చేసుకుంటారు. దుష్కృష్టులు బుద్ధినియోగం చేసుకుంటారు. ఆ కర్మలు వాళ్ళ వాళ్ళ సంస్కారాలం కొద్దీ జరుగుతుంటవి. నా చేతం రహస్యం నాకే తెలుసు. నేను లోకానికి చెప్పబ్బి. అలా కావటం నా అభిమతం. అదే పరమార్థమూ, పరమ రహస్యమూ. నా చావును రాముడు నిమిత్తమాత్రుడు. దేవతల జనులైన నా దివ్య శక్తుల్ని నిగ్రహించే శక్తి కలవాడు కాకపోతే సన్నెలా చంపడాడు? ప్రకృతి హెచ్చరికలనుబట్టి చూస్తే మనవారలం పొందిన మూలక కే రాముని లోస్తాంది. కాకపోతే నా దివ్యస్థాయిలు ఎందుకు మృత్యువుల్ని? నా కురుణం కోసమే మూలక క్తి అక్కలితో దిగివస్తే అందులోని లంకపై నేను అందులోనే లీనంవాడటంన్న కోరకగించేది? బాహ్యంగావిన్న దుష్కార్యాలుచేసి నా అంతఃపారిశుద్ధ్యం నేను ఈ మంచి కార్యంబాహ్యంగా చేసి "విజయనగరం సాధించా"వన్న కీర్తిగడిస్తాను. నా ఉన్న చరిత్రాంగం చేసు కుంటాను. నా తమ్ముడు సద్గుణ సంపన్నుడు. వాడుచేసే ప్రైత్యకర్మలతో నా బాహ్య దుష్కృత్యంలం నుస్తుంది. వాడ పాలనలో నా కులం అమలంబుండా సుఖిస్తుంది. విజయనగరం స్వరూపిణీ! మంచిమాగ్గం చూపావు. నీరు సమస్యలు. నీ నిర్ణయించుకొనం యుద్ధం చేస్తాను. నా బాహ్యభ్యంతర శక్తులతో రాముని గణగణ చాదిస్తాను. ఆతడు భర్తమూర్తి. సర్వప్రభుడు. నా యుద్ధ కౌశలం ప్రతికరణ సద్ధిగా మెచ్చుకుంటాను" అని అంతర్వాణిని దర్శించాడు. "సారఫీ! నీ సర్వశక్తులు చూపు. రథం మాత్రం మరల్చుకు. పోనీ ముందుకు. రామా! చచ్చాను. దీక్షపై పారిపోతాను. అప్పటి నా స్థితికి వెరచి సారథి స్వరం త్రులించాడు. నేను హెచ్చరించాను. ఇక లేకు మరలదు" అంటూ ప్రవోధించి శరణుయోగం సరిచాడు.

మళ్ళీ కందనంలో ప్రత్యక్షమైన పంక్తిముఖుని పారచూచాడు. ఆ మూర్తి రామునకే మస్కహంగా వుంది. వేసిన బాదాలకు వేడి అభిరంగా వుంది. అర్థం చేసుకున్నాడు. హవోల్లూరు విరాస భాసురముఖుడై, జ్యోతిష్ రాచం దిశలు భేదించగా, సుకృతమైన శాతకరహితంతో వర్షించాడు. ప్రతిపక్ష భయపాటుమం చూచి పంక్తి గ్రీవుడు క్రూరసారావ పరంపర వర్షించాడు. ఆనన్యం ప్రాణగద్యమనకంగా చర్చిల్లింది. మర్కట మంసాశన వీరులు రహానికి ఉత్కంతుడై కూడా, సర్వాముఖాలు కలిగి కూడ, రాక్షసరాక్ష

సంగ్రామం చూస్తూ, వేష్టలుచేక్కి, తర్కవిత్కాలతో, తదేకవృష్టులైనారు. అబ్బురపడి చూస్తున్న ఇరుతెగలవారుచూచే తాండవతో దగ్గర దగ్గరగావచ్చినా శత్రుభావంతో ఒకరిపైఒకరు చెప్పు తీయటం లేదు. రాక్షసులు రావణుని వాగదలు రాముణ్ణి చూస్తూ విస్మయమై నోరు తెరచి సాలభంకితలైనారు.

రాముడు రావణుని ద్వజం సరుకుట

ఇరువురు నిజ విజయాశాంకులై ఈసు విమరక, భయప్రచాంతులుకాక, మర్రాంక ప్రౌఢికులతోప, పరస్పరహాని భావంతేప, తమ తమ బలవిప్రరాంతులు సమగ్రంగా సంకరించుకుని దర్శించారు. హోరాహోరి పోరాడుతునే రావణుడు, ఉగ్రగోత్రముదాలు రాముని ద్వజం లక్ష్యంగా వేశాడు. అవి దాన్ని తాకి చివ్వుం కావటంచేత విరిగిపడినై. రాముడు రావణుని వృద్ధయత్నంమూది ప్రతిగా, తన యత్నం సాధ్యకంగా భావమై తెగడిగిది శరం వైచాడు. అది ప్రత్యర్థి దృష్టికి తాకి వారి బీరంతో కూడ దాన్ని నేల కూర్చించి. ద్వజ పరసంబాధన దానమయి, దానిని తోడవరీతచిత్తులై రాముని హాహాలసు దానవర్షం పాలు కావించాడు. అనిరూపా చివ్వులు కావటంచేత తామర కూడు లతో కొట్టనట్లుగా నిశ్చలంగా పున్నై. ఈ యత్నం కూడ విఫలం కావటం సుకవైరికి ఇంకా తోడవారణం అయింది. వెంటనే శాంబరి నాశయించి, మాయాపిహిత ముసుల ముగ్ధర గదాచి భీరరాయుధాసారవృష్టి సృష్టించాడు. ఒక్క రాముని రథం తప్ప సర్వరక్షణతోటి భూత భీతవంగా నిండింది. ఇది ఇంకా రాముని కైవత్తం సృష్టించేసి అసురపతిని విప్రధాంఠిలో ముంచింది. పరాజయం పొందినకొద్దీ పట్టువల సహస్ర గుఃకిరంగా పెరిగింది. ఏకోహ్యోగ విజ్ఞాంభవాణుడయి కైత్యేకును అవ్యాక్తిచిత్తంతో శరసాహస్రం దేవత లయ్యెదుపునందగా మాయా ప్రభావంతో కుడుస్తుంటే శ్రీరాముడు చీకారు పడ్డాడు. అంతలోనే సూక్ష్మ వ్యాకోచానవత్తై శత్రువుపై ప్రతిగా ప్రయోగించాడు. అప్రతిహతంగా పురోగమించి వస్తున్న వేనాచి దాదాలను నిరోధించాలని రక్షణపరిహర అట్టే ప్రయోగించాడు. ఇరువురు వేసే దాదాలు తాను పేసినట్లు పెనగొని ఆకసానికి ప్రతిగా రెండవ ఆరాశాన్ని కల్పించినై. ఇద్దరూ మహాయోధులు. భండర పొడిత్యం పారం ముట్టినదాప్పు. చండ చంకాను ప్రతిహత తేజస్సంపన్నులు. ప్రచండ కావకా దోర్బంధులు.

ఒకడు బ్రహ్మదత్త పరబం పరాక్రముడై రే, వేరొకడు భర్మ స్వరూప సత్య పరాక్రముడు. వాళ్ళ యుద్ధంలో నేర్పు వాక్కుల రచన. గురి తప్పదు. వ్యర్థంకావు. వైరిశరం బండించుకుండా వీసరబోవు. వాడి డెడవు. డిరుబోవు. దిరుసేవవు. అహా! వాళ్ళ యుద్ధం పరాకాష్ట నుడుచుంది. ఒకరి దాదాలు వేరొకరి దాదాలు లాకి రుత్తుమురై నేల పడుతున్నై. సవ్యాప సద్య సంహార భేదాలు చూపుతూ, శరాలు పరపుతూ, రాముని గుర్రాలను రావణుడు బాధిసి, రావణుని హయాలను రాముడు వేధిస్తున్నాడు. రామ రావణులు తమ శక్తి పడంగా సమ సంగ్రామం చేస్తుంటే, సకలభూతరాషి సంభ్రమంతో చూస్తుంటే, దేవతలు తల్ల యొగలతో తిరివిడు సి వీక్షిస్తున్నారు. ఇటువంటి యుద్ధం "సభూతో నభవిష్యతి" అంటూ భయ సందేహాలు దాఖించగా మహర్షులు వాకొన్నారు.

రావణుడు రామునితో భీమంగా పోరుట

అంతకుంతకు ఉభయలూ వెర్రి ఆవేశం హెచ్చింది. రక్షకులు ఇలా వుంటే, సారథులు తమ నేర్పు చూపసాగారు. చాసి, హాసి, కదిసి, ఒకదాని నొకటిచుట్టి, విచ్చిపోతూ, జపం హెచ్చుతూ, ఎదిరి తప్పులు వెదకుతూ, రథ విన్యాసం చిత్త విచిత్రగతుల వెలయిస్తూ, యోధులు దాయబోట, మళ్ళి పాయబోట, గమనజపం కనపరుస్తూ, మేఘాలు ఒండొంటిని ఒడుస్తూ, దట్టం చేస్తూ విసిపోతున్నట్లుగా సారథ్యసామర్థ్యం నెరపుతూ అబ్బురం కలిగించారు. ఈ విధంగా ఇద్దరూ సాబోషంగా కదనంలో సంచరించి ఒకరికిఒకరు ఎదురై రాడికి రాడి, గుర్రాల మూరులకు మూరులు, చెక్కిలకు చెక్కిలు దీకొనగా శతాంగాలను సూరులు సమపురుండగా లోకభీర సమరం సాగించారు. ఆ సమ యుద్ధంలో రాముడు నాలుగమ్ములతో నిశాటపతి నాలుగు గుర్రాలను శక్తి సంపదించేలాగా కొట్టాడు. రావణుడు కొండల ఛేదించే, దండి ములు కుంఠో కోదండ రాముని గురిచూచి కొట్టాడు. శా త సా య క సంజనిత వేదన ప్ర క్క కు నె ట్టి సీతాపతి కరకుటమ్ముల కలిస కప్పుడైన పౌలస్త్యుని వాంఛివాడు. వాడు అందుకు ప్రతిగా మాలిని మార్గణ శత్రుతో మ ర్మా ం గా లు సదల చేశాడు. సు ర నే త సా ర థి పీమ కుడ్డిన పాటి చుడతైనా పొందక, చిరవిషేషం లేకుండ నిర్భయంగా

పున్నామ. తననూ, తన సారథిని నొప్పించిన దేవ ద్వేషిపై రఘురాముడు రక్షానక్షయి రూష శరాలను విసరి రాముని రణ విముఖునిగా చేశాడు. ఇంకా ఇరవై, ముప్పై, నలభయి, యభై, అరవై, నూరు, వేలు, భీర శరవారంబున రథోనాథుని తగుపు రక్షసిక్తం రావించాడు. ఆశరపతి అంబరంబే విజృంభించి జూల గదా బరిమూచి సాధనాలలో రాఘవుని రక్షవర్ణుని రావించాడు. ఆ ఇచ్చరి అక్షుర్వ దాని ప్రయోగాలకు సప్తసాగరాలు సంహోభం పొందినై. కులాచలాలు పాడులు కడిగినై. పడునాల్గు లోకాలు భయ ప్రధారమైనై. సువాసుర యుష పన్నగ గంధర్వాదులు శోకం పొందారు. సమస్త విశ్వంభర సాగర మేఖలా చలించురంగా సంచలించ సాగింది. కమల బాంధవుడు రాంతి మాశాడు. సదాగతి (గారి) గరిమాని ప్రాన్యధాడు. అపారమైన భూరజాలం ఆక్రమించింది. “స్వస్తి గోదాహృతే భోక్తు లోకాన్యమాశాశ్వతాస్త్యిష్టస్తచక్ష సమిరి విజయతాం రాఘవో విశ్వ విద్వేషిణా రాక్షస నాయకం రావణం” అని మహర్షులు శాంతి మంత్రం జపిస్తూ న్నూర. అమరులు ఆ మహాశక్తి సంపన్నుల ఆహవం తిరికిస్తూ, లోమ హర్షణులై, “రాశానికి ఆరాశం, అంబుధికి అంబుధి, రామ రావణ యుద్ధానికి రామ రావణ యుద్ధం సమం” అని ఆశ్చర్యం ప్రకటించారు.

రాముడు రావణుని తల నరుకుట

చందామర్ష భీషణుడైన రఘువంశజునిసోదరుడు రాముడు ఆశీ విషమల్య శరాలను చాపంలో మార్చి, రత్నోజ్జ్వలవృంధాంహవమం, మంద లాంచితు ఐన శాన్ని ఖండించాడు. ఆ శరపాతం బ్రహ్మాండమంతా చూచింది. అసురులలో నుండి హాహారాలు పుట్టినై. అంధులలో రావణుడు రాముని అమిత శక్తిగల అస్త్రాలలో ఆల్లాడించాడు. నరికినచోట మళ్ళీ శరం మొలిచింది. రాముడు మళ్ళీ దాన్ని నరికాడు. తల తెగి ఛరణిపడి దొర్లింది. తగుపు నిక్కలంగా పుండి. చాపం నుండి శర భార ముపస్తూనే పుండి. శరపాతం చూచిన రాఘవుడు లెరిగి శీర్షం తెగిన చోటనే పుండటం చూడలేనంత కాలంలో జరుగుతూంది. భీరవ్యం రెట్టించగా దాన్ని తునుమా దాడు. ఆ ప్రయత్నం ఫల్యమైంది. రావణుని శరాలు మొలిచేవి మొలుస్తుంటే రాముడు నరికేవి నరుకుచున్నాడు. ఒకటిరాడు, రెండురాడు, పదిహేడు-నూరు

మాట్లు సూడు ఓరాలు నరిచాడు. అంతవాడైన రామునకు ఆశ్చర్యం, అసూయా కలిగింది. “మారీచుణ్ణి మడియించాను. భరమాషణ త్రిశుల పదునాల్గు వేల బలంతో ఖండించాను. క్రౌంచ వనంలో విరాఘుణ్ణి కాలుని పీటికి పంపాను. దండకవనంలో కబంధుని దారితాంగుని చేశాను. ఎప్పుడు నా అస్త్రాలు వ్యర్థంవాలేదు. వైరి భంగించకుండగనే నా అస్త్ర సంతానం వడిచెడి, వాడి తగ్గటం జరుగుతూంది. ఈ విధంగా కాపటానికి హేతువు ఏదో తెలియటంలేదు. అబ్బా! ఎంత భయంకర వైరి ఈతడు? ఈతని బలపరాక్రమ వివరాల్లే విన్నాను. కాని, విభీషణుని ఈ విషయం అడగలేదు. ఆతడు చెప్పలేదు. ఆయర్థం అడిగితే నా పౌరుషానికే కళంకం. అడగకుండా చెప్పటం ఆతని అభిమతంరాదు. నన్నాశ్రయించినవాడు నా శక్తి సామర్థ్యాలను ఆ రహస్యం చెప్పి అపకర్షించిన వాడౌతాడు. మిత్రుడు బుద్ధిమంతుడు. ఆతని చూర్ణం చెచ్చ దగింది. నేనే ఆసుర సంహారక్రియను ఆలోచిస్తాను” అని తలచి అంతర్ముఖుడైనాడు. అంతలో దాహ్యప్రవృత్తి కల్గినవాడై దారుడాస్త్రంతో వక్షం ఛేదించాడు. అసురపతి ఎంతమాత్రం చలించక ముసలగవాడి సాధనాలతో రాముని ముంచి ఎత్తాడు. ఈ విధంగా రథికులము సూతుల సేవనంలో నభంపై, భూమిపై, గిరిశిఖరంపై పడులు రాత్రి భేదం లేకుండ, నిమిషం వ్యర్థం కానియకుండ ఆ రాత్రి అంతా మోరారి మోరంగా పోరు సాగించారు. ఆ యుద్ధంలో రామునికే విజయముని నిర్ణయించ సాధ్యంకాక, మారలి రథికుడైన రామునివంక చూచాడు. కాని, ఆయన లక్ష్యం ఆసురపతిమీద వుంది.

రాముడు బ్రహ్మాస్త్రంతో రావణుని పధించుట

మారలి మళ్ళీ రాముణ్ణి చూచాడు. ఈసారి చూడ ఆయన తనవంక చూడనేలేదు. తనకుతానే చొరవ కీసుకున్నాడు. “ఏమి రామచంద్రా! మహానుభావా! అమాయకునివలె ఏమీ ఎరుగనట్లు ఏవేదో అస్త్రాలు వైరివన నిమిత్తం వేస్తూ వున్నావు? నీ కోరిక ప్రతిక్రియపరకేవా? చంపటం ఇష్టం లేదా? ఇష్టముంటే ఇంకెంతకాలం ఇలా యుద్ధం సాగిస్తావు? సర్వాస్త్రాలు శత్రువుపై ప్రయోగించావుకదా? ఏమి సాధించావు? కాలహరణం మాత్రం జరిగింది. దేవతలు, పరమేష్ఠి ఇచ్చిన వరబల శక్తి, జనన కాలగ్రహ సంచార

సంపత్తి లెక్కెనాదు. ఇంకాక మహాప్రవాణంలో ఆయుః ప్రమాణం ముగిస్తుంది. సేపు అంశం చేయకుండా బ్రహ్మాస్త్రం ప్రయోగించు" అని హెచ్చరించాడు. రాముడు సురపతి సారథి చూరలి సూత్రాలు విన్నాడు. ఆ దివ్యాస్త్ర గాఢ స్మరించాడు. "సర్వలోక జయార్థంగా విభావ ఇంద్రునికొరకయి దార్పి నృపించి ఇచ్చాను. ఆరకు రాక్షాశిమై అగస్త్య మహర్షి ఇచ్చాడు. ఆ చూరదర్శి దండరాజునిలో సంపత్తిస్తూ చర్మచర్మంపోలే తన కిచ్చాడు. ఆ పరమ పూజ్యుడు ఆ మహాస్త్రం తనకిచ్చి ఎంత మహోపకారం చేశాడు?" అని ఆమునికి కృతజ్ఞతా భూర్భువంగా అంశించాడు. బ్రహ్మసూప్తాశ్రించాడు. అస్త్రం వాడుతో కూర్చి, పరాంకోటికి చెందిన బ్రహ్మహ్యంన మంత్రం పఠించాడు. వెనుపెంటనే, ఆ దివ్యమైన అస్త్రం, పక్షభాగ ద్వయంలో పడకుండా, ముఖంలో భాస్కర హావములు, ఆ కాళ మయమైన అంగం, మేను మందలబుం, కజర భూషిరం, బాబుల్లూ మానసం హసనం, సమిర్మ పర్వస్సు, సకల భూత లేకం, భృవ పుంఖ దీప్తి మంతం, ఆశీష సమర్థాగ్రహోదగ్రం, మహావృత మునుకేను సమృద్ధం, శత్రు హయ సూర నానాయక నాశనం, పక్షుల భేదన దక్షం, కలిరసి హితం, మహాదానం, పక్షసారం, భేదన నిరూపకు భారవిత్త భయం, అప్రతిమాన పీడ్యం, శివాచయ కంఠ గ్నాధభక్షదండం, అంతరాధం, ఏతైక దివ్యాస్త్రం, వానర కిత్త ప్రమదావహం, అనురదంద భయావహం, ఆర్మ మంశిర్ని ప్రతిపావరం, తైరి పీర యశోహరణ కారణం, చిత్రితగావర పక్షం, శతభృతి మంత్రోదారం, అయి బిగ్గెలు ముమ్మా ప్రకాశించింది. రామునిచే అభిమంత్రితమై సర్వలోక భయానకంగా పరివర్తనం పొందు యన్న బ్రహ్మస్త్రాన్ని తిలకించి, హాహాకారంచేస్తూ సకలాకారస్థ భూతకోటి అలలడి పొందింది. ఈద్ర దూపుదై రాముడు దుఃఖముక్త దంపోవరె కృతాంత దామణమైన బ్రహ్మాస్త్రం భుష్కృతం చేశాడు. అనురాధుడు ఆ అస్త్రం రాక చూచి ఆర్మ సమాధి నిష్ఠుడైనాడు. అది వక్షఃప్రదేశం ప్రక్కలించి, జీవాలిలమ గ్రహించి, వెన్ను వెకలి, ధర లాకి శాంతించి, లోహిత వర్ణంతో రాముని మాణిరం చేరింది. చంద్రి ముఖుని ప్రాణ వాయువులు అనురాకాళంలో లీనం కాగానే, శరదాపాలు చేరినంది జారి షిరిపై పడినై. అనురం ఆ మహామూర్తి రాయం ఆవని పొరిరింది. ప్రభు మరణం చూచిన

రాక్షసులు పట్టలేని దుఃఖంతో అంకరు పారినారు. వానరులు వాళ్ళను వెన్నంటి తరిమి వెనుకకు చేరులు చులుపుకురి చచ్చారు. రాముని మరణం, సీతాపరి విషయం, రణం ప్రవర్తించిన రీతి కథలు గాథలు గట్టి కపిసైన్యం గానం చేసింది. రవిపుత్ర హనుమ జ్ఞానవంశాంగద విభీషణులు రాముని స్తుతించారు.

రావణుని మృతికి లోకాలు సంతసించుట

రామచంద్రునిచే రావణుడు నిహతుడు కాగానే, అందంగా, త్రిభువనానందంగా, దుండభిధానాలు గగన తలం నిండా క్రండుకున్నై. బృందంగా, విగళనృందంగా మందార సుమాలు రాముని స్మృతనంపై రాలిస్తే. మందంగా, సురభిగా మందంగా, సుఖమూలకందంగా కమ్మని గాలి స్పందించింది. అలితమై, మధురాత్మకలితమై, సవరన గళితమై దేవ మహర్షుల స్తుతులు చెలికితే. లోకవిద్రావణుడు, సర్వభూత భయంకరుడు అయిన రావణుడు రామునిచే నాడు శేషుడయిన వాస్తవ పాటుగా రచించి దేవ గాయకులు హృద్యంగా పాడారు. సాధు స్వన బుధ సంతాన మానసాలు సంతోషంతో నిండితే. చీకలు ప్రసన్నతా చళ సంతరించుకున్నై. గగనం నిర్మలంగా భాసింది. భూమి నంపించటం చూసింది. కమ్మకమ్మగా తెమ్మెరలు పైపై పీచిస్తే. నూకమ్మకు రేజోవారుడైనాడు. ప్రజలు స్వేచ్ఛా వాయువులు పీలుస్తూ విభుల్లో రిరుగసాగారు. యజ్ఞమాగాదుల హోమ భూమం అగ్రం అంటుటాంది. లోకం గుండెపై చేతులిడి కుడుకుకుని గురకలతో నిద్రించింది. మానవరులను హృదయభారం తొలగింది. ఒకేఒక మూర్తి, లంకాపతి స్వర్గంజేరగానే సర్వజగత్తు శాంతిలోనిండిపోయింది. పనచర శ్రేణులు రాముని చుట్టి, ద్వంద్వ సమరంజేత తాము పొందిన భయ సంతోషాలు వివరించి, విజయలక్ష్మి కలగ్రహుడై వెలుగుతున్న రాముని పాదాలు పూలతో పూజించారు.

విభీషణుడు అన్న కళేబరం చూచి ఆక్రోశించుట

రామ విజయం అనందం కలిగిస్తున్నా రావణ మరణం విభీషణుని క్రుంగ వేసింది. ఆపుకోలేని దుఃఖంతో అన్న కామం పడిపున్న చోటును చూస్తూ ఆపురముని ఏడ్చాడు. అనుగులు వేయలేక వేగాను. భూ భూసరిత

గాత్రుండై, రామానుగ సంభిన్ను చతుండై పడిపున్న అన్నను తావపై చేర్చి, అపన్నుడై కన్నెప్పు పాల్గులు కట్ట వచ్చాడు. "అన్నా! మేడకీరా! ద్రుడుది విన్నేపమాత్ర కంపితాదుర లోకమీరా! హూమాగ్ని తరితర చుకంవా! సకల గుణ సంపన్నా! ఎన్ని యుద్ధాలు చేశావు? ఎంత కీర్తి గడించావు? ఎంతది వీరుడమిడించావు? ఎన్ని శాస్త్రాలు చదివావు? ఎంత మనీషివైనావు? ఎంత తపస్సు చేశావు? ఎన్నెన్ని పదాలు పాఠించావు? ఎంత భోగం అనుభవించావు? లంకానగరంలో ప్రత్యేకంగా మయబ్రహ్మ నీకై నిర్మించిన విమానంలో, భర్మసాధారణాకంలో, సుమారు సుందరరాంథావన పరిచర్యలలో హంస రూరితా రుంపై హాయిగా పాటి పక్కంలో శిరమీ నిద్రించు నీపు-అయ్యయ్యా! అగ్రజా! కడికనేల శయనంగా పీర్చునిద్ర చెంచావా? దైవాన్ని ఏమి నిందించేది? కాళ్ళు పారచాచి, కనకాంగద భూషించిర కరయుగ్మం అటు ఇటు పడవేసి, చేష్టారహితుడవై, సహస్ర ధానుమండల ప్రథా ధానిరమైన రత్న కిరీటం దుమ్ములో దొరలగా మిన్నర పడి పున్నావా? నేనెంత నిర్మలమి? ఎట్టివాడవైనా నాపట్లచూపిన సోదర వాత్సల్యం ఎలా మరిచేది? ఇది ఇలా జరుగుతుందని ఎంతగా చెప్పాను? కామురత్నంలో, యోహంభరలో నిగ్రహించావేదాని పరిగ్రహించలేదుగా? దైత్యుల వివేకరైన కుంభవర్ణ ప్రహస్త నరార కాళిరాయలు అయినా అర్మల గర్భితుడై నీరి పాటించ లేదుగా? నీరు నీవైనా ఆలోచించావా? లంకాలోచిరంగా నవవిన నీ మంత్రాంగ ఫలం రుల షయనికే దారినీసిందా? నేనెంత చెప్పానో అంతా జరిగి పోయింది. నీ సర్వశక్తులు వ్యర్థమైనై. కాలం చక్రిస్తే పీడకోటి తెలివి ఎక్కడ నిలుస్తుంది? ఏమి సాధిస్తుంది? కాలగర్భంలో కరిగి పరమాణువుగా పర్యవ సిస్తుంది. సునీతి సేరువు పోయింది. భర్మ విగ్రహం పోయింది. సత్త్వ సం గ్రహ విధం పోయింది. స్తోత్రపాత్ర విషయం హాస్యమైంది. పోయింది మాత్రం నీ దాక్కడవే. ఇరుకు భర త్రెక్కుడు. చంద్రుడు చీకట్లో ముగ్ధుడు. అగ్ని చల్ల బడింది. లోకంలో ఇక పువ్యమాలలేవు. ఉత్సాహం లేదు. అవి అన్నీ సీతోనే వచ్చినై. రాక్షస సింహం రణరంగంలో భూజ్రుంగి నిద్రలేలుకంగి మృత్యుచెయగా మారేసరమైన ఈ లోకాన్ని ఏమున్నదని మంతరించగలం? భీరతా ప్రవాళం, ఓరుపు పుష్పం, భృశ తపో బలం, పర్యటన మూలం అయిన

రాక్షస మూర్ఖస్య వృక్షం, రామ మూర్ఖతే హరితి త్త్రైవిషదీమ్. పరాక్రమ విహింసాధారిణం, కులదంశదంశం, కిన్నర, కర్డుణ ఆనో తమపూ, తుండలంగల రాక్షస గంధేభం రామసింహదారుణ ప్రహరణంతో ఛరణి పాసింది. అహో! విభి విలసితం వారిచం చిత్రమింది, చిత్రమోత్సాహ విశ్మంభించిర విరటహేలి, వీర్వర్తిశ్వాసహమా, దేహసత్త్వ ప్రతాపంల రాక్షస వీరప్రళయగ్నిని చల్లార్చింది. అసురవాలకకు ద్విషాద్వార్షితః, శాత్రవవ్యంసరం, హింసారతా, చపలకర్ణేక్షణం, సుకళక్రవ్యవృద్ధార్ని రామవద్విదం లాకే ఛరణి హర్చింది" అని హేతు సహితవాక్యాలతో పుర్వ గాతలెత్తి పనని పనని ఏనుస్తున్న విభీషణుని సీతాపరి కయారసం దైవారగా అపసయించసాగాడు.

రాముడు విభీషణునకు శోకోపశమనం చేయుట

మిత్రమా! ఎందుకేమస్తున్నావు? ఎవరికోసం ఏమస్తావు? నీ ఆన్మ కోసమా? బంధు పరివారం కోసమా? ఇంచుతో ఎవరికోసం పిచ్చుచంసిన జని లేదు. నీవారంతా రణంలో చూర మరణం పొందారు. ఇక నీ ఆన్మ దాహ్య దేహం నశించినా యశశ్శరీరం స్పృష్టి కొనసాగినంతకాలం నా పేరుతో కలసి ఉంటుంది. ఇంత చేసిన నేను మూత్రం శాశ్వతమా? మేడవులాగా చరించ కూడా సర్వశక్తులు ధారపోసి విజయం కోసం పోరాడి మీర స్వర్గం పొందారు. పరలోక సుఖంకోరే ప్రాజ్ఞులు అయిన షత్రు ధర్మం కలవాళ్ళు సంగర మరణమే కోరుతారు. అదే నీ ఆన్మ చేశాడు. అరనికోసం విచారించటం నీకు ధర్మం కాదు. సర్వ భువనార్లో సాటిలేని మేటిషుగలుగా కీర్తిగాంచిన మంత్రి సోదర చమూనాయ రాక్షస భటుదర్శనంలా మరణిస్తే నీ ఆన్మ దుఃఖం వాదా? చండ పరాక్రమంతో భండనం చేయదేదా? లోకత్రయాన్ని వాధించాడు. దేవతలను వేధించాడు. అరని కీర్తి జ్యోతిని సాధించాడు. నా ఎదుట నా తమ్ముని స్రుక్కించాడు. నన్నే పెను దుఃఖంలో ముంచాడు. ఇంతటి వానికోసం భూరుదవైన నీవు శోకించవచ్చా? నేను నా తమ్ముని మూర్ఖుడు దుఃఖించాడు. ఎంతటివాళ్ళరయినా శోక సంరోషాలు రప్పస్త. ఈ ద్వంద్వ గుణాలు శరీరభావలకు తప్పవు. కాని, స్థితమయలు జెంటినే నిగ్రహించుకుని కర్తవ్యపాలనం చేస్తారు. నేను ఆ దృశ్యం చూస్తూనే సమరం సలపదేదా?

అపిగాక ఇటువంటివాడే విజయం ప్రాప్తమౌతానన్న నియమం ఎక్కడైనా విచార స్మృతిలో పుండటం విన్నామా? చూశామా? ఒకచోట గెలిచినవారు చురచురంటి చురచుచున్న. జయచండాలు వైచాళీనాలు. నేను ప్రయోగించిన ప్రహ్వోస్త్రం నీ అన్నయ్య లేదా? అతడెందులకు ముందు నాపైచేయలేదు? బేస్తే ఇప్పుడు రావణుడు లేదు, అప్పుడు రాముడందగు. నేను చేసిన రహస్యరసయితా మోహా? చేయలేదు? ఎందుకని? అస్త్రాణిలు తెచ్చెనా, అధిరావలు చేతైనా, అందరి శక్తి ఒక్కటే. ఎవరో ఒకడు ఉపసంహరించాలి. అలాచేయకపోతే ఇద్దరూ చురచిస్తారు. లేదా స్మృతిమౌగిస్తుంది. రణసంగతి నీ అన్నయ్యలను. తెలిస్తే ప్రయోగించలేదు. తానిప్పుడులేకగర్వించుకుంటున్నావ్. రహస్యచేసిందిరాదు? ఒక్కచిలయంతగనుకుంది. అందుకని భద్రానుభవం తానే పొందాడు. చేరార, శక్తి లేక రాదు. అతని పరగం అసన్నమైంది. అంత యుద్ధం చేసినా చేసుకొని అస్త్రం నేనే చేశాను. ఇక్కడే మనకు తెలియని శక్తి ఏదో ఎక్కడో ఉంది నిర్ణయించేస్తుందని మన పెద్దలు చెప్పాడు. అందుకు ఇది ప్రత్యక్ష ప్రమాదం. నా రహస్యం బేస్తేనుంచే పట్టించెప్పాడు. మరి నేనే చేశాను. అది చేశానని నేనూ అనుకోలేదు. నాచూ స్మృతిలో లేదు. ప్రవోధం వచ్చింది. అందే నీ అన్న చురణాలం చేపట్టే నాకి ప్రవోధం చేసిందన్నమాట. అందరకంటే బేడతలు పూజనీయులు. వాళ్ళం చరకూ నేదివారా నీ అన్న పూజనీయుడు. ఇంద్రుడు సర్వశక్తులకు ప్రధాన పురుషుడు. అతడు నీ అన్న పాదాలకు దాసుడు. ఇటువంటి విషయ మ్మరినా నీవు భోతించటం? స్వస్థుడైన రాగల చార్యకర్మాలకు పూర్తివేయి" అని యజ్ఞోపవీతమునం చేశాడు. షణ్డీషుడు అర్చితో రామనిమిర నూస్తూ, "రామచంద్రా! నీవు చెప్పిందంతా సత్యమే. అయినా నేను నా అన్నను ఎలా విస్మరించేమి? సో, రుం ఉత్తంగ రథంగాలతో పోగి ఒక్కచాకి విరిగినట్లు నిన్ను చాకి భంగం పొందాడు. అపారంగా దానాలు చేశాడు. గురువైషణ్యం లు కొలిచాడు. అన్ని సుఖాలను అనుభవించాడు. అత్రుల అనుభవించి చాడు. హితులకు అర్థం ఎంతెంతో ఇచ్చాడు. పిదలన్న వాళ్ళను పేరు లేకుండా చేశాడు. నిత్యాన్ని హోత్రంతో బేక నియమం పాటించి గార్హస్థ్యాన్ని ఉత్పరించాడు. బేక వేదాంగాలను పఠించి విజ్ఞుడై చెలిగాడు. కర్మిట్టి అన్న

భాగిని పొందాడు. బౌద్ధుల వైహిక కార్యం నెరవేర్చేందుకు రామప్రభూ! అట్లు ఇచ్చావా?" అని కోరాడు. చూచుచూ అయిన రామకు "మిత్రువా! ఇంకా నన్ను అనుగుతున్నావా? ధైర్యం మానవులకేరాదు సరల జీవకోటికి మరణాంతం. మన కార్యాలు తీరినై. ముందు పనులు నీవు తీర్చు. ఆతడు సీ-
రెట్టవానో, నాకూ అట్టవాడే" అని అనుమతి ఇచ్చాడు.

రావణుని భార్యలు పతి శవంచూచి విలపించుట

అంతేమీ మరణ వార్త వినబడిన అంతంతా వ్యాపించింది. ఆ వార్త విన్న అంతఃపురకారలు గోడు గోమన ఏమిటూ, విడిపోయిన జడల్లోనుంచి పుడిచిన పూల మాలికలు ప్రక్కలకు, వెన్నుమీదా పడుతుండగా, జారు తున్న పలుకులు అ శుజలంతో తడిసిపోతుండగా, చేతులతో గుండెలు కొట్టుకుంటుంటే మెనలో హారాలు చిక్కుపడి, రెగి, నేల కాలివడుతుండగా, ముఖానువులలో కళ్ళు ఓరట్టుక్రమ్మి, జుగున భారంతో నడక తడబడగా, మీస మురిపోగా, మేడిమిడి పొకలుకూ, నెత్తి మోచుకుంటూ, రత్తరిస్తూ, హతవత్స గోల్పించులాగా భర్త్యు మరణస్థలానికి, ఉత్తరద్వార రక్షకులు దారి చూడగా, వెనుక్కుంటూ చేర వచ్చాడు. అల్లంర మారంనుంచే ఆత్మేశ్వరుని కళేబరం చూచి, పరుగు పరుగున వచ్చి వైచి రోదించసాగాడు. "హే! శివితేశ్వరా! ప్రాణనాథా! పతి! ఆనందవర్థనా! అంతే! మమ్ముల ఏమిదేని మరణించావు? ఇంక మాకు దిక్కెచు?" అని అనేక విధాల అనుబంధాలను శ్రవించి శ్రవించి, కాలగరిసించిన కరిశ్రేష్ఠుని కైకరేణులు విలపించి నట్లుగా, నేలపడివున్న తమ నేరను తలచుకుంటూ, రెగిన రీగెలవరె రోదోర రాళం పిక్కటిల్లేట్టు రోదించాడు. ఒకసారి కౌగిలించుకుని, ఒక అర్ధాంగి తన చరపుతలించుకుని, ఒక గృహిణి పదాలపై పడి, ఒక రమణి సతిపరుల అనుబంధాన్ని ప్రస్తావించి, ఒక మానవతి చేతిలో తలను కొట్టుకుని, ఒక మరొకరి ప్రాణేశుని ఎడచాటు సహించలేక మూర్ఛిల్లి, ఒక ఆత్మేశ్వరి విషుని తం తొడవేర్చి, ఒక సాధ్యి పలుకలేక, ఏకస్వరక శిలాపరుగుగా మారి, "నాథా! నాథా! మాకూనీతోడిదే తోకం. మేంకూడా నీతోనేపట్టున్నాం" అంటూ, ఒక్కసారి ఆ మహావీరుని కాయంపై స్వహుతేకుండా పడ్డాడు. "ఏమీమీ ఎడిరించి ఇంకను మానం కోల్పోయి దీనుడై నావో, ఏ పరాక్రమ

కారిని అగి దివ్యులును దివ్యులనియునునదోయోకో, ఏ సింహజలము లేదే
 తుని జంబుది పుష్పరంగుహించావో, ఎదిని నామం చేపవలకు, ముఖులకు,
 ముల్లోకాలకు గుండెగాలమో, అట్టి చండిపోయి, వదలివైన మానవుని చేతిలో
 హతుడు కావడం చుర్చుతిచేసిన దురాగతం. పెద్దల పెల్లులు, రమ్మని
 మాటలు పెడచెవి పెట్టావు. మునితోనం నీరయి తెచ్చుకున్నావేదాని, ఏం
 అనుభవించావు? చివరకు కులక్షయ్యానికి కారణమైనావు గదా? ముంగేతరమ్మని
 పల్లులు పిలిచినను వలయకుంటే ఇంక ముంగేతరమ్మదా? అంతా సుఖంగా
 ఉండేవాళ్ళం గదా? నీవు చేసిన ఈ చనిపోయిన పనివల్ల, అంతావాసులూ,
 నేమూ, నీవు ముగ్గురం పాతముగాముగదా? నీవు కామకుమార్తెకావు, స్వరం
 వ్రించి ఏ కార్యం చేయవు. అన్నీ వైద్యులవలనసాగతం జరుగుతుంది. వైద్యుల
 హతుణ్ణి రక్తిని దేవైనా చుట్టంటి. నెళావదాటలూ, నీకూ చుక్కసారి
 మరణం కావడానికి కారణం వైద్యం. కలిమిపోగాని, బలిమిపోగాని, దేహ
 దాత్యంతోగాని, ఆర్థవేరదాని, బలవంతమైన విధి గలి తెచ్చుటం
 ఎవరికి సాధ్యం?" అని అంతఃపురకాంతలు అప్రసాదించారు. వాళ్ళలో
 ద్వేషురాలు, పట్టపుచేది ముందోవరి పరిపాటు సహించలేక చలించినాగింది.

ముందోవరి పరిపాటు

"ప్రహేళికా! నీవు ఇంతటిగానితే దేవరంగారావి ఇంకదేదూ, మహా
 క్షణం దిక్కుమారి రెకమకపడి దివలయింపి పారిపోతారే? అట్టి నీవు మాన
 వుని చేతికో కురచించడానికి సిగ్గుపడదా? ముల్లోకాలకు పోడివావు.
 జగత్తులోనున్న దీర్ఘమ సంపదను బడివావు. వేరుపెండ్లు బడవావు. కుదుకు
 అడవిమానిసిదే చుడిశావు. ఇంక లోకోత్తర బల సంపన్నుణ్ణి
 రాముడు చంపాడంటే నేను నమ్మలేక పోతున్నాను. మనవాడైన
 భరమాక్షదావల పడుకొంటే వేల ప్రహ్వమలతో వధించిన వారై
 వినగానే రాముడు సర మాత్రుడు కావని తోచింది. సురదాన
 వలకు వైరం చొరచాని అయ్యడు హనుమంతుడు ప్రవేశించి నవ్వుచే చేటు
 కాలం అంతాపురానికి చేరువైందని అనుకున్నాను. పెనుజండులతో, కొండ
 లతో వార్తపై నేరుపు కట్టిన సంగతి తెలియగానే రాముడు చేదలం
 మానవుడు కాదనుకున్నాను. ఆ యముడే ఈ రూపంతో జన్మించి అప్ర

తర్కితమాయా విశేషంలో నిన్ను మాయించి పుంజాలని నడిచి రోస్తూంది. కాకపోతే ఇంట్లను ఈ పని చేసివుంటాను. కాదు. ఆతని చేతనైతే ఎప్పుడో చేసి వుంటారు. ఇంత కాలం, ఇన్ని దాఖలు భరించి ఎందుకు నేచిస్తాను? ఎన్ని విధాల చూచినా, ఎంత ఆలోచించినా, రాముడు నడుచు మాత్రం కాదు. మహామోగి! అడిమిద్వారతరహితుడు! సనాతనుడు. పరాశురు! పరాధుడు. మహర్షుడు మహర్షి! పరమేశుడు! శ్రీపర్వవస్తువు! శంఖపద్రావీసాధుడు! శాశ్వతుడు! ఆజయ్యుడు! సర్వపరాక్రముడు! శ్రీమహావిష్ణువు. మానవ శరీరచారియై, వానరబలం ఆధారం చేసుకుని లోకసిల్పాణం కోరి నిన్ను సహంధుడంగా చంపాడు. నీవు పూర్వం ఇంద్రియ చేతనై మార్గోరాలు జయించావు. ఆ ఇంద్రియాల్లో అపరాధం చూపుకుని పాపజగ తీర్చుకొన్నై. నేను నీకు రామునిలో వైరం వద్దని చెప్పలేదా? విన్నావా? ఆ ఫలం ఇప్పుడు అనుభవించావు. కారణం లేకుండా నీరా మానవరికేరి కులక్షయం చేసుకున్నావు. నీకు మరెవరియింది కాని, ఆమె ఆనందం రోహిణులకు అవరణ హిత్రం. మతిమంతులు చేసే పనేనా ఇది? నీరకు సామాన్య శ్రీగానూ, అందమైనవిగానూ భావించావే కాని, ఆమె భూమికి భూమి. భర్తృవర్సల. శ్రీ కి శ్రీ. సర్వపదాస్పద. ఎక్కడో లడవిలో నీవించేదాన్ని మొత్తం అంటూ ఏనుస్తూంటే జలవంరంగా తెచ్చావే కాని ఏమి సుఖం ఆమెతో అనుభవించావు? నీ చావు రాముని శరం నిమిత్తంగా ఆమె పాత్రైతర్య ప్రభావమే బలిగొన్నది. ఆమెను లాకినపుడే భర్తృం రావలసింది. అందుకు కారణం అగ్ని, సురలు, హరిభరణపడివుంటారు. ఇవంతా నీవు చేతులారా చేసుకున్న పాపకర్మ ఫలం. మొదట కలిసివచ్చినట్లు కనుపించినా, కాలగమనంలో పక్కమై, పండి అనుభవించక తప్పదు. పుణ్య కర్మలు చేసేవాళ్ళు తాటకుమంటలాగా ఒక్కసారి ప్రజ్వలించి ప్రవేశించరు. అందుకు నీ సోదరుడు సుఖం పొందాడు. నీవు పాపఫలం అనుభవించావు. నీవు అచ్చిన నీర కంటే అందగత్తెలు నీ పంచకు ఎందరు లేరు? పంచశర విశ్వదవై పరిష్కార కూస్తుందవై నావు కాని, కులగుణాలచేత, చక్కదనం చేత, అనురాగాభిమానాలచేత, నాకంటే ఆమె మిన్నరాదే? నారణమిరాదే? దుర్యోధనుతో గుర్తించలేకపోయావు. నిందలేక బొందిపోవన్న నానుడి నిఖిలమూత కోటికి నిశ్చయం. కాకపోతే ఎక్కడ నీర?

సీమెక్కడ? ఆయెను కొనిరావటం, అతారణంగా ముందు
 సీమ మరణించటం ఎక్కడ? ఇర సీతారాములు సుఖమైరి. పేర సుర్యులను
 కడుక బ్రహ్మనింతరాలం సీమై పీచ్చమనించేదా? ఈ మందరంవరాలు,
 రావెర శైలభామలు, సుందరమైన చూటాలు, యక్షదరావలు, మణి మంచి
 రాలు, సుర విమానాలు అన్నీ సీమలపేదోవటంలో నాకు వచ్చుమే కదా? ఇన్ని
 భోగాలు అనుభవించినా ఇప్పుడు ఎందుకు కొరగానిదానలైనాను. రాలల
 జక్కలకు యక్షభంగులం. సురసారీ యోహనమైన నీ సోమర్య కాయం, రామ
 శరభిన్నమై, మాంసమిచ్చివచ్చిరాత్రులై, చూడమై, రభవరాగవచ్చున్న
 రాంవిపులమై నేలవడిపుండిగా. మామూ ఎలా పీచించేది? మంచుమరినై ఈ
 దుస్థితిని సూర్యి ఎన్నకూ అలోచించలేదు. ఇప్పుడు విభవమై ఎలా
 బ్రహ్మకేవి? నా రంధ్ర పానవపతి అనీ, బ్రహ్మగర్భము లంచేమకు భర్త అనీ,
 కొడుకు శ్రవణిరసీ గర్భవచ్చానే కాని భావిపరిచామిం చూర్చి ఇంతైనా అలో
 చించలేదు. నీ వాడు, నా వాడు పోటులుములం నమ్మానే కాని సరదానయితో
 నాకం అన్తతానయితేదు. పురుష సోమర్యానికి ప్రవీరగా నిర్మిం నీ లేమం
 శారకరసమాద్యరమై అరింగన సుఖానికి చూహా చూరమైంది. నాభా! నీ నా
 జీవితాదులుకు ఎంత చెప్పుకున్నా రీలేదా? అహుర్యమకలమైన మేము
 రణభామికి అమరుంకనం రియండా చచ్చినందుకు అగ్రహించడం? హరి
 ప్రక్క భక్తులైన మూలమలసెంవరిని పరిహీనంకీశాపు? హరి ఆరంవనం,
 హరి శామం గారికిపోయిందా? కాల్చిపోయింది కాని. పరమ సామ్యం రన్నీరు
 చూచటానికి సీతే కాని అందులోని ఒక్కొక్క చక్క మేము అన్నివర్తలాం
 పెట్టు అన్న మహద్భుం దివ్య వాక్కు వ్యక్తమవుతుందా? భూతులైన నారీ
 చార్మం ఎలా చేశాపు? సీమ పిరికిమై ఆయెను హరించి త్యాగవన్నములు నేను
 నమ్మలేదు. సీమా, ఆ మాటకూ పొల్లే మవరదు. సీతను తెచ్చిననాడే దూర
 వృష్టిగల సీ రమ్మను కలక్షయం అపురుషుని చెప్పాడు. రామత్రోదాలను
 సీమ ఏమారు దాసుడమైనారో అనాడే నీ పోయకత్తులు నందినై. ఇంక
 చెబుకు మూలం సీమ. సీమ చెప్పాపు. చూరన్నీ చూల్చాపు. అన్ని పద్ధతుల
 సీమ సమీపియ్యెను. సీతోనం పీచ్చటం రగడు. అమదానం రమ విచ్చు
 తున్నాను. మగదానై పుట్టి మంబో చెనో చేసి మరణించాపు. నేనుక నిన్ను
 కట్టుకుని నీ పోకతో గరిచాకేమని నా కోసం ఏనుపాను. నాపట్టి పోషణ

హృదయం? నిన్ను చూచి దేవులుకూలుగా ప్రీతికొని ఇంకా నిలిచి వుంటే?" అని ముందు పుత్రులకు మగని గుండెపై వ్రాలి మూర్ఛిల్లింది. ఆమె హఠాత్తుగా సవతులు హాహాకారం చేస్తూ "అమ్మా! ప్రాణ్ణరాలపు. రాజబోగాలు, లోకంపోకడలు నీకు ఎరియివా? నీదే ఇట్లుంటే ఇంకమాగలి ఏమవుతుంది?" అని లోడిస్తుంటే, వాళ్ళను చూచి, మాటలకు మండిదగి లోడికోడళ్ళ హాడిమి మళ్ళీ మూర్ఛపోయింది. రాముడు ఆ విషాద దృశ్యాన్ని చూచి కదిలిపోయి చూచి ఈ విధంగా అన్నాడు.

రామునితో అన్న సంస్కారార్హుడు రావని విధిషణుడు చెప్పుట

"మైత్రువా! నీవు ఈ ముగిసల చూరంగా పంపి, వెంటనే నీ అన్నకు ప్రేతకార్యం ముగించు" అని. విధిషణుడు కొంతసేపు ఆలోచించి భర్తం పై పు రలింపి రామునికి ప్రత్యక్షరంగా "ప్రహే నేనేవో పామరత్వంకో ర్మరపడి దహన కార్యం తీర్చాలని ఇంకా అన్నాను. ఇప్పుడు నివాసంగా ఆలోచిస్తే ఆ అవసరం లేదు లోచింది. నా అన్న భూస్వామి భంగించాడు. కరుణామాటను. కఠిన కర్మము. కల్లరీడు. కలుష చిత్తుడు. అన్యభావాలూర్జునుడు. అగ్రజాతరం చాలైన పరమ విరోధి. అహిరతుడు. బుగ్గిమప్పదవారి. ఇట్టి వారికి నేను విధివిహితంగా సంస్కారం జరపటం తగదని. ఎట్టివాడైనా అన్న పూజకు తగిన పాని సంస్కారానికి తగదు. నేను కర్మ చేయలేదు ఎవరు లిఖతారో వాళ్ళికి ఈ విషయం వింటే నన్ను మెచ్చుకుంటారు" అని అన్నాడు. అందుకు రాముడు పరమ ప్రీతి (పరమ-ప్రీతి, పరమ-ప్రీతి) యుక్తవాక్యా లతో "దానవపతి! ఏమన్నావు? నాకు ఇష్టమైన పని నీకు చేయలేగిందా? నాకు విషయం నీవెల్లనే వచ్చింది. నీకు సలహా ఇచ్చే వాణ్ణాను. నీ అన్న భర్త భంగానికి ఇంకదని ఎరుగుదు. అసత్యానికి వెరవదు. అవిసేరి పడుదు. అయినా పీడ్యమందు. ఇంద్రుడు అణచివేసాడు. మేడభీతుడు. నారో నమంగా పోరి మరణించాడు. అతడు చేయబడుచాడు. పైరం మరణాంతం. మన కార్యం తీరింది. మీది కార్యం తీర్చు. అతడు నీకెట్టివాడో నాకు అట్టివాడే. కనుక నీ అన్న అన్ని విధాల సంస్కారార్హుడు. నీచేర

ప్రేతకార్యం పొందే అవకాశం ఆరంభమయి. ఆరంభ మువ్వలోకార్థికి ఎంత కాలం సేవించబడతాలో అంతకాలం సేవించును అనిపించె నిలువడమి. - నా పదనాలు అమోచమొగ్గువైనవైతే ఆచరిండు"మని అన్నాడు. రావణాసు అను రాముని సర్వగర్వవాద్యాలకు సిగ్గుపడ్డాడు. రామువారని సంకలనం తీర్చాడు.

విభీషణుడు అన్నరు దహనాది క్రియలు తీర్చుట

చెందిన విభీషణుడు సంస్కారానికి అరసం చేశాడు. చందనవాణ్ణి సంవహనములను సమ్యక్తంగా సేకరించి చిరిరి నిర్మించాడు. చక్కలో పిదాంతు పమునపరచాడు. మంత్రాలతో రంప చర్యం ప్రేతంపై కప్పాడు. చక్కను విభుల పరిపూర్తి చేశాడు. విద్యుత్తంగా పిత్తమీళం ముగించి, చిరిరి చక్షున విద్యుగా చేసి కర్పించాడు. అగ్ని అండులో ప్రవర్తించి, అమృతార్థ స్రువాన్ని చేసి, చరణాల చక్కను స్పృశించి తాచుచున్న చేర్చి, అరణి, దాచుచు త్రలు, ఉత్తరాలి, ముసలం, అయా స్థానార్థి నిర్మి, ముచ్చుత్త పచ్చి మేళంపు పకపు చుడి చెరిలో ప్రేర్చి, మృతంలో చక్కల పరచి, కన్నెచ్చు కాయస్తా, మూర్తి గ్రంథాలతో ప్రేతార్థి అలంకరించి, వస్త్రాలు కప్పి, బంధువులు పేటలు చల్లగా, అగ్నిని రగం ర్పాలిపాడు. అనంతరం స్నానం ముగించి, తడి గుడ్డలతో చర్మలు, రెలు, నెయ్యి, పాడషయాళం, పుణ్యలోక నివాసార్థం చురచెట్టాడు! ఉపక ప్రదానం కాగానే అంతఃపుర స్త్రీలను ఓచార్చి, చాళును సగంరానికి చుడి, దినయంతో రాముని సర్వీకి చేరవచ్చాడు. రాముడు సైన్యంతో, రవిప్రతా ములతో ఇంద్రుడు కొలుపు కూటంలోవలె శోభించగా చర్మించాడు.

రామాజ్ఞగొని మాతలి స్వర్గానికి పోవుట

అంతఃపుర రావణాసు యుద్ధం చూడవచ్చున వేదదానపులు, రామ విక్రమాస్త్రి, మర్కట మాంసాకామల యుద్ధ కాలాస్త్రి, సౌమ్య్రే పిద్యాస్త్రి, సాద్రాత గరిమాస్త్రి, మూర్తాండసంపదని మంత్రిత్వ కారచక్ర్యాస్త్రి కళలుగా చెప్పుకుంటూ స్వస్థానాలను వెళ్ళిపోయాడు. హర్షభరంతో మాతలి రామున్ని అనేక పాటలుగా ప్రస్తుతించి అనుమతి కోరాడు. రాముడు: మావా మరలసి

ఇంతమీర్చి మిక్కిలిగా ప్రవరించి అపజ్ఞ ఇచ్చాను. అట్లు కొన్న మూల రథాన్ని తోలుకుని స్వర్ణలోహానికి చేతుకున్నాడు. రవిపుత్రుని లక్షణము గాఢాలింగనం చేసుకుని గౌరవ మర్యాదలు చూపాడు. అనేక విధాల రావణానుజాని లక్షణమును కొనియాడాడు. ఆ పిమ్మట దాశరథి దానమాయకుని చేర దిరిచాడు.

విభీషణ పట్టాభిషేకం

విశ్రాంతి పట్టి నిలిచిన విభీషణుని ప్రియమూర ఆరింగనం చేసుకుని అభినందన పూర్వక వాక్యాలు పలికాడు. "సౌమిత్రి! మనకు పరమాత్ముడు, నిజమానికి మనఃపూర్వకంగా తోడుపడినవాడూ, గుణవంతుడూ, పరమభక్తుడూ అయిన విభీషణుడు లంకాధికారం చేపట్టాలని నా సంతకం. ఇది నాకెంతో ఇష్టమైన కార్యం. నీవు మిత్రుని వెంటపోయి రాజమర్యాదలతో సశాస్త్రీయ సర్వరాక్షస సమ్మిళనంగా అభిషేక కార్యం నిర్విఘ్నంగా నెరవేర్చిరా" అని రామమూర్తి, సర్వపాలరావణుడు సంతోషంతో ముదల ఇచ్చాడు. అన్న మాటలు వినినవాడై సౌమిత్రి కవులు సేవించగా లంకానగరం ప్రవేశించి, జననర్త్య సంపన్నులైన కీకనామకుల సముద్రజల సేకరణార్థం పాపం నేరగా చంపాడు. కనుమూసి తెరిచేలోడల కాగలకార్యాలన్నీ సమాప్తం చేయబడినై. కవులు కొనివచ్చిన సముద్రోదక కలకాలలో బరదాన్ని గ్రహించి, భర్తనింహాసనం మధ్యలో ఆ సీనుణ్ణి చేసి విభీషణుని మూర్తంపై రాక్షసులంలా చూస్తూ పుండగా మంత్రలక్షణంగా అభిషేకం చేశాడు. సౌమిత్రి వర్తనుడు, సర్వదాక్షి, శాంతమూర్తి విభీషణుడు ప్రభువుకాగానే ముఖంతో కుంగిపోయిన బంధుజను శోకవహిని రృప్తిగా శ్వాస పవరించి. హఠాత్తులైన నిశాచరులు అనందించారు. లక్షణుడు లంకావాసుల నుద్దేశించి ఆదర వాక్యాలతో ఓదార్చి "మీరు జరిగిన విషయాన్ని స్పష్టంగా వివరించండి. అన్ని ముఖాలా అనుకూలమైనవారు, మీ అందరి ఆచారాభిమానాలు పట్టిన దాడిగా పొందినవారు, రామానుగహంతో రాజయినవారు మీకేలోపం లేకుండా పోయిస్తా" అని చెప్పాడు. విభీషణుడు కృతజ్ఞుడై సూచకంగా సౌమిత్రిని ఆశ్లేషం చేసుకున్నాడు. పిమ్మట ప్రకృతి జనాన్ని ప్రియమైన మాటలతో అంగరించి,

అనుక ముఖాలు భక్తితో నమర్చించిన రాసురలు గైకొని రావించుచు
స్వీధానానికి పోయి ఆస్తి ఆయనకు నమర్చించాడు. రాముడు ప్రేమతో
అందుకు అనుమతం లభింపజేసెనని తెల్పాడు. హనుమంతుని పిల్చి
"పావనీ! విభీషణుని అనుమతించి అంతరుపోయి, రావణుని గృహంలో
పున్న సీతనుకని నా విజయవాత్త వినిపించి, రవిపుత్ర అష్టమ సువీరంగా
నేను యేనుగావున్నాననీ, రావణుని వధించిన మాట సర్వమనీ వచ్చింది అమె
సంతసించిన రత్నాకర అమె సందేశం చీనుకొని వెంటనే ర"మ్యుని చెప్పాడు.
రాముని అనుమతించిన పావని ఆసురలు అవలంబగా పం ద్రురంతుని గృహ
రామం ప్రవేశించాడు. సర్వం కోల్పోయి బసలు చురచిన సీతాదేవిని
చూచాడు.

హనుమ నీతరు విజయవాత్త వినిపించుట

హారంనుంచే విరంపించి వినయ విభింపరలతో ప్రవేశించి
పాచాభివంజనం చేశాడు. అమె పావని చేసిన సాహసరాజ్యాలు స్మరించి
అనుమతం మోనమూర్తి అయింది. అమె సొమ్మననుచూచి సంకల్పపునై,
"అమ్మా! బంధనంబిదీ! రమ్మనితో, రవిసుతునితో, వానర దైత్యులతో,
విభీషణునితో నీ నాభును కుశలంగా పున్నాడు. రత్న! నీవు కోరినట్లే పగ
వారి సహంపదంగా చంపి, కృతాభుడై, నీకు విజయవాత్త నా ముఖంగా
పంపాడు. నిర్మలమహిమిన అంజేనబ్ధి, విభీషణునితో, సుగ్రీవునితో,
వానరులతో నీ నాభును కలిసి సమరంకో సంతరించాడు. అమృతరాశ్య
రచనా ప్రవీణుడు, అవలంబన తోచంపవిద్యా కుశలుడు, నీ హృదయేంద్రుడు
నీ కుశలం అనుగుహ చెప్పిన మాటలు ప్రవహింపజేసాడు చెరి సంతరించు.
"వేనీ! నీకు ప్రేయమైన సందేశం పంపుచున్నాను. నా జీవితాంతం నీకు
అనురక్తుడై. నా పుణ్య పరిహారంబుల భారవరకు వీరించి పున్నావు. నన్ను
నీవు నమ్మనంతుడు భంగా భర్తలయ్యునంతో రావణుని నా దూత్రయంతో
జయించాడు. శౌరం పరిత్యజించి సుఖంగా వుండు. స్వస్థురాలవు రమ్మ.
మన కాలరపుడు అరాచిది చురజించాడు. ఇప్పుడు అంత మనమగలో
వుండుని తెలుసుకో. నేను కరువుపించా అహారం, రంబించివా నిచ్చారేయందా
నీ దిరదాప జలకిపై సేరుపు కట్టాను. చేసిన ప్రతిష్ఠ చీల్చుచున్నాను. నీ

పున్నమి రావణ గృహం అని భీరించుచు. అది ఇప్పుడు అతని తమ్ముడు ఓభీషణుని కైచగమైంది. నీవు ఇంట్లో పున్నట్లే భావించు. ఇంకొక ముహూర్త కాలంలో రావణానుబంధు సగౌరవంగా నిన్ను చూడవస్తాడు. అన్నీ అటు కూలంగా ముగించబడుతున్నాయి. తల్లి విన్నావుకదా నీ మరే హనుని ఋషు రాగమయమైన మాటలు?" అంటూ వివరించాడు. ఆ పల్కులువిన్న ఆపనిజ దిగ్గజతేది నిలిచి, విగతక్రియమై మునిగలి పుండిపోయింది.

సీత హనుమంతుని ప్రశంసించుట

మారుతి ఆమె నిరుత్తరమై నిలిచివుండటం చూచి "అమ్మా! సీద్ధిధరో పలకటానికి ఎందుకు యోచిస్తున్నావు? నా నడవడిలో సీతాగ్రహ కారణం వదైనా వుందా?" అని మెల్లగా అడిగాడు. ఆ మాటలకు సీత చకిరమయింది. ప్రియంవేర హృదయవేర, గద్గదవంతిమై "పాపనీ! నా మోనానికి కారణం చెప్పుతా మిను. నీవు నా పరి సందేశం ముఖురాలి ముఖరంగా పలుకుతుంటే పరవశత్వంలో పలకలేకపోయాను. నా ప్రియంవెపుతూ నీవు పల్కిన వాక్యానికి అర్హమైన ప్రతివాక్యాలిది కలవో అన్న అలోచనతో పలుకలేక పోయాను. నీకు మాటలతోకాక చేరలతోనైనా నా కృతజ్ఞత తెలుపుకుంటుకు పదార్థాలు నా బుద్ధిపోయినంత మేర తగలలేదు కనుక పలుకలేకపోయాను. ఈ సృష్టిలోని అనర్హ వస్తు సంతానం అంతా ఇచ్చినా అన్ని లోకాలకు అభి నేతమైన నా ప్రాణేశ్వరుని హృదయంకొన్న నీకు సాటికాదు. ఆ కారణం చేర పలుకలేక పోయాను" అని చెప్పింది. ఆ ముఖరోహులు వినిన మారుతి ప్రాణిమై "తల్లీ! పరిహితకారిణీ! ఇటువంటి స్నిగ్ధ సందాక్షణకు నీచే సమ్యా తగినదానవు. పతి విజయవార్త చెప్పిన దూతకు బహుమతిగా ఇచ్చే పదార్థం సృష్టిలోలేదని మంకటం, స్నేహపూర్ణమై, సారయుక్తమై, అన్ని విధాల మునుపకంటె, త్రిలోకాభిషక్యం కంటె శ్రేష్ఠమైంది. ఇంతకంటే బహుకృతి ఏముంది తల్లీ? అయినా నేను వానపక్షి, బ్రహ్మచారి, చపలజ్ఞి. లౌకిక వస్తువులతో నాకు పనేముంది? హతశత్రుణ్ణి, విజయిని, సుస్థిరుని, శ్రీరామచంద్రుని చూచిన నాకు మరే పదార్థం వాంఛనీయమవుతుందో నీచే చెప్పు తల్లీ?" అన్న హనుమను చూచి జానకి వికసితానన పవ్వమై, అనందావ్రుతులు పట్టిస్తూ "నాచనా మారుతీ! ఆతి లక్షణ సంపన్నం, అం

మామర్య గుణ మాక్షణాంతరం, సర్వలోక సమృతం, అష్టాంగయతం
అయన మనస్సుతో మాటలాడటం నీకే చెల్లెంది. అయినను సురక్షాత్.
ధార్మికవత్తు. మనఃపరిశోధనలు, ప్రసక్తం, వాంఛి, పరాక్రమం, భీరత్వం
క్షమా, వినయం, ధృతి వాషిష్టం మొదలైన సమస్తవాంఛా నిర్మాత్రమందినది
మంతాల్లెల్లై" అని అభిమాన పురస్కారంగా శ్లాఘించింది. అయి అన్న
మాటలను మరచి గిడుర్తపత్తై, "తల్లీ! నీ హృదయం ఎంత విశాలమో, నీ
సంభాషణ అంత గంభీరం. ఈ విత్తపై నీకెంత వార్యల్యమందో ఇప్పుడు
వెల్లెల్లెంది. ఇంతవాలం నిన్ను హంసించిన ఈ రాక్షసాంగులను నీ హుతు
రిస్తే కాలుగి పట్టడానికి రావు పండిస్తాను. ఈ చతురంగిపై ఇంతపాటి అను
గ్రహం చూపించు" మన్నాడు.

సీత హనుమతో రాక్షసరాంతల చంపరావని చెప్పుట

ఆ లోకమార, దయా సురూపిణి హనుమ కోరిక విని "రండ్రీ!
సేపంటి జుద్దికాని చేయకగిందిరావు. వీళ్ళంతా రాజాశ్రయంతో జీవించే పరి
చారలు. వాళ్ళు పోయినే భర్తం రాజాజ్ఞ బక్కరై. పాపపుణ్యాలతో వాళ్ళను
పరిలేదు. వీళ్ళు జుద్ది పూర్వంగా నాడల్ల చేసిన దోషం ఏ మీ రీదు.
వీళ్ళమయన ఆగ్రహించరు. నా ఈ కష్టాలను నేను చేసిన పూర్వమన్యల్లై
దురదృష్టకర కాకృత కర్మపాపాలు కారణం. కర్మఫలం తప్పదురదా? పాప
కార్యావరణమై నా, కామరూపులై నా, అనురపతి అజ్ఞును అనుసరించి జీవించే
అనురలను కీడు చేయటం కార్యం కాదు. ఆ పని నాకు సమృతం కాదు.
అదే నా ఇష్టం" అని మారురిని కాలి పరిచింది. రాక్షసరాంతలు అయెక్కమో
హృదయానికి అంజలింపారు.

సీత శ్రీరాముని చూడగోరుట

ఆ విధంగా పర్వత జానకి మాటలను మరచి పిన్నయ్యలైనాడు.
"తల్లీ! నా ప్రభువును రగిన ఇల్లాలివి. నేను నీపతి చూడగోరాను. సేనంబేకం
ఏమిదో తెలుపుకాదా?" అని ప్రశ్నించాడు. అంచువాడు "నేను నా పరిని
చూడగోరుతున్నా"నని జడులు పర్కెంది. "ఆ విధంగానే బతుకులు"నని
హనుమ అయెకు వెన్నుదించి, మళ్ళీ సమస్తాకార శరణం అర్పించి రామనర్య
నార్థం రణభూమికి కరకం వెళ్ళాడు. ముర్రబంధు పరివార సమీపంగా రేలు

పున్న రఘువంశ దీపకురి రావి, వాచావళుతైన రాను, “స్వామీ! ఏ అర్ధాం గిత్తె నేకుమంధనం చేసి, అరాసుగరం చూసి, అంతేమరి పభిచి విజయత్రీ కొని చున్నావో ఆమెను నీ విప్రుడుమంచి నీ వాఙ్మాలయో ముఖోపకమనం చేయవలసిందగు నా ప్రార్థన.” నా ముఖంగా నీ సంధేశం విని ఎంతో ఆనందించింది. వెనుకటి నా చూడల విశ్వసించి, నన్ను నమ్మి, సహలక్షణుడైన నిన్ను దర్శించాలన్న భావం తెలియచేసింది. ఆమెకోరిక తీర్చుకొని ఇకమీదట “అని చెప్పాడు. ధర్మ మూర్తి యైన దాశరథి మౌనంగా కొంత దాదాపడి, తిన్నుకరి, కనుల వెంట నీకు స్రవంవగా లోపల చింతించి, చక్రరఘున్న విభీషణునిమంచి “ధర్మ సుశ్రయవికారిమరా! అంశాభీశ్వరా! నీవు నా సరి సందేశం విన్నావు రదా? అమెను మూర్ఛస్థురగుగాచేసి, సరలహాషణ భూషితురాలిగా సర్వి నాకడకు తీసుకుని రమ్మని చెప్పాడు. ఆ భూషిని వెంటనే పోయి అంతఃపురాంగసలకు విరిపించాడు. చాచ సరభసముగా పోయి జానకి రామాంజ్ఞ తెలిపి చక్రవంతయనం అభిరోహించుమని కోరాడు. కాని, ఆమె అస్థూరనుగ నా భర్తను దర్శిస్తానని చెప్పింది. అందుకు విభీషణుడు “తల్లీ! నీ పతి అదేశం ఇది. అయిన చెప్పినట్లు చేయటం నీ ధర్మందా?” అని చెప్పగా, ఆ పరిశీల అందుకు నమ్మలేదనింది. వెంటనే ఆమెను అంతఃపురం చేర్చి అభ్యంజన స్నానం చేయించి స్యాధరజాలంకృతను చేసి, విజుడగల వస్త్రాలు కట్టవెట్టి, మెరుగులు వెలయించేమీరు ముసుగు నవరించి, రత్నస్థగిత మైన దుంగు కుమరలో ఎక్కించి రామరికడకు తెచ్చాడు.

విభీషణుడు సీతరాక శ్రీరామునికి చెప్పుట

అమెనుకొని రాముని సమక్షంలో నిలిచాడు. అంతకుముందే గ్రహం చిన రాముడు ధ్యాన నిష్ఠతో షణ్మాలం నిడుగ్నుడై, బహుకాలం రాక్షస మంషిరంతోపున్న మహిషాశ అక్కడకు రావటంతో దైన్యం, శోకం బక్తసారి అయిపట్టి ఆవరించి. మిత్రుని వర్తనం చూసిన రాక్షసపతి వచనం చిన్నబోయింది. నాకు విజయం సాధించిన తరువాత ఆమెను ఎదుటికి తీసుకురమ్మని పంపాడు. రామాంజ్ఞప్రచారం ఆమెను తీసుకు వస్తుందే, మూగురున్న చాచుతల యూహాన్ని చండిస్తూ చేతహస్తులు చారి కల్పించ

సాగారు. ఆ కోలాహలంవిని రాముడు చుండి పడ్డాడు. కళ్ళారంగా కభీషణుని చూస్తూ సోపాలంభంగా "అంరేకా! ఈ గోల అంతా ఏమిటి? షేక్కుంటా నా స్వజను. నన్ను గేలి చేస్తున్నావా? అంతాపురాలూ, కుసుమలూ, మొవలైన రాజలాంఛనాలు అనుదాన్ని రక్షించలేవు. శ్రీకృష్ణుని సేవం యిక్కడే పెండ్లిచేక, పర్ణవాల, రిషనాళ్ళ, యమక శ్మశాల, యజ్ఞ వాటికల అద వాళ్ళను చూడటం అచార్యురాలే? ఈమె రణభూమిలో వుండి. పెను దుఃఖంలో వుండి. బోషం ఏమీ లేదు. దాహ్యంగా ప్రణయ చూడవచ్చు. కనుక సుహృద్భవ సంస్కరుడనైన నన్ను చూడేవారు అయి నిరభ్యంతరంగా రావచ్చుని మంచరించాడు. చూరవర్క దానవవరి సంకలనమైతే అయిను ముంగిటికి తెచ్చి నిలపెట్టాడు. రాముని చూడటం విన్న రవిపుత్ర అమ్మలు చూచుకుదామలు ఏమేమో అంటుని సిగ్గుపడ్డారు. సీతపై రాముని పుకర్తవ లే చని దాధ పడ్డారు. సీత మాన మేరి మునుగు సవరించుకుని ముఖం దాచి 'ప్రాణహరీ!' అని వీడ్చింది. తన ప్రక్కగా నిలిచిన భార్యను గాంచి రాముడు కత్తనయనుటై "సీతా! శత్రువును చంపాడు. నిన్ను చెర విడిపించాడు. ఏడడు ఎంత చేస్తావో అంతకంత చేశాడు. కీర్తి పొందించాడు. పగదాని గర్వభంజనం, నీ విముక్తికి ఏక కాలంలో సాధించాడు. నా ప్రజ్ఞ లోచానికి తెలిసింది. ప్రవీణ నెకపేర్ని స్వరూపుడనయ్యాడు. నా సాటి రాజులలోకలో శిరమెత్త కలిగాడు. నేలేని వేళ పంక్తిగుఢుని అపహరణం వైచ్యుర బోషం. దానిని నేను నిరస్తం చేశాడు. నమ్మద్ర అంశునం, అంశా చూసం, వాల్మీకింశరం, మిత్ర మంత్రాంగం నేను భంజనం పొందినై" అని చెప్పరుంచే దానికి కన్నుల్లో నీరు నిండింది. అది చూచి రాముడు నేను బోసిన నుటలాగా భగ్గునున్నాడు. "చుక్కర్కులైన రావణుని మండిరంబొప్పు నిన్ను రాక్షస దాధ పడలేక లగన్యును దక్షిణ దిక్కు విడిచిరట్టు విడచిపెట్టాడు. ఇందుకు నీవు విచారించవట్ట" అని ఘోరంగా అన్నాడు.

రాముడు సీతను గ్రహించునని చెప్పుట

ఇంకా ఇంకా అన్నాడు. "వానకీ! నేను శత్రువును చంపటం సీతను రాము. పుల గౌరవం, నా సేవం పర్వరించుకొని. నీవు కళంకిత చరిత్రపు.

నిన్ను గ్రహించుకొని రాదు. సితా! నీవు నా ప్రక్కన నుండి కలదానికి నీకు దిరోఢమైనట్లు నాకు దుస్సహంగా వుంటుంది. నీకు అట్లు ఇష్టమైనది. నీ ఇచ్చి వచ్చిన దోటికి వెళ్ళవచ్చు. నీలో నాకు మాకు పనిలేదు. రాజుకు ప్రభువును, నేను నన్నెలా చేపడతాను? నా కీర్తికోసం దళరంభుని చంపి నిన్ను విడిపించాను. నీపై రాగమోహములు నాకు లేవు. నీవు లవ్యునిరువ్వుగాని, భరతునిరువ్వుగాని, విభీషణుని సుగ్రీవునిరువ్వుగాని రాజుల గడువు. వాడు నిన్ను పూజించును. ద్రౌపది మోహన రూపమైన నిన్ను దళరంభుని కేవలం చూస్తూ వుంటావా? నేను వెళ్లి రాజులకు కలవాణ్ణిరాను. నీ చెల్లెలుసారం నీ వుండవచ్చు" అని. ప్రేమలం దినగోరి వచ్చిన సీత భర్త పనికిని ములుగుల మది పలుకులకు వినుటచే త్రొవబడ్డ లక పతి ముక్తి నేల వ్రాచింది.

రాముని పలుకులకు సీత శోకిస్తూ

ప్రత్యుత్తర విచ్చుట

శ్రీరాముడు నిండుపేరేలగంలో సీతనుగూర్చి పడిన కర్ణకతోరమైన వాల్మీకిని విన్న పుర్రులు, మాంసాదులు, వారి నాయకులు, శ్రీలు, బాలురు, పృథ్వలంతా నిశ్చిహ్నులైనారు. సీతను చూడలేకపోయారు. ఆమె భావి జీవితం భావించి వేసుకొని నీటివడియం వలె తప్తమయ్యారు. కవానలం సోచిన రాసనం పతి లేకపోయినట్లుయ్యారు. ఆ సభ దొంగలు కొల్లగొట్టిన గ్రామం లాగా విహార దేవరకు నెలయ్యెంది. అందరు అవసరపడనంతో కన్నీళ్ళు వారుస్తూ, రూషంగాపున్న రాముని చూడలేక, చేరలేక, రోని భావాలు తోపరి నుడిసిపగురుండగా, అకంకంగాపున్న ఆమెని అవుకోలేక ఒకరితో ఒకరు గురగులు పోయారు. "అనికర సాధ్యమైన పరాధిపాండి, దేవరలకే దుష్టముడైన లంకేశుని చంపింది కట్టుకున్న భార్యను అవమానించి పవరి పెట్టటానికా?" అని కొందరు చెప్పుచున్నారు. "ఈలసన ఎంత మీరాధిపేయిదో అంత పాషాణ హృదయుడు. భర్తాన్ని ప్రేమించినంతగా దారనలాడుల గానీ, లొకక భాగాలగానీ ప్రేమించనట్లున్నారు. ఇందులో ఆమె దోషం ఏముంది? లోకకండువని పేరుగన్న సూరకయ్యను దొంగచాటుగా కొని వచ్చి నిర్బంధించితి అను ఏం చేస్తుంది? అశోకవనంలో రాంరల మధ్యగదా

అయి వుండి. అయి అంగీకరిస్తే ఈయన ఇంక యువం చేయమనిన అవసరమేమిటి? వారు సుమంబులు బాగుమీత్ర పరివారంలో సువ్యవస్థను కావలసిన గతి ఏం వచ్చింది? ఆ తల్లి శీలంచెడితే ఈయన అంకేశ్వర్ చంపటం సాధ్యపడేదేనా? ఇంకకాలం ప్రాణమూత్రాద శేషగా “రామా రామా” అంటూ బ్రదికిన సాధ్విని ఏం కారణం చూచి ఈయన నిరసించి నీవభావాలలో నిండించాడు? యనం తెగించి చెప్పినా ఈయన వాలరంకూడే వినేటట్లులేదు. మానవ హంతులమైన మాకే ఈ సంఘటన చుస్సహంగా, చుర్రురంగావుంది. పాపం. ఆ తల్లి ఏమీ ఎరుగని అమాంతుకాలు. భర్త అచర్యమే, పత్నీ కష్టాలను చరిహరం వారిందిన ఎంతో అశరోచస్తే, ఈయన రోకరించు అనే నెడం అమెప్రమోది విడిచి పెడతావా? తెచ్చిన భర్తనుంచి మా చుట్టూనే రదా వుండి. మారు తెలియకుండా కీమరూడా ప్రవేశించడే? ఈయన ఇంక అన్యాయంగా శిష్టవేస్తుంటే చూచి ఏలా నవించటం?” అని సీతలే రక్షించబడిన రాక్షసాంగనలు కంటికి రుడివెను సీళ్ళుగా ఏడుస్తూ చెప్పుకున్నారు. రవిపుత్ర విభీషణ మామయలు ఇంక దుష్టరివామాన్ని ఎంచుకు భావించాలో ఎరుగకర మృత్తింబాలవరి చలనలేని కీడులో ఒకసారి రామునీ, ఒకసారి వానకీనీ చూస్తూ నిలబడ్డారు. విస్మయాత్మక, చూస్తున్న వాళ్ళూ ఇలావుంటే, పరమ పావనశీల, భర్త్యుడైనవేదవ లోపాముద్రవంటి చుహా తపస్వియవే ఆచర్యగృహిణిగా అచరించబడిన శీలరి స్థితి ఎంతగా ఊహించిరా చెప్పసాధ్యంకాదు. తైలంలేని జీవకణ కొడిగట్టి ప్రహరంపోగొట్టుకున్నట్టు “భర్తమియోత్సాహంలో ఈర్ష్య చనుఃపూర్వకంగా గ్రహించి, రన్నీడు తుడిచి, కర్మగూఢాణం చేస్తా”దని గంభీరత అనలో పరి భర్తనుం కోరి వచ్చిన సీత అశాకుండుమం వాటి పర్తిస్తే రారినోయింది. “ఈ అన్నుడి తన భర్తయేనా?” అని శంకించింది. జగత్సృష్టి ప్రధాన శ్రేష్ఠతైన శ్రీ, బీజమాత్ర ప్రధానమైన పురుషునివే అచమాంచబడటం ఎంతవరకు భర్త బద్ధం?” అని తర్కించింది. “అగ్ని సాక్షిగా పాతిగ్రహించి అధాంగిగా చేసుకుని నిష్కారణంగా పరివృజ్ఞ చటం, పరి భర్తమా?” అని ప్రశ్నించు కుంది. తన్ను లోతం శంకిస్తుందా? అందుకు పడుని యింట బహుకాలం బలవంతంగా చెరలో వుంచబడటం వారణమా? శివభూర్మంగంచేసి, కాముకులైన తండ్రిని సత్యవతుని చేసి, మహర్షుల మన్ననల పొందిన నా భర్త నా

కీర్త్యా శంకించి విసర్జింపతాచా? నింగు సభలో రస సంగి పరాభవించటం
 తనకు మూలం గెలవ కారణమా? మీలో ఏవో తెలియరాని రహస్యం వుండి
 వుంటుంది. నేను ఆయన అర్థాంగిగా రాక ఒక శ్రీగా భావిస్తాను. నా పతి
 రస విజయవాల్త తెలుడటానికి చూడు పండితి పాచరిని. ఆ కలిమిచూడు
 ప్రేయం చెప్తానని కొన్ని మాటలు నా భర్త చెప్పినవి చెప్పాడు. "దేవీ!
 నేను నీకు అనురక్తుణ్ణి. నా భాగ్యవశాన బ్రతికి వున్నావు. భర్తమేమీపై
 బలం ఉద్భవించి. శోకం వీటి స్పృహకారకమృ" అని గంధీరంగా,
 తృప్తంగా, మహాత్ముడురంగా ఆ మాటలు వున్నాయి. మామమేర చెప్పించిన
 వాక్యాలు కర్మక ఆయన ప్రకరణముల నన్ను శంకించేడు. నా సాహచర్యం
 అనుషంధం వాంఛిస్తూనే వున్నాడు. లోపలు కాదులు. వాళ్ళకు సత్య దర్శ
 నంతో పోలేడు. అవమానాలు వేయటం అంటే వాళ్ళు ఎంతో ఇష్టం. అవి
 పరిహరించటం నా పంకం పెంచుకుంటుంది. అవమానాలను ముగిసింది.
 ఆయన మహారాజుగా రాజ్యం పాలిస్తాను. ఆయన అంకపీతిపై మహారాజుగా
 నేనుంటాను. నన్ను ప్రేమలు శంక రకంకర మనస్సుతో చూడరాదు. అదే
 నా భర్త నా నుంచి కోరింది. నేను పొరుగులు తల్లివంటిదాన్ని. నా శిలం
 ప్రవచనమే నా నాథుని చింతాగ్రహణ ముత్తణ్ణి చేస్తాను" అని సత్య
 దర్శనం చేసింది. లోక భర్మానసారం భర్త పల్కిన నిందా వాక్యాలకు
 అజ్ఞతో శిరం వంచుకుంది. కంటిసేపు కాలాలు కట్టిగా పైటవెంగులో చుసుకు
 దుంటూ, కంటిచాచుకు, గడ్డవరంబై చుట్టగా భర్తను లక్షించి "అర్థ
 ప్రమా! డిత్తమ మహాపాపం ఒక ముద్దుమ ముద్దు శ్రీని పలికినట్లు
 శ్రోత్ర విచారణంగా రూప వాక్యాలు పల్కినం నన్ను గూర్చి నీకు
 భర్తమేనా? నాలో ఏ భుజం చూచి ఈ విధంగా అప్రసన్నుడవై ఆనవిన
 రాని పలుకులు ఆదాప్త? నేను సుఖించుకునేదని మన రెండుమహాములపై ఒట్టు
 పెట్టుకుని శపథంచేస్తాను. వైవ సృష్టిలో బలహీనతగల శ్రీని, పురుషులూ
 వున్నారు. ఆరెమూల్రంధేర ఆ జాతులు రెండూ గర్హించకగినవేనా?
 అలా అయితే ఇంకా ఈ వివాహం బంధాలెందుకు? ఈ భర్మావరణలూ,
 రట్టువాట్లూ ఎందుకు? రాజులెందుకు? శాసనాలెందుకు? దండనలెందుకు? నీ
 విజయాన్ని నాకు నీవే వినిపించావు. కేవలం నీ పీఠ్య ప్రకటనకే ఈ మహా
 యుద్ధం చేశారా? ఎన్నడునీ అర్థులూ, నిమిత్తంనీ నాతో ఎందుకు

నేశాపు? నీకు నీవు నా నీయంతిస్తే పాపరియెమట నామ నూతగా
 పంపాపు? పంపినప్పుడు నీకి అలోచన కాలేదా? నా కలితం పునఃపర్యవ్యక్తి
 అపదిత్రయైకమని భావిస్తే, నేను నాకర్మమునిగినప్పుడే కదా వాను కొని
 పోయిందీ? ఇంకకాలం అన్నియంటి ఈ భావాన్ని పరిశ్రమ్యవయంలో ఏదా
 దానాపు? అనాను చెప్పకపోయినా, ఇంతకు పూర్వం చూచుకుంటే సంకేతం
 పంపినప్పుడైనా చెప్పవచ్చుగా? నిండునభరం అవమానించితేగాని నీకు
 తృప్తికల్గలేదా? పనస్సులని కలికాన్ని ఎవరంటితేనే? రంధ్రీ కూర్చున్న
 అంగంను చెడుకోదా? ప్రమాద స్థితిలో భృత్యుడు శ్రీని కష్టం నూతదా?
 విశ్వరూపం నుంచి కలిక తీయించాం. అంతరితలు లేకుండా కాపురం నిర్మ
 పించాం. నీమనీ వాడు ఇంకకాలం ఈ కళంక కంక కాదటమీ మీరగా
 పుంపి. పైగా నానీసం నివాసకాలం మారస్తే వినించామని పాపరి
 చెప్పాడు. అంత ప్రేమైకమేమి ఇంత నిర్మలమనై నిండునభరం కలిక
 వాస్తవంలో ఎందుకు వాణివాపు? నీ అశ్రమినికి మారస్తే మరలరక్షణలో
 నీ ప్రాణేశ్వరి పుంపించే నీకు నారా పునఃకలం ఇచ్చావా? నమ్మగ్రహించే.
 అధికారం అని నీవు నమ్మ ఇతరుల సంరక్షణలో పుంపించి కానించేదరు
 గారి, సలహా ఇచ్చేవరుగాని అధికారం దొంగి పున్నావా? ఒక్కమంటపిలే
 సీకిక శ్రమనా, నానింక అవమానం లేకుండా అప్పుడే శరీరత్యాగం చేసే
 దాన్నే? పునఃకలం ఈ రహస్యం వాచి, నికొసం ప్రాణాంతించిన కోటాను
 కోటి వానరులనా, నమ్మప్రందాచి, అంక దహించి, నేరులంకనం నర్పి
 నిమ్మ పైడుగా పూజించేవాళ్ళనా, నాలోపాటు రీరరాని అన్యాయం చేశాపు.
 నా అమలకార్పి ఒక్కడే భావించాపు దాని, నేను అకర మహారాజును
 అమోనిగా అభించిన ఓర్వనని, నా వివాహకర్మం అవధనున్నులే పుంపగా
 పెట్టారని, వృద్ధరహితం, అగస్త్య మహర్షి ఇల్లాలు తన ఓడిలో చూడంద
 బెట్టుమని అమోహులైన వస్తువులలో అలంకరించినదీ, కీడించినదీ, భావించ
 టం మరచిపోయి పుంపాపు. ఎట్టవంటి వాడు నా మరచిని పడషంగా పనికి
 నొప్పించింది నీమీద నాకున్న అపారమైన అపరాధం కాలమని గ్రహించ
 లేదా? కేవలకామం చూతమీ కలిగి మరలాపు. ఇందులో నీ బోషంలేదు. నా
 దోషమూ లేదు. లోకాచారం పరివాసుక్రమంలో అమల అంటే అవమానించ

దగిన వస్తువుగా పరిగణించబడింది. శ్రీ స్యభావంచేతగానీ, పతిపైగల గాధానురాగంచేత గానీ, అజ్ఞానంచేతగానీ, పరిశుద్ధ హృదయమైన మరీచిని నొప్పించాను. ఆ దోషం వృధాపోలేదు. పవిత్ర హృదయం నిందకు ఎంత షోభిస్తుందో స్వామిభవానికి తెచ్చి పెట్టింది. స్వామీ! నీవు శంకించినా, లోకం శంకించినా నాకది చీరరాని మచ్చ. రఘువంశరత్నానివై సత్యపరాక్రమమై రణధర్మం తప్పకుండా శత్రుసంహారం చేసి విజయరాఘవతనూ నీవైనట్లే, నా సాఫీత్యాన్ని ప్రకటించి, నాకు కలిగే లోకనింద పాపుకరి, నీ అధ్వాంగిగా పీఠపత్నిగా శాశ్వత యశస్సు సంపాదించుకుంటాను. నా జాతి కలకాలం పురుషులనే పూజించదగినదిగా నిరూపిస్తాను.

నీత అగ్ని ప్రవేశం చేయుట

మరీచీ! సామిప్రీ! నీవెందుకు శోకిస్తావు? శోకించవలసింది నేను. కాని, నాకిప్పుడు శోకంలేదు. లోకదృష్టిలో మహాభిశాపహతను. పతి పరిత్యక్తను. పతి మెచ్చని పదతి ఓలం ఓలంరాదు. నేను నిర్దోషురాలనయినా పతికి దూరంగా బ్రదికే బలహీనురాలనుగాను. ఆకృతిచే అబలనైనా సతీ త్వంతో సజలను. నాకేదాడు ఏ నారీమణికైనా పతి పరిత్యజిస్తే, తానెంత సౌఖ్యవరియైనా ప్రసంగంలేకుండా లేకపోతే ప్రాణత్యాగం చేయటం పరమ ధర్మం. భారతనారికి ప్రథమ కర్తవ్యం. నేను త్రికరణశుద్ధిగా రామపత్నిని. నేను బాహ్య శరీరం విడచిపెట్టినా, తేజోరూపంతో నా పతి హృదయపీఠంలో పత్నిగానే భాసిస్తాను. ఇక నాకై దుఃఖించవలసింది లోకం. నా రాకకు సార్థకం సాధించాను. నా స్థానం ఇక నేను పొందుతాను. రామానుజా! గతం మరచి నీ వదిలకు నీ వొక సహాయంచేయి. సభా సమక్షంలో చితి ఏర్పాటు చేయి. నేనందు ప్రవేశిస్తాను. ఒక్క నా పతే, సత్యపరుమా, సౌఖ్య ధనుషా, సత్య పరాక్రముడూ కాదు. ఆయన భాగస్వామినిగా జన్మించిన నేనూ అటువంటి దాన్నే. ఇక లోకంతో నాకు నిమిత్తంలేదు. జాగులేకుండా ఈ ఒక్క ఉపహారం మాత్రం చేయి" అని పల్కి శిరంవంచుకుంది. ఆమె పల్కినపల్కులు సభాస్థానాలకే కాక మింటిపైనున్న దేవతలకు కూడా గుండెల్లో బాతులు దూసినట్లు బాధ కలిగించినై. చిన్నబోయిన మొగంతో, భిన్నహృదయంతో, అన్న వంకచూచి అశ్రువులు రాల్చాడు. ఆయన ఆకృతి

అంగీకరించినట్లు గ్రహించి సౌమిత్రి రవిప్రతాపల సాయంతో చందనతరు
 పులతో చితి పేర్చించాడు. అగ్ని రగల్కొల్పాడు. ఆ జ్వాలలు అంతరిక్షం
 అంటుకునేలాగా ప్రజ్వలించసాగిస్తే. జానకి నిర్మల మానసంతో, పూర్తిమా
 చంద్రుని అపహసించే మొగంతో మెల్లగా పతిని సమీపించింది. ముహూర్త
 సాంజరియై ప్రవక్షిణించింది. అభోముఖియై, మారంబుచే పాదాభిషేకం
 చేసి, “ప్రాణపతి! అవసర శిరస్కుడమెందుకొకావు? నీ అచ్చాంగి సీతవధూతి
 ఎన్నటికీ లేదు. సీయశక్పంద్రికలు సృష్ట్యంతమరకు చిగంతాలు వెలిగిం
 లాగా నీ సహచర్యచారిణి జానకి చేస్తుంది. ఆజ్ఞ రాయ” అని చిరిచి చేరింది.
 చలగని మ్రొక్కింది. దేవతల సంభాషించింది. మహాష్టలకు విప్రపుత్రు
 నమస్కరించింది. సహసదులకు అంజరించింది. రెండుచేతులు చేర్చి భ్రువటి
 మైనుచి “దేవ ప్రయా! జాతదేవా! మనసావాచా కర్మణా నా మనస్సు నా
 పతియందే లగ్నమైయుంచే, కలలోనైనా అన్యత్ర వ్యభిచరించరికై లే, సీపు
 ధర్మ కర్మ సాక్షివైలే, ప్రియవతివైన నన్ను ముష్టుగాలిగా నాపతి బావించాడు.
 నేను ముష్టు కాకపోతే లోకసాక్షివైన సీపు స్వప్నంగా నా నిర్దోషిత్వాన్ని
 లోకానికి తెలియపరుడు. సూర్యచంద్రులు, దిక్కులు, వాయువు, లేలు,
 సంవ్యలు, దినములు, భూమి, దేవతలు, తమకుగల జ్ఞానసత్తములు నాశీలాన్ని
 గుర్తించినట్లయితే, నా పట్ల ఏ అనుమానాది దుర్దోషాలు లేవని విశ్వసించి
 నట్లయితే ఈ నిండుపేరొలగం సంరృప్తినందేలాగా నా సౌఖ్యాన్ని ఋజువు
 చేయి” అని ప్రార్థించి, సంగరహితార్థమై, శిశి ప్రవక్షిణించి జాజ్వల్య
 మానంగా ప్రకాశించే మంటలో శుచితరయైన సీత కైవసుంధిరం ప్రవేషించినట్లు
 ప్రవేశించింది. పుకమి గదగద చనింది. సహసదులు కొయ్యబొమ్మలైనారు.
 దేవతల గుండెలు దడవడలాడినై. షణ్డాలూ సూర్యగమనం స్తంభించింది.
 సర్వాధరణ భూషితమైన సీత అగ్ని ప్రవేశం చేయగానే అంతా ఒక్కసారి
 హాహారాలు చేశారు. మూడు లోరాలు అగ్నిలో ప్రేర్చిన అజ్ఞానులలాగా
 సీత అగ్నిప్రవేశాన్ని చూసి దిగ్భ్రమం చెందినవి. సౌరలోకం నుంచి నిర
 యంతోపద్ధ దేవతారవరె దేవ యక్ష గంధర్వాది సురలు ఆరిమిష నాహన్ని
 అర్థమంతం చేశారు సీతాగ్ని ప్రవేశం చూచి. రాక్షసాంగనలు చేసే హాహా
 కారాలను రోచసి ప్రతివృత్తించింది.

దేవతలు ప్రత్యక్షమై సీత నిర్దోషులగు చిట్టచు

సదానందం నిశ్శబ్దం, రాక్షససంతల ఆక్రందనరాదం భిన్నులై నేల చూస్తూ నిలుచున్న రామచంద్రునకు సహించరాని ఆదేవన కలిగించినై. ముహూర్తాలం అపూర్ణాను బలనొనరులై అంతర్భుజై నాను. ఇంతలో కుదేర వగుల యను చుహంద్ర శుభాశీష ప్రకృతులు తను తను విమాన ముందో నూమిరి అవతరించి రామని చేరవచ్చి, రత్నాలంకార భాషణ గుంఠ హస్తాలు మోర్చి "రామా! జగవధిరామా! దశరథరామా! ఈ స్మృతి స్థితి లభ్యులకు చూలంపు. భాగుల్లో మిన్నపు. సర్వ భర్తా లు నీ స్వరూపం. నీ సమి ఆగ్నిలో ప్రవేశిస్తే ఏదాసీగంగా ఎందుకు పూరకున్నావు? ఎందుకో నిన్ను నీవు తెలుసుకోలేదున్నావు. సర్వనాశాలమూరితి ఆధిపత్య రుద్రుడవు నీవు. దక్షులలో ప్రబాదనది. పూర్వం బురుహు చును చేర గురి పొందిన వాడవు నీవు. అఫిల రోహంతు అపీకర్తవు. నీవు స్వయం ప్రభవవు. సుద్రుల్లో అష్టకు సుద్రుడవు నీవు. సామ్యుల్లో అంబుడ చూర్తిరి. అశులు కర్ణాలు. నేత్రాలు సూర్యకంఠులు. సృష్ట్యంతలో నీవే లేఖోహుడంగా వున్నావు. ఇటువంటి నీవు ప్రాకృత జనులగా ప్రాకృతిగిరిపరిత్యజించటం భర్త్యురూపం. అయి అగ్నికంఠె పరితప్తురాలు. ఆయెను ఎలా కంటించావు? రోహు రారులు. వాళ్ళకు నిజానికాలు తెలియవు. ఆదవాడులు దేయటస్తా వాళ్ళ పని. అంతరాత్మ సాక్షిగా కీధెరం ప్రోయాతె రాని ఎంతమంది మానవుడు తృప్తి పరచగలడు? మా కనుల పంపగ్గా మైగిరిని స్వీకరిమే చుడకొన్నాం. రాని, ఇంత దానిన సంఘటన జరుగుతుందని అనుకోలేదు" అని విచారం వ్యక్తం చేశారు. ఆ మాటలువిన్న రామచంద్రు దేవతలవంక చూచి, "పుణ్యాళా! మీరు నన్ను గూర్చి ఏదేవో పెద్ద మాటలు పలికారు. నాకు మాత్రం తెలిసింది నేను మానవుడననీ, కౌసల్యా దశరథుల పుత్రుడననీ, ఐష్వర్యవంతునీ, రామనామం కలవాడననీ. పెద్దలు మీరు అసర్వం చెప్పకు కనుక నా చరిత్ర ఎట్టిదో, నేనెవ్వరివాడనో, నేనెందుకు పుట్టానో విరిపించు చుని వేడుకుంటున్నాను" అని అడిగెను. ఆ మాటలకు పనశాననగు సంత సింది "మాయామానుష విగ్రహ! రామా! మీరు తెలియనివాడివరి అడుగు తున్నావు. నీ సుదరాన ప్రయోజనం కూడా అదే. కనుక వెళ్తున్నావు.

బ్రహ్మ శ్రీరాముని స్తుతించుట

“ఓ దేవా! మహాసుభావా! రక్షణదా! రక్ష రక్షదా! అశ్వీనరాధా! ఆరాధనాధా! నీవు పూర్వం ఏక భృంగంగల భూదాతయై, భూమిని ఆధారంగా నిర్మిస పెత్త దేవుడవు. తైర్మ దానవులదేరానన్న కీడు పోవ్రచి యజ్ఞయాగాది వేదకర్మల రక్షించిన మహావిష్ణువు నీవే. నీవు బ్రహ్మపు, సత్సారివి. ఆక్షర డవు. అక్షరవత్తు. మహ్యంక స్థిరుండవు. లోకంలోని భర్మ కర్మ మర్మాలు నీవే. నీవే చతుర్ముఖవత్తు. స్వామివి, శాలివి, శంపివి, ఇగ్గివి, కృష్ణ నిష్ఠు నామధారి నీవే. మర్త్య, నిత్య, సత్త్వం, రత్త్వం, దాంతి, దాంతి నీవే. పురుషుడవు, పురుషోత్తముడవు నీవే. నీవే హృషీకేశుడవు. అజేయముడవు, సేనా నిధి, గ్రామణి రత్సారివి నీవే. స్రష్టవు, ద్రష్టవు నీవే. నిమ్మ “హరీ, మహారీ, ఇం దకర్మా” అని, “మహేంద్ర సకేంద్ర ముసింద్ర చంద్ముడ వనీ, సర్వలోక కరణ్యుడవనీ, లోకచతుడవనీ, దిబ్బుష్టులు ధామిని సేరిస్తు న్నారు. సహస్రనాథులగు అమ్మారు ముపుడవు నీవు. ఈ విశాల విశ్వ సృష్టికి కర్తవు, భర్తవు, భక్తవు, హర్తవు నీవు. ఈ సృష్టికి పూర్వం ధాసిందే తేమప్పు నీవు. నీవే యజ్ఞం, నీవే మహాబ్రాహ్మం, టువారం. నీవే యోగ గముడువు, భక్తజన రముడువు. నీ పుట్టుకగాని, నీ గిట్టుకగాని, అనులు నీవేమరొ వివరికి తెలుసు? చరా చరాత్మకయైన ఈ బ్రహ్మాండ గోళాల్లోని ప్రతి అణువు, అందులోని శక్తి నీవు. నీవు సహస్ర శిష్టడవు. సహస్ర పాదుడవు. సహస్రసాధుడవు. ఈ విశ్వం నీ ఇచ్ఛా భీనంగా ప్రవ ర్తిస్తూంది. ఈ జోటి కల్పార సమయంలో అవ్యళంకాగా, నీవు శేష రత్వంపై శయనించి సర్వం విజయవంగా గ్రహించి ద్రవర్కషంగా వుంటావు. ఓ రామా! నీ విశ్వాన్ని నెనె. నీ దిహ్మణానీ. నీ రోమాలు దేదానీ. నీ కన్ను మూకరీలు. నిర్మలై దగలు. నీ నిశ్వాసాలు వేదాలు. నీకు భిన్నంగా ఏదీ సృష్టిలో లేదు. ఈ బాహ్య ప్రకృతి నీకు శరీరం. నీ రోజం అగ్ని. నీ స్తైర్యం భూమి. నీ పౌష్యం గోముగు. పూర్వం బరిని చేరి పాద త్రయం దానంగా గ్రహించి సర్వలోకాలు పాద ద్వయంలో ఇమిడ్చి, రక్షిం రక్షించిన వాడవు నీవే సుమా. దివ్యమాత్రీ! అనంత్రీ! శ్రీ అమ్మి యే నీర.

ఆ విష్ణు ద వే నీవు. నీవే ప్రజా నా భు ద వు. లోకకంటకుడైన పంక్తి ముఖుని పదింటి చే నిమిత్తం మానుషీ రూపం ధరించావు. మాతా ర్యం తీర్చావు. సమస్త లోకాలను తేర్చావు. ఇక హృష్టుకవై బహుశాలం భర్తృపాలనం గావించ స్వస్థానంపొందు. నీ పీఠ్య సారం, ఘోరశౌర్యం, దర్శనం, స్పర్శనం అమోఘం. నిన్ను స్తుతించిన వారి తెన్నుచూ వాంఛతాలు మోఘంరావు. నీ భర్తల కేవేళ ఏలోపాలురావు. నీ నాయం భవతారకం. సిద్ధానం ముక్తిప్రదం. నిన్ను త్రితరణశుద్ధిగా నమ్మిన వారికి పునర్జన్మలేదు. నిన్ను ద్వేషించిన వారికి ఇహంలోనూ, పరంలోనూ భవంతేదు. రాదు. కర్మబంధంబోదు. రామా! సుగుణధామా! దుష్టవైత్య విరామా! తౌసల్యానందవర్ధనా! దశరథనందనా! సీతానాయకా! జగన్మయీ మతా! నమస్తే నమస్తే నమః. ఈ పౌరాణికమైన, ఐతిహ్యమార్గమైన స్తవం ఎల్లప్పుడు భక్తితో పఠించేవారికి పరాభవం (ఉత్తరజన్మ) రాదు" అని రాముని అవతారకథనం బ్రహ్మ వాకొన్నాడు.

అగ్ని సీతనుదెచ్చి రామునకు సమర్పించుట

ఈ విధంగా చతుర్ముఖుడు త్రిలోక్యమంగళకరసూక్తులు రామునితో పలుకుచుండగా వైశ్యానరుడు జనకనందిని అంతరాలంలో వుండుకుని చితిరి చిమ్ముకుంటూ పైకి వచ్చాడు. ఉపయధానుజ్ఞి కావనే దేహశాంతికలదాన్ని, రుచిరహాటక భూషణరాశితో ప్రతాపించేదాన్ని, నీలసీరదాన్ని నిర్జించిన కేళ తాలం కలదాన్ని, అరుణవస్త్రంలో ఆలరేదాన్ని, వాడని దివ్యమాలాభరణాలు కలదాన్ని, యథారూపం కలదాన్ని, జాతవేదుడు బిడ్డను తండ్రివలె ఒడి గడించి తెచ్చి "రామచంద్రా! ఈమె వైదేహి. నీ అర్ధాంగి. నీసతి. నీసహ భర్మదారిణి. ఈమెలో ఏపాపంలేదు. మనసుచేత, వాక్కుచేత, కర్మచేత నిన్నుగాక అన్యంఎవరిని పరిశుష్టరాలు. ఈమె నాలో ప్రవేశించి, సర్వం వివక్షణలేకుండ దహించినందువల్ల వచ్చే దోషాన్ని పరిహరించి నన్నే పరి శుష్టజ్ఞి చేసింది. ఇంతకుమునుపే దివ్యాలకులు, చతుర్ముఖుడు నీవెవరవో ఈమె ఎవరో నీరు చెప్ప నేచెప్పారు. ఇంకనీసందేహంవదలి ఈమెను పరిగ్రహించు. ఓంటరిగానన్న సమయంలో పొంది, మూర్ఛమునిగిన ఈమెను దుష్టుడు లంచచేర్చి రాక్షసాంగస్తల రక్షణలో వుంచాడు. ఆకులుచూపాడు.

అగ్రహించాడు. నిగ్రహించాడు. వాడెన్నిచేసినా ఈమె లక్షింపక నీకురగిర పర్వినని ఋజువుచేసుకుంది. ఏపాపం ఎరుగనిఈసాధ్విని నామాటనుపాటింది యథావిధిగా ఏలుకో. అర్థమాటలు చెప్పవద్దని" సీతను రామునికర్పించాడు.

శ్రీరాముడు సీతను పరిగ్రహించుట

పరిశుద్ధురాలైన జానకిని గూర్చి పాపకుడు పరిసిన పల్కులు విన్న రామునికంటినుండి నీరు జారింది. కొంతకాలం తనలో తాను చింతించి "చూహాను దావా! సిఫరేకపోతే లోకవృత్తమే లేదు. నీవు స్వయంగా నాకర్పించిన సీతను పరిగ్రహిస్తాను. ఈమె నీలోప్రవేశించి రెండవజన్మ ధరించి వచ్చింది. ఈమె శీలవతి కావటం సర్వం. నా కది తెలుసు. అయినా, దీర్ఘ కాలం రావడాంతపురంలో వుండటందేర ఈమె పరిశుద్ధ జీవితాన్ని లోకం కంటిస్తుంది. నేనే శయిస్తే ఇంత వార్యం ఎందుకు చేస్తాను? ఎవరికోసం చేస్తాను? మామూలుగా నేను గ్రహిస్తే "దాశరథి ఎంత దుర్బలుడు? ఎంత కాముడు? బొరికిందే చాలని భార్యను పరిగ్రహించాడు" అని అడిపోసు కుంటాడు. ఈ అవమానం మోస్తూ, అపవాదు భరిస్తూ ప్రజలను ఎలా శాసించి ధర్మవర్తనల చేసేది? నేను నా సరిని నిర్దాక్షిణ్యంగా నిండుసభలో అవమానించాను. ఆత్మగ్లాభు చేసుకున్నాను. ఈ వార్యం లోకం కోసం చేశాను కాని, నా సరిని చిన్నబుచ్చటానికి కాదు. సీత ఎటువంటిదో నా కొక్కరికే కదా తెలిసింది? నేను చేసిన రావణ సంచారంతో లోకం నన్ను తిడుగులేని వీరుడుగా గుర్తించింది. మరి నా అర్థాంగిని ఆపరించడో హత్య చేస్తుంది. అందుకే ఈ పరీక్షకు నా సహచారిణిని గురిచేశాను. సీత భర్త రాలనీ, సావ్వి అనీ, అనన్యదనస్కు అనీ, నా మనస్సెరిగి నడిచే శీలవతి అనీ తెలిసికూడా, లోకం దృష్టిలో సూదా ఆమె పవిత్రురాలే అని ప్రక డించటానికే అగ్నిప్రవేశానికి అనుమతించాను. ఆమె అయోనిజ అనీ, జనక రాజువ్వే పుత్రికగాగ్రహించబడిందనీ, దశరథమహారాజు కొడలనీ, నా సతీఅనీ, నేనున్నా లేదున్నా తన్ను తాను కాపాడుకోగల పవిత్ర ప్రాత్రవర్తమహిమ కల భాగ్యశాలిని అనీ, రావణుని కామాంబుధికి చెరిచులికట్టగా నిలవగలదనీ, మండేమంటును ఆరింగనం చేసుకోలేనట్లు, రావణుడు సీతను అంటులేదనీ నాకు త్రికరజపట్టిగా తెలిసే అగ్నిపరీక్షకు ఆమెను నిలిపాను. తన సాధ్వి

రహస్యమునకు ప్రవేశించి అదరించుట చేసే రోకంబోటితోనే అపహాస నాస్తి యని అనే, ప్రవర్తనగృహిణి అని ప్రస్తుతించి ఆరాధించేలాగా చేయుచు నా పర్వ అయినందువల్ల చచ్చి కీర్తిచార స్వాధీనంగా సాధించుచుంటి. ఇంత కంటే నెమరుకొరవగించుకొను. ఆమె యిందల్లకే మీరంతా నాకు చర్చన ఇచ్చి అనుగ్రహించారు. మీ ఆశ్వాసంతో సేరకు "గ్రహిస్తున్నాను" అని జానకీని గ్రహించి ప్రవర్తించుచున్నాను. ఇప్పుడు బ్రహ్మాదిదేవతలకు పాదాధిపత్యం చేశారు. వారందా ఆనందించారు. సహనముల పదనలో వెన్నెల విరిసింది.

నీరా రామ లక్ష్మణులు దశరథుని సందర్శించుట

రామకు విసమధిరామదై పరిసన పలుకుట అంకించి పరమశువుకు "రామచంద్రా! సుమితరాంద్రా! మహాభూతా! బ్రహ్మలేతా! మా ధ్యానం పండి సేవుగా అర్పించావు. మా అవ్యుత్పన్నా జగద్భూతంకడనే రామణుని సదాంధమంగా వదిలి చిత్తశాంతి కలిగిరావు. పరమ పాత్రి ప్రకృతిని జానకీని గ్రహించి ప్రజా బంధుమిత్ర పునస్తాపం పాపావు. ఇక వెంటనే సేవ చేయ వలసిన కార్యం ఒకటివుంది. అది, సేకోసం ఏవారిమీదనై, రాక్షసాగ్రుణ్ణులకులు కన్నులువేసుచుని ఎదురుకన్నులు చూస్తున్న నీ కన్నుణ్ణి ఆశ్వాసింపటం, నీ తల్లిని, పిన కల్లులను ఆకరించటం, అనంతరం చంకర్రాహుని గతమైన అమృతంలో అభిషిక్తుడవై ప్రశుభ్ర రావటం. ప్రజాకారంకంగా పాలించటం. తర్వాత స్వస్థానందేరి ముమ్మరి అనుగ్రహించటం" అని వదించాను. "మహాత్మా విషయం. ఇష్టానుచిత కీర్తి విస్తరించేలాగా అశ్వమేధ మహావ్రతం సరిపి ఆచార వ్యవహారాన్ని ఆనందించెయ్యి. ఈ రోకంలో నీకు కండ్లియై, నీ సర్వవ్రతపాలనతో నాకుంట్లో ఎనకరిస్తానాన్ని దొంగి గొరవించుచున్న మహాభూతరాజు ముమ్మల చూచవచ్చారు. అదిగో అటు చూను. వియవభూంలో విమానా రూపుడై నిల్చి వున్నాడు. సప్తసోదర సహకంగా ఆమెను ప్రార్థి అభిస్మరించుకో"మని కూడా చెప్పాడు. మహాదేవుని అర్చనారం భాగ్యసోమల కూడి గగనపుడైన

ఈ కిది అభివాదము అర్పించాడు. పిమ్మట భూమికి ఆవరణించి పేరులు వావి వర్గలకు చేపట్టెను. ఆరంగులు చేసుకుని అంకపై చుట్టించి, మూర్ఖా ప్రహరం చేశారు. ఈ కిరవాంకం పొందని ఆరంగులు ఆరువరించారు.

అత్యుపాధ్యక్షుడైన పుత్రుని తరివారు తగినందుకు “ఈండ్రి! రాము! మనసులో మాట నీకు చెప్తున్నాను. నీవు నాకై చేసిన అర్పణలవేర ఇంక లోకంలో ఎప్పుడు మున్ను పొందని గౌరవార్థం పొందుచున్నాను. కాని, మన శాంతి మాత్రం లేదు. నా కీలక చింతనవారి మరణించారు. నీవు ఎనవారిని పెళ్ళి చేశావే లోకంలో అవరోధంగా నిలవమిట్లు నిన్ను కల్యాణా చూడ నైనా చూడనిక మరణించడంలో ఆ భావం నుంచక వానరా. ఈలోలో నా పెండ్లి వచ్చింది. చుట్టపడుట పేరి, వరవారు పూర్తిగా నిర్వహించి, దేవతాను గ్రహించి పొంది పూర్ణాత్మకమైన నిష్కర్మము చూచి నా మనస్సు నిర్మల మైంది. నాకిక ఏ కీలకత లేదు. ఇదిగల్గి చరవాన సమయంలో నిర్వాసిన నిర్మలత్వము నా హృదయంలో నాచేతై. నిన్ను ఆరంగులు చేసుకోగానే అలలం కూడిపోయింది. కూర్చోవడంలో మంచి ఎరిగి ప్రవర్తన సర్వజ్ఞంగా కనుమిదిగట్టు నా హృదయం ఇప్పుడు ప్రవసన్నంగా వుంది. నీవును, ఇక్కా యుడైన అష్టావధుని ఈండ్రియైన కమలావస్థి ఉత్తమగతుల పంపినట్లు, ఆత్మేష్టకమైన పుత్రువత్తి, నన్ను తరించు చేశావు. నీవట్టభంగం చూడవ యర్హుడేర జరిగిందిరాదు. దేవతలంతా పట్టుపట్టి చెప్పుల చేశారు. నీవు అద పుత్రుని కాకపోలే రాదు. పర సాధ్యులవని వారించి చేశారు. పరివోధున్నా దేవతలవా సంకృప్తి చేశావు. ఈ సంగతి ఇంతకు పూర్వము నాకు తెలిసింది. సమీరంలో శత్రువులనుచేసి, అత్యుపాధు ప్రవరం నిర్విఘ్నంగా పూర్తికావించి పుటం బెట్టిక బంగారువరి భాసిందే భార్యతో మరలి వచ్చి న నిన్ను చూచి దుఃఖంతో ప్రవనిపోతున్న నీ కల్గి ఎంత అనవీస్తుందో! నీ వందెన్నెత్తుకొని కన్ను ఆమె ఎంత అడ్డుపడుచునారో! నిన్ను నిరంతరం ఈండ్రి చెప్పినట్లు కావలెనున్న చాగిమూర్తి సొప్పించిమిది సుమిత్ర పొందే ఆరంగు, జగత్కల్యాణంకోసం భర్తను చాగి గం చేసి న నా కీలకత బాధ్యక పొందే ఆరంగు, పట్టాధిపతిక బలసంస్థిస్తుడైన నిన్ను గాంచి పోరులు పొందే ఆరంగు నేను నన్నుకో వుంటి గాంచుకాను. అన్ని

విధాలా నీఅంతవాడు, అమరస్తుడు, భక్తుడు, నియమమంతుడు, శుభి, విక్రముడు, అమృతుడు భరతుడు. అతని ఆదరణతోచూచి కలసిమెలసినుభించు. నా బిడ్డలు నలుగురు భేదభావహూష్యులై, అయ్యోన్మాదకయులై, తల్లులతో, భార్యలతోకూడి ప్రజలకు శాంతిసౌఖ్యాలు ప్రసాదిస్తూ పాలించి మనమక గౌరవం వృద్ధిచేస్తారని ఆశిస్తున్నాను. అన్న మాటప్రకారం అరణ్యవాసం ఆరితోనూ, తమ్మునితోను పూర్తిగావించావు. నీప్రతి నెరవేరింది. దశకంతుని వధతో దేవతలూ, మహర్షులూ పరితోషంపొందారు. లోకంలో శాంతి నెలకొల్పావు. చిరకీర్తి ఆర్జించావు. వెంటనే అయోధ్యకేగి, తమ్ముని ప్రీతునిచేసి, కులగురువులైన మహానుభావులు వసిష్ఠాచి మహర్షులు, సుగుణమంతులైన సచివులు సుమంత్రాదులు, విశుద్ధజీవులు, విష్ణవర్తనులైన పౌరశానవదులు ఆనందంతో అభిషేకించగా పట్టంకట్టుచుని, బంధుజనులను సేవిస్తూ, పితృ దేవతలనర్చిస్తూ, యజ్ఞయాగాదులు కావిస్తూ, దానధర్మాలతో బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠులూ, ఆశ్రమికులూ, అర్హికులూ తనియిస్తూ దీర్ఘాయుష్మంతుడవై తమ్ములు బలసికొలవగా ధర్మాన్ని నాల్గుపాదాల నడిపింపు" అని హితవోధ చేశాడు.

ప్రియమూర పరికిన తండ్రి హితవచనాలు విని రాముడు పరమానంద భరితుడైనాడు. "తండ్రి! నీకోరికగానీ, ప్రేమవోధగానీ ఎన్నడూ వ్యర్థం కాకుండా నకుస్తాను. నాపట్ల భంగాన్ని గూర్చి సత్యం నీకు తెలిసింది కనుక, నాపినతల్లి కైకమ్మ నిర్దోషురాలు. నా తమ్ముడు ఏపాపం ఎరుగని అమాయకుడు. లక్ష్మణుడు నాకెట్లో, శత్రుఘ్నుడు భరతుని కట్టివాడు. నీవు నా అభిషేక భంగసమయంలో నాపినతల్లిని కొడుకుతోకూడ పరిత్యజించానని అన్నావు. అది ఇంతవరకు నాహృదయశల్యంగానే వుండిపోయింది. వారు నిరపరాధులు. దైవప్రతికూలానికి మానవుల శిక్షించటం అచర్యం. నాయందు దయకలవాడవైతే ఆ ఆంక్షను ఉపసంహరింపు. నాతోకూడి నా తమ్ములు నీకిచ్చే విందోదకాలు సమంగా స్వీకరించి ఆశీర్వదించు. నీయంతవానిపత్నిగా, రాజ్యతంత్రాన్ని నడిపించినమేధావినిగా అమృత హృదయంతో నన్ను పెంచి పెద్దచేసి మాతృమూర్తిగా వెలుగొందిన నా పిన్నమ్మ సీతేత పరిత్యక్తురాలై అభయగుతులందటం నేను సహించలేను. ఇదే నేను నీ ఆమరాగ పాత్రుడైన

బిడ్డగా కోరుకుంటున్న వరం. అది నాకు ముందుగా ప్రసాదించు" అని రాముడు పలకగానే "నీకోరిక చెల్లిస్తున్నాను. నాశాపం నేను పువసంహరించుకుంటున్నాను" అని దశరథుడు కొడుకుచేతిలో చేయివేసి చెప్పాడు. వెంటనే రాముని సర్వజ్ఞత్వానికి, సమభావారికీ గగనవరులు తృప్తిచెంది పూలవాన కురిశారు. వాయువు పరిమళ బంధురంగా వీచాడు. సహసదులు, దేవతలు ఆనంద కోలాహలం చేశారు. అనంతరం దశరథుడు లక్ష్మణుని పిలిచి ఆశ్లేషించి "వత్సా! సౌమిత్రి! నిన్ను చూచి నేపొందిన తృప్తి పూర్వం ఏ తండ్రి తన కొడుకును చూచి పొంది వుండడు. పేరుకు పెద్దనే కాని మీకేం బోధించేది? అన్నీ మీ సోదరులతో ఆవాసం చేస్తున్నై. అయినా, ఆనాడు తండ్రిగా మీరు చుండి మాటలు చెప్పకపోయినా ఈనాడైనా చెప్పి తృప్తి పడదలచాను. కైక కోరింది రాముని వనవాసమే. కాని నీకు నీవై శిష్య విధించుకున్నావు. పదునాల్గేండ్లు అహోరాత్రాలు అన్ననూ, వదిననూ ఆరాధించావు. అర్పించావు. రక్షించావు. చన్య చరిత్రదవైనావు. చెప్పలేని సంతోషం నీ చేతవల్ల పొందాను. ధర్మఫలం అంతా నీకే దక్కింది. నీ కీర్తి ఆవంతతారావర్కం అన్న పేరుతో కలసి నిలిచి పోతుంది. తండ్రిగా నాకు స్వర్గప్రాప్తి కలిగింది. అనుజ్ఞాదుగా నీకు అఖండ యశస్సు వచ్చింది. ఇక మీదకూడ ఇట్టే అన్నను సేవించి ధన్యుడవుగా. రాముడు త్రిభువన షేఖం కరుడనీ, సర్వధర్మ ప్రతిమూర్తి అనీ నీకింతకు పూర్వమే తెలుసు. అయినా నేను మళ్ళీ అదే చెపుతున్నాను. ఇంద్రదనహితులై ఇందరు దేవతలు, మహర్షులు సేవింప వచ్చారంటే రాముడెవరో తోచానికి తెలిసిందికదా? "రామాదంటే అచ్యుత్తుడు. అక్షుడు. సర్వభూతాంతర్యామి. శ్రుతి సంస్థాపిత రత్నమూర్తి. శుద్ధుడు. వైరిఘ్నుడు. శ్రుతి ప్రతిపాదిత పర బ్రహ్మం. ఆకృతి మానవ లక్షణం. ఆత్మసాక్షాత్ బ్రహ్మం" అని నాకు దేవతలు చెప్పారు. ఇంతటి మహాగుణ వరిమృగ త్రికరణ శుద్ధిగా సేవించి, పూజమైన కీర్తి, ధర్మాచరణ సంజాతముక్తి లంఘుకున్నావు. ఇంతకన్న నీకేం చెప్పేది?" అని ఆనందాశ్రు లతో మూర్ఛం తడిపాడు. శరీరముతా పుజిరాడు. గుండెకు హత్తుకున్నాడు.

పిమ్మట జానకినిచూచి "అమ్మా! కోడలా! చంకవర్తనీ! నిన్ను చూస్తే కడుపు తరుక్కుని పోతుంది. త్రిభువన భ్యాతలైన రఘు వంశం మెట్టి నందుకు ఏం సుఖం అనుభవించావు? అనుభవకాలం అంతా భూన్యంగానూ,

చోకుంటేనూ గతిపావు. గ్రహం ముత్తమైన చంద్రుడులాగా కట్టాలన్నీ గవని గట్టెక్కావు. గిండు సభలో నా కొడుకు నీకు విధించిన శరీషకు కోపం చెబుచున్నాను. నీ సరేక్కాన్ని లోకానికి చాటడానికే ఈ కఠిన కర్మకు పూనుకున్నాడు. కాని, సావరాధుడు మూలం రాదు. సూచించింది నీవు దాన్ని సహించు. పతిగేవరో తరించుకుని పాపకుని చెప్పించిన నీకు మానుగా మూలం చెప్పరున్నాను. అంతకుమించిన అర్హత నాకు లేదు. అమ్మా! ఎంతదానైనా చెప్ప నిర్ణయాన్ని చాటలేను. వీటి వచ్చినా మన మంచికే అన్నట్లు, ఇది మన మంచికే జరిగింది. నా దుష్కోహంతో ప్రాచుర్యమైన మీ జీవితగాళ నీ ఆపహరణంతో బిందురూపందార్పి, రావణ వధతో పూర్ణ రూపం పొంది, నీ అగ్ని ప్రదేశంతో పతాకాస్థాయి అందుకుని శాంత రసంతో అంతమైంది. నేని నుంచి యుగాంతాలు దిగంతాలకు నీ సరీర్వలర ప్రాకి కీర్తి కు సుమారులు పూచుగాక" అని వరం ఇస్తున్నాను. భారతనారీమణులకు అరుంధతీ వస్తులవలె, ఉమా మహేశ్వరులవలె, అష్టినారాయణులవలె, అనసూయ ప్రభులవలె, లోహకుండ్రులవలె, శరీరవందనలవలె, సీతారామనామంతో మహిమార్పం ఆవర్ణం అగుగాక" అనిమించి దుశ్శకు రస విమానంలో నాక లోకానికి ప్రయాణించాను.

శ్రీరాముడు కోరగా ఇంద్రుడు ముప్తరవాసరుల

బ్రదికించుట

దశరథుడు విశంసలస్మితోపాటు సీతాకరగ్రహణంచేసి రమ్మనితో సుఖంగావున్న రామచంద్రుని ఆశీర్వదించిపోగానే, దేవేంద్రుడు రృషిగా నిర్వాసుం వీడి "రామచంద్రా! నీకర్మశుభేక మీ సత్త్వబలసంపన్నులమై సుయష్టి పొందాం నీవీ పమనాలుగ సువర్ణాలు అభివ్రవించిన కట్టాలన్నీ మావ్లుకే వచ్చివై. వీరువచ్చి, నిమిషగ్రహాలతో నాకర్మ నెరవేర్చి లోక కల్్యాణం కారకులవైతావు. నీవువరాహవచ్చినా మూసవశరీరభారించి. అందుచే ఆమరణ సంబంధమైన జీవితక్షణం చాటరానిది. కనుకమీ ఎప్పుడూసేసభాల్లో కోరుతుంటాం. వీరువచ్చుకం చేపట్టి ఈ మహాకర్మం నీవు చేసినందుకు నీకు సంరక్షమరకరిచాను. వీరైనా నీవు వాంఛిస్తే అవిరెకచేపస్తావు" అని

పాపమును నివారించును నదియైన దామరని అభివాదించే "తీర్థహారావల్ల
 నేను కలిగిన ప్రాంతమునకు భవనావళులు. నీవై నన్ను అనుగ్రహిస్తానంటే
 నేను కావటానా? అనుచున్నప్పుడు నాకై ఎవరోదాసరులు ప్రాణాపాయం
 చేశారు. వారంతా పునర్జీవించినట్లు మరల ప్రసాదించి. నా అవినీతులు,
 నా పాపములు నశలయ్యేగా, నా మునుముందులోనూ, నేనున్నంతవరకు. తరి
 తాళులులేకుండా స్వేచ్ఛావృత్తితో నీవంది, అనుచరం నాతో పాటవాలన్నట్టా
 నాండు పొందుతున్నావ్. ఇదే నేనున్నట్లు అర్థమయ్యే. నీ మునుముందు, నిర్మల
 ముందు, పాపములయిన ప్రభులు అనుభవంగా రక్షించుకొను పురస్కారంగా
 వినిపిస్తానని రోతున్నాను. తలం కావడమైనా, నేను పొందించేదాదా
 వానన్నట్టే, వివిధభవన మాత్రానూ, మునుముందు పరీక్షాపునగానీ వాంఛ
 న్తున్నాను. ఈ రోతులు బాగున్న వాలుగావున్నా వానుభవ్యరమణులు పునర్జీ
 వితులు కావడమే మరమాళ్ళం. పునర్జీవసాదించి నన్ను భవ్యబ్ధి వెలుగు" అని
 చేతున్నాను. "నేను బలవంత బలం చేదాదామరనుడవ్ అనావృత్తిని వాంఛి
 తా నీకోసం ప్రసాదిస్తాను. కామా! వామవృత్తిరంజిత పునర్జీవసాదించును.
 నీకోసం అనిరొ తిగినభవ్యర వానకా నీరున్నట్లు, నిర్మలమై, పూర్వ శాస్త్ర
 ధైర్యాలతో నిర్మలమైన చందంగా, పూర్వలతో, పాత పురపాదంతో లేదెవరు
 గా. వాను నువ్వరించే తావుల్లో భవనమాలలనున్నట్టి ఎల్లప్పుడు కలుగునావ్.
 గాయాలలేని వివరాయాలు కలవాకై పునర్జీవరులు అనిచేతున్నావ్" అని
 చేయమీచాను. అమృతం వల్లమి అనరధానందమి. మరణించేదేవ్ మనముల్లో
 ఏమీవున్నావో అది తిరుగుస్తూ అందరు అభ్యుత్థానంకాలేవార. మళ్ళీ ప్రజ్ఞ
 కిని సంగతెరిగిన పరమపరైతో జయమయి పదాలు మునుముందు దామర
 సన్నిధికి చేరదన్ని ప్రపక్షిని నమస్కారాలు చేసి నిలుచున్నాను. తరువాత
 సుతప్త హృదయారమించునైన కామచంద్రుని పీడించి చేదేలదును
 "కామా! నీ కార్యం ముగిసింది. పరమామల నిజనివాసాలను
 పండించి అయోధ్యానగరానికి వెళ్ళు. ఈ రోజు పరమహారమ సేతును సంతోష
 పెట్టు. మునుముందు తిరుగుదోతున్న తల్లాలను ఆపవలెను. నీ కార్యమై నిర్దిష్ట
 కాలం నియమాల పాటినావున్నా అనుగు తమ్ముని భరతుణ్ణి సమీపి
 అనుగ్రహించు. పిన్న తమ్ముడు కరుణమృణ్ణి తరియించు. పట్టాభిషిక్తు
 కడై, పూర్వంలేనట్టా, మునుముందు కామము ప్రసాదించుకొని పాలించు" అంటూ

అనుజ్ఞ పొంది తమవారితో కూడి అంతర్నిరుద్దెనాడు. దేవతలు తిరోహితులు కాగానే, వానరుల ఉచిత స్థానాల్లో నిల్వవలసిందిగా రాముడు ఆజ్ఞాపించాడు. ఆ సేనావాహిని చంద్ర కలితయామివలె మేరమీరి మరోహరమై, ప్రభా వాక్యమై ప్రకాశించింది.

ఆ దినం అంతా ఆనందంతో గడిపారు. అందరకంటె విభీషణుడు ముందుగా లేచాడు. అప్పింతులు నిర్వర్తించాడు. రాముడు మేల్కొనే వేళకు సన్నీధికి వచ్చి నిలుచున్నాడు. వచ్చిన మిత్రుణ్ణి కుశల ప్రశ్నలు చేసిన రాముణ్ణి ఉద్దేశించి, “దేవా! రోక కళ్యాణభావా! పరిమళజలాలు సిద్ధంగా వున్నై. మేలి అంగరాగాలు, స్థానాలు, బంగారు పట్టు వస్త్రాలు, మలయ జాలు, సొమ్ములు, దైవత వృక్ష పుష్పమాలా చాయాలు కూర్చబడినై. లేచి కాల్యాలు నిర్వర్తించి, మంగళ స్నాతుడనై, భూషణ భూషితుడనై నా ఆతిథ్యం స్వీకరించు. వివిధా బంతార విశాసవతులైన ఈ పద్మగంధులు అన్ని విధులూ నిర్వహించుతారు. నాపై అనుగ్రహం చూపి అంగీకరించు” మంటూ ప్రార్థించాడు. ప్రత్యుత్తరంగా దాశరథి “పూజ్యమిత్రుడా! నీవు నాకై కల్పించిన ఈ సవనకాళం సుగ్రీవాది వానర శ్రేష్ఠులకు చేకూర్పు. పరమ సుకుమారుడు, భక్తుడైన భరతుడు నా నిమిత్తం ఎంతో శ్రమ అనుభవిస్తున్నాడు. తమ్ముడు ఆ స్థితిలో వుండగా అన్ననైన నేను సుఖాన్ని అపేక్షించేదా? అందుకు మనస్సు అంగీకరిస్తుందా? నా తమ్మునిగని ఆశ్వ సింహకుందా, అభ్యంజనాలు, అంగరాగాలు, పీతాంబరాలు, హేమభూషలు నాకెందుకు? ఆతని ఆలింగనం చేసుకున్న అనంతరందాని ఏమీ గ్రహించను. మా నగరం చేరే మార్గం బహుకంటక భూయిష్టం. మిక్కిలి కష్టం. ఇప్పుడే ప్రయాణ చేరి మ్రోగించమని చునవారితో చెప్పు. నేను నిత్య విరిముగిస్తాను” అని పలికాడు. “ప్రభూ! నీ వంత త్వరపడనక్కరలేదు. నీవు నీ తమ్ముణ్ణి అర్థ దినంలో కలుసుకుంటావు. నా వద్ద కామగమైన పుష్పక విమానం వుంది. నా అన్న రాముడు తన అన్న కుడేరణ్ణి జయించి దాన్ని పొందాడు. నీవు అనుగ్రహించే ఆ ఏర్పాట్లన్నీ చేశాను. నీ దాసునిపై లవమైన కరుణ సీమందే, నా గుణాలు నీకు గుర్తుందే, చివరకు స్నేహభావమైనా మిగిలితే, రామచంద్రా! నీవు మా తల్లి సీతతో, నా పూజ్య మిత్రుడు

సౌమిత్రితో కొలదికాలం ఇక్కడ నిలుపు. మిమ్మల్ని మనసార పూజించి తరించాలని కోరుకుంటున్నాను. మన వానరవల్లభావ మిత్రుల సన్మానింప తలచాను. ఇది నా ప్రార్థనకాని అజ్ఞాకాదు" అని వినయంగా విభీషణుడు వేడుకున్నాడు. ఆ మాటలకు రాముడు వనేచర నిశాచరులు వినేలాగా "రక్షాపతి! నేను కృతఘ్నుణ్ణిరానని గీడు తెలుసు. నా హృదయం ఎట్టిదో తెలిసినవారిలో ముఖ్యస్థానం నీది. నచ్చితో, చచ్చితో, హెచ్చినసాచివ్యంతో అచ్చపుచేతులతో, సుహృద్భావంతో నేను చెచ్చగా కార్యాలు పూర్తిగావించాను. నేను నీ యుజుం ఈ జన్మలో తీర్చలేదు. నేను నా తమ్మునికీర్చిన వాగ్దానం నున్న తర్జునపెడుతుంది. నేను ఎంతతర్జునపడిపోయినా సకాలంలో కలుసుకోలేనంతగా కాలం సమీపించింది. నన్ను నిర్బంధం చేయవద్దు. నేను అన్న కాలానికి చేరలేకపోలే నా తమ్ముడు జీవించడు. పడిన ప్రయాసఅంతా వ్యర్థమవుతుంది. నీ కోరిక మన్నించని నిష్ఠురచిత్తుడనని భావించకు. నాజేమి లాభాలు నీకంటే కోరేవారెవరున్నారో? పోనా? కాలంపండులేదా? నాతమ్ముడు చిత్రమాటలతో పాదాలపై చేతులుపెట్టి కన్నీళ్ళతో కడుగుతున్న దృశ్యం కన్నుల్లో మెదలి గుండెను కడలింపివేస్తోంది. నన్ను అయోధ్యకు కొనిపోవటానికి చేసిన యత్నం, అన్న మాటలు ఒక్కసారి ఉక్కిరిబిక్కిరి చేస్తున్నై. నేను దాన్ని నిరాకరించాను.

అంతేకాక, నా తల్లినే, పినతల్లులనూ చూడాలని స్వాంతం త్రొక్కిన లాకుతూంది. పౌరులనూ, మిత్రులనూ, వారివిధ్వంసనూ, శాంతమూర్తులైన గురువులనూ సేవించాలని వుంది. నీవు చింతమని క్షేమంగా విమానం అయి త్తంచేయించు. మనవాసకాలం ముగిసింది. ఇంకం యుగంగావుంది. నన్ను ఇమించు. నాపై కిరీయవద్దు. నీకోరిక శరగుణితంగా ముందు తీరుస్తాను. సంతర్పించిన సమర్థులన్నీ హృదయంతో గ్రహిస్తున్నాను. నాకోరిక వెంటనే నెరవేర్చు"మని. సయమా, ప్రేయమా అయిన మాటలతో సమ్మతించివేశాడు. మాంసాశనపతి మామమాట చెప్పలేక అజ్ఞాగాని లంకకేగి ఇంకంలో తిరిగి వచ్చాడు. రక్షాపతి తిరిగిరాగానే రాముడు ఎదుట దూరంగా నిలిచిన అద్భుత విధాన నిధానమైన విమానాన్ని చూశాడు. వైదూర్య మణిమయవేదికావంత మయి, కాంచన, చిత్రాంగకరితమయి, రాజరత్నభరే రవ్యంబయి,

పద్మర్మిగలపంక్తితో ఉద్బుధమయి, పద్మమాలాలంకారము, హేమసౌభ
దిరావలమయి, భద్రకణ్ఠకాలు, వృణములు అలమయి, కన్యకాత్మింకిణీ ప్రకన్యమయి,
నాటము బ్రాహ్మరంగనామయి, రణిత భువనము భరన్ననమై, పీచునగ
స్పృధమయి, వికరకర్మమేధా విభవప్రకన్యకీరమయి, స్వాధిక చిత్రాం
గంధై, హరిక పద్మవరాసనమయి, సమూహాస్తరణమయి, సాటిరీ గమం
గలమయి, అలమయి, చర్మకపద్మకర్ణకర్మ రసమయి ఇంద్రమయి ఆ విమాన
సౌందర్యాని అంతానున్నట్లై యురిపోయెను. రామయి శౌర్యదీర్ఘవైర్యా
లను, అనిభవించిన తొకొకానందాలను ఆ పుష్కరం అణచుచువురా ప్రకటి
స్తూచి. "దానికి సమానమైన విమానం నేవరంకేరీమ" అని చానదులంరా
సమీపించి అనేకవిధాలుగా చార్చి పరీక్షించి అనందవార్ధి లేలాడారు.

విమానం తొని చచ్చిన విభీషణము "రామప్రభా! నీ ఆజ్ఞానుసారం
పుష్కరం తెచ్చాను. ఇంకే సెలవు" అని అడిగాడు. ప్రమ్మరితో ఆలోచించి
ఇలా అన్నాడు. "భక్తప్రభా! నే సొకటి నిన్ను తోడుతున్నాను. అన్యధా
దామించను. పరి కట్టుకుని నాకోసం దువరంబో ప్రాణాలను అగింది పోలిన
ఈ వానరానిదాన్ని, ముష్కదేవతైన అంరా సగరంబో ప్రవహించి కాల్చిన
క్షమగ భట్టాక చక్రాభిరొస్తులించాలని వుంది. నీకు లోచన వివంగా
దేర్చేటగా, రత్నాలు, బంగారం, ఇంకా ఏదైనా కనపడనం బహారలందు.
ఈ వానర గాఢులు నీకు కృతజ్ఞులై, ప్రత్యక్షాక్ష సంగతమీరితో స్వస్థానాంకు
పోతారు.

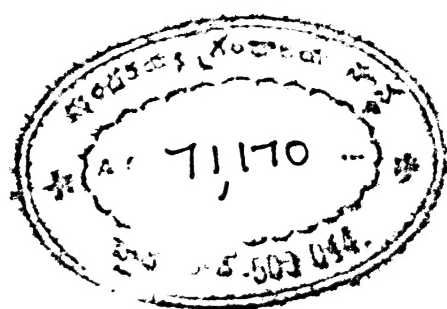
క॥ ఇవి యుద్ధకాండ మించున, పవలిర ప్రాణంబు లుపయపక్షము వారల్
చదువగులు శాంతి నొవంగ, సవయర పీక్షింపవయ్య సతతము హనుమా!

సహనాభవత, సహనాభవత్తు, సహనీర్కం కరవావత్తై,
రేఃస్థివాచకీతమస్తు, మా విద్విభావత్తై, ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః॥

శ్లోకం॥ నమోస్తు రామాయ సలక్షణాయ, నమోస్తు దేవ్యైజనరాత్మజాయ,

నమోస్తు వాలాక్య భువేహరాయ, నమోస్తు భర్తృభవాయరస్యై

శ్రీరామచంద్రార్చనమస్తు.

ఎమెస్కో వచన రామాయణం

నాటకం కోట వీరబ్రహ్మేయ శర్మ

Volume Eleven

Price Rs. 5/-